

รายงานวิจัย

ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาโว้ยแห่งทะเลอันดามัน Lives and Culture of Sea Gypsy “Urak Lawoi” in the Andaman Sea

โดย

นฤมล ชูหนีช่วย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นักวิจัย
มานะ ชูหนีช่วย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ผู้ช่วยวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการ ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวย์แห่งทะเลอันดามัน

ชื่อผู้วิจัย นางนฤมล ชุนวีช่วย^๑

นายมานะ ชุนวีช่วย^๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากกรมส่งเสริมวัฒนธรรมประจำปี ๒๕๕๓ จำนวนเงิน ๑๖๐,๐๐๐ บาท

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิต การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวย์ หลังการเกิดคลื่นสึนามิและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุปที่ได้จากกระบวนการวิจัย และนำเสนอผลโดยใช้วิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ชาวเลอุรักลาไวย์บนเกาะลันตาและเกาะหลีเป๊ะ มีบรรพบุรุษร่วมกันและเป็นเครือญาติกัน มีการไปมาหาสู่ในช่วงประกอบพิธีกรรมลอยเรือ วิถีชุมชนของชาวเลทั้งสองกลุ่มมีลักษณะที่เรียบง่าย ทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน ที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย อาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นเป็นหลัก การทำประมงถือเป็นอาชีพที่ยึดถือมานาน และชาวเลยังคงยึดมั่นในความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดกันมา พิธีกรรมที่สำคัญ คือ พิธีลอยเรือ พิธีแต่งงาน และพิธีแก้บน รวมทั้งมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น การแสดงรำมะนา และรองเง็ง ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่ทั้งเกาะลันตาและเกาะหลีเป๊ะ ไม่ว่าจะเป็นการรับวัฒนธรรมภายนอก การเข้ามาของประมงเชิงพาณิชย์และธุรกิจการท่องเที่ยว ส่งผลให้สภาพของทั้งสองเกาะกลายเป็นเมืองท่องเที่ยว ปัจจัยสำคัญเหล่านี้จึงมีผลให้ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลต้องปรับเปลี่ยนไป โดยเฉพาะการปรับตัวของชาวเลอุรักลาไวย์บนเกาะลันตา มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก บทบาทของชาวเลทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีหน้าที่ในการทำงานมากขึ้น ในขณะเดียวกันการใช้ภาษาอุรักลาไวย์จากเดิมที่เป็นภาษาหลักของชาวเล ถูกกลืนโดยเด็กชาวเลรุ่นใหม่หันมาใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ และภาษาไทยกลางมากขึ้น เกิดอาชีพที่หลากหลาย ซึ่งเป็นอาชีพที่เกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยว ชาวเลมีค่านิยมทางวัตถุมากขึ้น ทำให้ค่านิยมและความเชื่อดั้งเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติในอดีตลดน้อยลงไป การครอบครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินถูกยึด

^๑ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) สถานที่ทำงานปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

^๒ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) สถานที่ทำงานปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ครองและเปลี่ยนเป็นของนายทุนมากขึ้น เพราะความเสียเปรียบทั้งการศึกษา และอำนาจต่อรอง ทำให้ชาวเลต้องหาที่ดินผืนใหม่ และจำเป็นต้องใช้ชีวิตที่ห่างทะเลและแตกต่างไปจากเดิม แต่สำหรับชาวเลเกาะหลีเป๊ะ ยังเป็นคนกลุ่มใหญ่ และมีบทบาทในธุรกิจท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะผู้นำท้องถิ่นมีเชื้อสายชาวเล และมีการรวมกลุ่มกันเฉพาะ ทำให้มีอำนาจในการต่อรองกับธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น ส่วนการปรับตัวหลังเหตุการณ์สึนามิ ชาวเลเกาะลันตาได้รับผลกระทบมากกว่าชาวเลเกาะหลีเป๊ะ โดยเฉพาะชาวเลบ้านสังกาอู่และบ้านหัวแหลม มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านการก่อสร้างบ้านเรือน ซ่อมเรือ และเงินสนับสนุน และมีบางหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือด้านอาชีพ และการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคมไทยให้กับกลุ่มชาวเล

ABSTRACT

Project Title : Lives and Culture of Sea Gypsy “Urak Lawoi” in the Andaman Sea.

Researchers : Mrs. Narumol Khunweechaay

Mr. Mana Khunweechaay

The research was funded by The Department of Culture year 2553 amounted to 160,000 baht

The purpose of this research was to study the way of life, adaptation and culture changes of sea gypsy “Urak Lawoi” after the Tsunami, and Tourism situation on Lanta Island, Krabi Province and Lipe Island, Satun Province. The study from document, interview and participant observation in community activities. The researchers categorized the data and analysis of the research process, and presented using descriptive analysis.

The results of the study showed that the sea gypsy “Urak Lawoi” on Lanta Island and Lipe Island have a common ancestors and relatives. They visit in Loy-Reua ceremony. Both groups are simple in community; daily life, housing and clothing. The natural resource base is local. The fishery is an occupation to be for a long time. They have adhered in belief and a long tradition; Loy-Reua, redeeming their vow and the play; Rammana music, Rongeng. Now, there are changing in Lanta Island and Lipe Island whether getting the culture and commercial fishery and tourism business. The important factors have contributed to the life and culture of sea gypsy. Especially, the adaptation of sea gypsy “Urak Lawoi” in Lanta Island are rapid changing. The role of both men and women are responsible for more work. While the language of the original Urak Lawoi language was the major of sea gypsy, was ignored by the new generation children. They speak Southern dialect and Thai language more. There are varieties of careers about travel services. Sea gypsy have become more materialistic values. The values and beliefs traditional to abide historically diminished. The possession of land was taken over and transformed into a more capitalistic because the disadvantage of the study and bargaining power. They have to find new land and need to live away from the sea. For sea gypsy in Lipe Island, there are a big group and were active in the travel business. This is because local leaders were born sea gypsy and a big group for the authority to negotiate with business travels more. The adaptation after the tsunami, sea gypsy in Lanta Island are affected than Lipe Island. Especially, sea gypsy in Ban Sagka-U and Ban Hua Laem have

agencies to assist in the ship repair, construction of houses supported. Some units help in professional support and creating a culture of sea gypsy.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาโว้ยแห่งทะเลอันดามัน สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ด้วยการสนับสนุนจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ที่มอบทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน โดยเฉพาะศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว และอาจารย์ชูพิณิจ เกษมณี ที่คอยให้คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ทีมผู้วิจัย ด้วยดีเสมอมาตลอดจนจบโครงการ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณชาวเลทุกคนในเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และชาวเลเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล สำหรับมิตรไมตรีและข้อมูลอันหลากหลายที่ล้วนเป็นประโยชน์ทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี และเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดงานวิจัยชิ้นนี้ขึ้นมา

ขอขอบคุณอาจารย์พัชรี สุเมโธกุล ที่คอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการเดินทางเก็บข้อมูลที่เกาะหลีเป๊ะ รวมทั้งน้องๆ มุลนิธิหยาดฝน อุ้ยและเจ๋งที่คอยให้ความช่วยเหลือให้งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อมูลครบถ้วนยิ่งขึ้น รวมทั้งคณะอาจารย์หลักสูตรสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ และหลักสูตรวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช สำหรับการสนับสนุนเรื่องเวลา และกำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบแก่ครอบครัว ครูบาอาจารย์ และชาวเลอุรักลาโว้ยแห่งทะเลอันดามันทุกคน

นฤมล ชุนวีช่วย

มานะ ชุนวีช่วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย	๑
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	๓
ขอบเขตของโครงการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๔
คำถามหลักในการวิจัย	๔
วิธีดำเนินการวิจัย	๕
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน	๗
แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม	๑๒
แนวคิดเรื่องการปรับตัว	๑๗
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๐
บทที่ ๓ บริบทชุมชนชาวเลอุรักลาโว้ย	๒๗
กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทย	๒๗
บริบทพื้นฐานของชุมชนอุรักลาโว้ย เกาะลันตา จังหวัดกระบี่	๓๑
บริบทพื้นฐานของชุมชนอุรักลาโว้ย เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล	๔๒
บทที่ ๔ ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาโว้ย	๔๗
ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาโว้ยเกาะลันตา จังหวัดกระบี่	๔๗
ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล	๗๑
บทที่ ๕ การปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชาวเลอุรักลาโว้ย	๘๓
การปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์การท่องเที่ยว	๘๓
การปรับตัวหลังเหตุการณ์สึนามิ	๙๒

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๐๓
สรุปผลวิจัย	๑๐๓
อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๗
ข้อเสนอแนะ	๑๑๐
บรรณานุกรม	๑๑๑
ภาคผนวก	๑๑๗
ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย	๑๑๘
แบบสัมภาษณ์	๑๒๓
ประวัตินักวิจัยและคณะ	๑๓๐

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๔.๑ แสดงการใช้เครื่องมือประมงของชาวเลบ้านคลองดาวในรอบ ๑ ปี	๕๗

สารบัญภาพ

	หน้า	
ภาพประกอบ ๒.๑	กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	๒๖
ภาพประกอบ ๓.๑	แผนที่แสดงแหล่งอาศัยของชาวเลอุรักลาไว้อยู่ในทะเลอันดามัน	๓๐
ภาพประกอบ ๓.๒	แผนที่อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่	๓๔
ภาพประกอบ ๓.๓	แพขนานยนต์ระหว่างเกาะลันตาน้อยและเกาะลันตาใหญ่	๓๘
ภาพประกอบ ๓.๔	แผนที่แสดงหมู่เกาะอาดัง-ราวี ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล	๔๔
ภาพประกอบ ๓.๕	แผนที่แสดงอาณาเขตของเกาะหลีเป๊ะ	๔๔
ภาพประกอบ ๓.๖	เรือเฟอร์รี่ที่จะเดินทางไปเกาะหลีเป๊ะ ณ ท่าเรือปากบารา อำเภอละงู จังหวัดสตูล	๔๕
ภาพประกอบ ๔.๑	ไซปลา เครื่องมือประมงพื้นบ้าน เป็นเครื่องมือหลักในการทำประมง ของพี่น้องชาวเล	๕๘
ภาพประกอบ ๔.๒	เครื่องมือ ไซป์ม้ออกซิเจนเพื่อไว้หายใจในขณะที่ดำน้ำ เพื่อวางและกู้ไซปลา	๕๙
ภาพประกอบ ๔.๓	ไซปลาหมึก ทำกันเกือบทุกครัวเรือน เป็นเครื่องมือประมงสำคัญ รองจากไซปลา	๕๙
ภาพประกอบ ๔.๔	พิธีลอยเรือ ณ บ้านโตะบาหลิว ในระหว่างวันที่ ๒๒-๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓	๖๔
ภาพประกอบ ๔.๕	การแสดงรองเง็งของชาวเลเกาะลันตา	๖๖
ภาพประกอบ ๔.๖	การแสดงรำมะนาในพิธีลอยเรือ	๖๗
ภาพประกอบ ๔.๗	แผนที่แสดงพื้นที่ทางจิตวิญญาณ อุรักลาไว้อยู่เกาะลันตา	๗๐
ภาพประกอบ ๔.๘	สภาพบ้านเรือนของชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะในปัจจุบัน	๗๒
ภาพประกอบ ๔.๙	ศาลโตะซีรีที่ชาวเลมาทำพิธีเคารพบรรพบุรุษก่อนที่จะเริ่ม พิธีลอยเรือ	๗๕
ภาพประกอบ ๔.๑๐	การประกอบพิธีลอยเรือ ตั้งแต่เริ่มจากการทำพิธีที่ศาลทวดโตะซีรี การแห่ไม้ระกำ ตลอดจนการสร้างเรือปราชญ์ และการนำเรือไป ลอยในทะเล	๘๐
ภาพประกอบ ๔.๑๑	กิจกรรมบันเทิงยามค่ำคืนในช่วงพิธีลอยเรือ ประกอบด้วยเวทีรำวง การออกร้านขายของ และมีเครื่องเล่นสำหรับเด็ก ๆ ชาวเลและ ชาวหลีเป๊ะ	๘๒

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า	
ภาพประกอบ ๕.๑	สภาพบ้านเรือนของชาวเลบ้านคลองดาว เกาะลันตา เป็นบ้านปูนเหมือนชุมชนอื่น ๆ และสภาพชุมชนชาวเลบ้านโต๊ะบาหลิว จะอยู่ริมฝั่งจึงสร้างแบบเดิมคือยกพื้นสูง	๘๔
ภาพประกอบ ๕.๒	ร้านค้าของชาวเลบ้านคลองดาว เกาะลันตา	๘๖
ภาพประกอบ ๕.๓	หญิงชาวเลรับจ้างทำงานในรีสอร์ตบนเกาะหลีเป๊ะ	๘๙
ภาพประกอบ ๕.๔	การขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวเกาะหลีเป๊ะในปัจจุบัน	๙๑
ภาพประกอบ ๕.๕	บริเวณชายหาดอ่าวคลองดาว หน้าสุสานของชาวเลบ้านคลองดาว เต็มไปด้วยรีสอร์ตและนักท่องเที่ยว	๙๓
ภาพประกอบ ๕.๖	ป้ายโครงการก่อสร้างสะพานเชื่อมเกาะลันตาน้อยลันตาใหญ่ ซึ่งกำลังจะสร้างเร็ว ๆ นี้	๙๔
ภาพประกอบ ๕.๗	ทางลงชายหาดและที่จอดเรือ และสุสานของชาวเลบ้านคลองดาว ถูกขนาบด้วยรีสอร์ตและโรงแรม	๙๕
ภาพประกอบ ๕.๘	บ้านของชาวเลที่บ้านสังกาอู๋ ทางหน่วยงานภายนอกมาจัดสร้างให้บนเนินเขา	๙๖
ภาพประกอบ ๕.๙	เรือที่ต่อใหม่ของสมาชิกในกลุ่มชาวเลบ้านคลองดาว	๙๗
ภาพประกอบ ๕.๑๐	กลุ่มรำมะนาชาวเลอุรักลาไว้อยู่ร่วมแสดงในพิธีลอยเรือ	๙๙
ภาพประกอบ ๕.๑๑	กลุ่มเยาวชนชาวเลอุรักลาไว้อยู่	๙๙
ภาพประกอบ ๕.๑๒	ศูนย์วัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไว้อยู่ ณ ศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว	๑๐๐
ภาพประกอบ ๕.๑๓	คริสตจักรความหวังหลีเป๊ะ เป็นสถานที่ที่ชาวเลนับถือ ศาสนาคริสต์สร้างคริสตจักรขึ้นเองบนเกาะหลีเป๊ะ	๑๐๑
ภาพประกอบ ๕.๑๔	ลักษณะภูมิประเทศและบรรยากาศโดยรอบเกาะหลีเป๊ะ	๑๐๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

คนชายขอบอย่างชาวเลอุรักลาไว้อย^๑ เกือบไม่เคยมีอยู่ในความรับรู้ของประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีความเป็นมาอย่างยาวนาน หรืออาจจะไม่มีก็เพียงเฉพาะกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มเล็ก ๆ ที่ทำงานพัฒนากับชาวเลในพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันเท่านั้น จวบจนการเกิดขึ้นของคลื่นสึนามิเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๗ ที่การมีอยู่ของพวกเขาได้เข้าสู่การรับรู้ของคนทั่วไปมากขึ้น จริงอยู่ว่าพวกเขาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เล็ก ๆ ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ที่สำคัญชาวเลกลุ่มนี้ได้เป็นส่วนหนึ่งของคนในสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่ประกอบขึ้นด้วยความแตกต่างและหลากหลายของกลุ่มคนจำนวนมาก การทำความเข้าใจความแตกต่างและหลากหลายของกลุ่มคนและวัฒนธรรมจึงนับเป็นเรื่องน่ายินดีประการแรกที่จะนำสู่การยอมรับความแตกต่างหลากหลายนั้น นั่นจึงจะเป็นผลสำคัญที่จะนำสู่ความสงบสุขของสังคม

“อุรักลาไว้อย” เป็นเผ่าพันธุ์ดั้งเดิมอีกกลุ่มหนึ่งแห่งคาบสมุทรอันดามัน แต่เดิมชาวเลกลุ่มนี้เคยอาศัยอยู่แถบช่องแคบมะละกา ในเขตประเทศมาเลเซีย ประมาณกว่า ๕๐๐ ปีมาแล้วที่บรรพบุรุษชาวอุรักลาไว้อยได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งบนเกาะลันตา และเรียกเกาะแห่งนี้ว่า ซาตัก เป็นภาษาชาวอุรักลาไว้อย ใช้เรียกเกาะที่มีหาดทรายขาวยาวเหยียด ในอดีตบนผืนผืนที่นี้คือสถานที่พักพิงอีกแห่งหนึ่งในช่วงฤดูมรสุม อุรักลาไว้อย จึงหมายถึง คนแห่งทะเล (sea-gypsy) ตามลักษณะการใช้ชีวิตที่ผูกพันอยู่กับท้องทะเล หลังจากนั้นจึงมีชาวมุสลิมในละแวกใกล้เคียงเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ตามมาด้วยชาวจีนที่เคยแล่นเรือมาค้าขาย แล้วบางส่วนตัดสินใจปักหลักบนเกาะแห่งนี้ เมื่อราว ๒๐๐ ปีก่อน^๒

ซาตักหรือเกาะลันตา เป็นแผ่นดินแห่งแรกที่ชาวอุรักลาไว้อย ตั้งใจลงหลักปักฐาน ก่อนที่จะแยกย้ายขยายถิ่นฐานไปยังที่อื่น ๆ เช่น เกาะจำ เกาะพีพี เกาะสิเหร่ หาดราไวย์ เกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ ทั้งนี้ กลุ่มชาวเลถือว่าเกาะลันตาคือเมืองหลวง ศูนย์กลางของชาวอุรักลาไว้อย ปัจจุบันอุรักลาไว้อยบนเกาะลันตากระจายอยู่ในหมู่บ้าน ๔ แห่ง คือ สังกาอู๋ ไนไร่ คลองดาวและโต๊ะบาหลิวและกระจายอยู่ตามกลุ่มเกาะอื่น ๆ ในจังหวัดสตูลอีกหลายแห่ง

อุรักลาไว้อยมีเวลาส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับทะเลแทบทั้งสิ้น มีเรือเป็นเสมือนเพื่อนรู้ใจ เรือจึงมีความสำคัญกับชาวเลมาตั้งแต่อดีต เปรียบได้กับบ้านหลังแรกที่อาศัยอยู่กับเรือมาตั้งแต่ยุค

^๑ เป็นกลุ่มชาวเลที่ปัจจุบันอาศัยอยู่บริเวณเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และบริเวณเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

^๒ โครงการสิทธิทางวัฒนธรรม, มปป. “พื้นที่ทางจิตวิญญาณ,” เอกสารแผ่นพับ.

เริ่มต้น ในยุคดั้งเดิมพวกเขาเอาเรือท้องไปตามหมู่เกาะ บางครั้งจะขึ้นเกาะเพื่อเก็บของป่า เช่น มะพร้าว เผือก มัน หรือเก็บหอยช่วงน้ำลง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมุ่งล่าสัตว์ทะเลเป็นอาหาร โดยใช้เครื่องมือง่าย ๆ ทำมาจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น จนได้ชื่อว่าเป็นพวกที่มีความสามารถในการดำน้ำแทงปลาจับกุ้งมังกรด้วยมือเปล่า และดำเก็บหอยชนิดต่าง ๆ ขึ้นมาจากก้นทะเล

เมื่อมีกลุ่มชนอื่น ไม่ว่าจะเป็นไทยมุสลิม ไทยจีน ไทยพุทธเข้ามาอาศัยตั้งถิ่นฐานแถบหมู่เกาะกันมากขึ้น ชาวเลก็เคลื่อนย้ายชุมชนไปอยู่ตามหัวเกาะ สุดปลายแหลม ซึ่งมักเป็นบริเวณที่คลื่นลมแรง เพื่อหนีการรบกวนจากกลุ่มชนอื่น เพราะพวกเขารักสงบและมักจะหวาดกลัวคนแปลกหน้า แต่เมื่อผู้คนมากขึ้น ชาวเลก็จำเป็นต้องติดต่อกับชุมชนภายนอก มีการนำส่วนที่เหลือที่หาได้จากทะเลไปแลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ที่ขาดแคลน เช่น จะนำเครื่องรางและสิ่งประดับพวกเกร็ดกระเบนท้องน้ำ กำไลกระ หอยเบี้ย กัลปังหา และไข่มุก ไปแลกกับเสื้อผ้ามาอุ่นห่ม หรือเอาปลาไปแลกข้าวสาร^๓

ต่อมาชาวเลอุรักลาไว้ยหันมาปรับเปลี่ยนจากการอาศัยทะเลเป็นหลัก เริ่มลงมือทำนาปลูกพืชผัก โดยใช้พื้นที่ราบบนเกาะเป็นเรือกสวนไร่นา เป็นช่องทางเสริมในการดำรงชีพ สิ่งใดที่สามารถทำด้วยตนเองได้จะลงมือทำ แต่หากไม่สามารถสร้างได้ด้วยตนเองจึงจำเป็นต้องหาสิ่งอื่นมาแลกเปลี่ยน เช่น ถ้วย ชาม หม้อ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ชาวเลไม่สามารถหามาหรือสร้างได้ด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องนำมาแลกเปลี่ยน โดยใช้สิ่งที่หามาได้เอง เช่น สัตว์ทะเล หรือแม้กระทั่งที่ดินบนเกาะ มาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของเหล่านี้ ในขณะที่สิ่งไหนที่มีความจำเป็นสำหรับพวกเขาก็จะหามาให้ตามที่คนภายนอกต้องการแม้จะเป็นสิ่งที่มีมูลค่ามากในอนาคตก็ตาม เมื่อกลุ่มคนอื่น เข้ามาจึงใช้วิธีการเหล่านี้แลกเปลี่ยนหรือซื้อที่ดินราคาถูกจากชาวเล ด้วยเห็นความสำคัญของทะเลมากกว่าที่ดินจึงยอมแลกเปลี่ยนซื้อขายให้กับกลุ่มคนภายนอกมากขึ้น จนต้องย้ายที่อยู่อาศัยเข้าไปด้านในของเกาะ บริเวณชายหาดจึงตกไปอยู่ในกรรมสิทธิ์ของกลุ่มคนที่เข้ามาทีหลัง ไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธ ไทยจีน ไทยมุสลิม และโดยเฉพาะนายทุนที่เข้ามาพร้อมกับธุรกิจการท่องเที่ยว^๔

หลังเหตุการณ์สึนามิ ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งบนเกาะลันตาจังหวัดกระบี่และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูลยิ่งก่อตัวเพิ่มมากขึ้น สาเหตุหลักมิใช่เหตุการณ์สึนามิเท่านั้น แต่เหตุการณ์ที่นำไปสู่ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นั่นคือ การส่งเสริมนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อให้ทั้งสองเกาะในสองจังหวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของทะเลอันดามัน กลุ่มที่

^๓ อารมณ์ อุกฤษณ์, ๒๕๓๒. “พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๓-๒๔.

^๔ สมาคมหยาดฝน, ๒๕๕๑. “ผลกระทบจากสึนามิและการปรับตัวของ “อุรักลาไว้ย” ชาวเลบ้านคลองดาว ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่” เอกสารอัดสำเนา,

ได้รับผลกระทบและต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลาง กระแสการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น คือ กลุ่มชาวเล เพราะถูกธุรกิจการท่องเที่ยวแย่งชิงฐานทรัพยากร และวิถีชีวิตต่าง ๆ ไปจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นกรรมสิทธิ์ในผืนแผ่นดินของตน ทั้งที่อยู่อาศัยก็ ถูกย้ายไปอยู่แถบชายเขา บริเวณอุทยานซึ่งเป็นสถานที่ใช้ฝังศพบรรพบุรุษชาวเลก็ถูกรุกล้ำกิน พื้นที่อุทยาน

สถานการณ์การท่องเที่ยวทั้งบนพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัด สตูล นั้นการท่องเที่ยวได้เข้าไปรบกวนและทำให้ชาวเลอุรูกลาไวย์ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงและ ปรับตัว หน้าซ้ำในปลายปี พ.ศ.๒๕๔๗ ชาวเลกลุ่มนี้ถูกกระหน่ำด้วยคลื่นยักษ์สึนามิ แต่พวกเขา ยังคงสามารถรักษาอัตลักษณ์บางอย่างของตนเองเอาไว้ได้ แม้อัตลักษณ์เหล่านั้นจะอยู่ใน ภาวะไม่หลักปักดินเลนก็ตาม อีกทั้งวิถีชีวิตของชาวเลกลุ่มนี้ยังสามารถสร้างความกลมกลืน สร้างการประสานประโยชน์กับกลุ่มทุนทางด้านการท่องเที่ยวได้บ้าง แม้บางกรณีพวกเขาจะ เสียเปรียบก็ตาม การเข้าไปศึกษาของผู้วิจัยให้ความสำคัญกับแนวทางการดำรงอยู่ของวิถีชีวิต แบบชาวเลอุรูกลาไวย์ กับกลุ่มทุนทางการท่องเที่ยวว่าพวกเขาจะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือสามารถ สร้างจุดยืนของตนเองบนความแตกต่างได้อย่างไรบ้างในสังคมปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนด ประเด็นมุ่งหมายที่จะศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบที่มีต่อกลุ่มชาวเลอุรูกลาไวย์ รูปแบบการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาวเลอุรูกลาไวย์ และหาแนวทางให้เกิดการประสาน ประโยชน์ของอุรูกลาไวย์ในสถานการณ์การท่องเที่ยวปัจจุบันเพื่อเป็นองค์ความรู้และนำไป พัฒนาต่อไป

ที่กล่าวมาอย่างสังเขปนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าถ้าหากจะให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของ คนกลุ่มต่าง ๆ สังคมไทยแล้ว ประเด็นการศึกษาที่ควรพิจารณาเป็นลำดับแรกคือ การเรียนรู้วิถี ชีวิตและวัฒนธรรมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทยนั่นเอง

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวเลอุรูกลาไวย์ในบริเวณเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และ เกาะ หลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

๒.๒ เพื่อศึกษาการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมชาวเลอุรูกลาไวย์ หลัง การเกิดคลื่นสึนามิและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และ เกาะหลี เป๊ะ จังหวัดสตูล

๓. ขอบเขตของโครงการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบริบทของชุมชนอุรูกลาไวย์ของพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล รวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลอุรูกลาไวย์ก่อนเหตุการณ์สึนามิ และหลังเหตุการณ์สึนามิตั้งสองพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์ให้เห็นการปรับตัวของชาวเลก่อนและหลังการเข้ามาของการท่องเที่ยวและเหตุการณ์สึนามิ

๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ ได้แก่ ชุมชนชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล และชุมชนชาวเลบนเกาะลันตา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ประกอบด้วยพื้นที่

- บ้านศาลาด่าน โต้ะบาหลิว ตำบลศาลาด่าน
- บ้านไนไร่ ตำบลศาลาด่าน
- บ้านคลองดาว ตำบลศาลาด่าน
- บ้านหัวแหลม ตำบลเกาะลันตาใหญ่
- บ้านสังกาอู ตำบลเกาะลันตาใหญ่

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๔.๑ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวเลอุรูกลาไวย์ในบริเวณเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และ เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

๔.๒ ได้เข้าใจสถานการณ์การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมชาวเลอุรูกลาไวย์ หลังการเกิดคลื่นสึนามิและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และ เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

๕. คำถามหลักในการวิจัย

๕.๑ วิถีชีวิตชาวเลอุรูกลาไวย์ในบริเวณเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และ เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูลมีลักษณะเช่นไร ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ

๕.๒ ก่อนเกิดคลื่นสึนามิวัฒนธรรมชาวเลอุรูกลาไวย์มีลักษณะอย่างไร หลังเกิดคลื่นสึนามิมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร สถานการณ์การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวเลอย่างไรบ้าง ถ้าหากมีผลกระทบต่อชาวเลมีการปรับตัวอย่างไรบ้าง

๖. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลดังรายละเอียดต่อไปนี้

๖.๑ ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ประชากรเป้าหมาย

ชาวเลอุรกลาไวย์ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และชาวเลอุรกลาไวย์ที่อาศัยอยู่ในเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษารั้งนี้ ประกอบด้วย

๑) กลุ่มแกนนำชุมชน ได้แก่ กลุ่มแกนนำที่เป็นทางการ ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มแกนนำที่ไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้อาวุโสในชุมชน โต๊ะหมอ

๒) กลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มประมง กลุ่มผู้หญิง ฯลฯ

๓) เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวเล เช่น หน่วยงานราชการ องค์การธุรกิจการท่องเที่ยว เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

๖.๒ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะได้เข้าใจข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งจะช่วยในการปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจ วิเคราะห์และตีความข้อมูลต่างๆ โดยแหล่งข้อมูลเอกสารดังกล่าว ได้แก่ เอกสารท้องถิ่น เอกสารทางราชการ งานวิจัยต่างๆ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร ตลอดจนจรรยาบรรณและสื่อสิ่งพิมพ์ชนิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา

๖.๓ การศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม

๑) การสำรวจ โดยจะทำการสำรวจข้อมูลบางอย่างโดยเฉพาะข้อมูลเบื้องต้นที่จำเป็นที่จะต้องใช้ประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งการสำรวจนี้ผู้วิจัยอาจจะใช้แบบสอบถามประกอบการสำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

๒) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยเลือกสัมภาษณ์จากผู้อาวุโส ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวเลอุรกลาไวย์ ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยจะใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลถูกต้องและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษามากที่สุด

๓) การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา รวมทั้งการเข้าไปคลุกคลีและเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น

๔) การประชุมกลุ่มย่อย โดยเชิญตัวแทนชาวบ้านกลุ่มต่างๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมกระบวนการสัมมนาวิเคราะห์กลุ่ม เพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม และให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

๖.๔ การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลอุรักลาโว้ย แห่งทะเลอันดามันในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่ได้มาโดยวิธีการสังเกต การสนทนาพูดคุย การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยหรืออื่นๆ นำมาประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็น แล้วสังเคราะห์เรียบเรียงเพื่อตอบคำถามการวิจัยให้ครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุดในลักษณะของการสร้างองค์ความรู้จากฐานราก (Grounded Theory) โดยจะเสนอผลการศึกษาเป็นบทต่างๆ ตามความเหมาะสม แล้วนำเข้าสู่กระบวนการวิพากษ์ทางวิชาการ โดยคณะผู้วิจัย ตลอดจนนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ และหลังจากเสร็จสิ้นการศึกษาแล้วจะมีเวทีการนำเสนอผลการศึกษาต่อชุมชนและสาธารณชนต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาโว้ย แห่งทะเลอันดามันในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

๑. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
๒. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม
๓. แนวคิดเรื่องการปรับตัว
๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๕. กรอบแนวคิดของการวิจัย

๑. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

๑.๑ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

ผลจากการพัฒนาประเทศไปสู่อุตสาหกรรมทำให้ชนบทที่เคยมีรายได้หลักจากการทำการเกษตรได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การพึ่งพารายได้จากอาชีพนอกภาคการเกษตร มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ในชุมชน ในกระบวนการดังกล่าวได้เกิดการก่อตัวของกระแสความคิดที่เป็นการทวนกระแสการพัฒนาของรัฐ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนามของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยกลุ่มแนวคิดดังกล่าวได้เสนอความคิดในการพัฒนาที่เน้นการเชื่อมั่นและส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้านในการพัฒนาตนเองบนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน และนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมที่เน้นความเท่าเทียมกันในการควบคุมและจัดการทรัพยากร

การก่อตัวของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเกิดขึ้นจากปัจจัยทั้งภายนอกและภายในประเทศ กล่าวคือ ปัจจัยภายนอกประเทศเกิดจากการเปลี่ยนแปลงการอธิบายคำสอนของศาสนาคริสต์ (พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๐๘) และการเพิ่มความช่วยเหลือระหว่างประเทศผ่านทางองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเน้นปรัชญาของกระบวนการพัฒนาแนวใหม่ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวระหว่างองค์กรกับประชาชน เข้าถึงความต้องการและความรู้สึกของประชาชน และดำเนินการสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและทรัพยากรแห่งท้องถิ่น^๑ ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาวัฒนธรรมในระดับสากล โดยการประกาศทศวรรษโลก ว่าด้วยการ

^๑ จักรทิพย์ นาถสุภา. ๒๕๓๔. "แนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน", ใน วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม, หน้า ๑๗๑ - ๒๑๖. จักรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑๙๓ - ๑๙๐.

พัฒนาวัฒนธรรมขององค์กรยูเนสโก^๒ ส่วนปัจจัยภายในประเทศเกิดจากการคุกคามของระบบทุนนิยมต่อชุมชน ทำให้ปัญญาชนและนักพัฒนาเกิดแนวคิดที่จะรักษาและฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม และในระหว่างนั้นการตื่นตัวของปัญญาชนที่ผ่านการต่อสู้ในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้ร่วมฟื้นฟูประชาธิปไตยและกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม สร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้สภาพและปัญหาของประชาชน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเริ่มปรากฏชัดเป็นระบบมากขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยมีการประชุมสัมมนาของสมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ที่สววงคินิวาส เรื่อง “วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท”^๓ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้นทั้งในแวดวงของนักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการที่เข้าร่วมนำเสนอแนวคิด ซึ่งสามารถสร้างความเป็นระบบและความชัดเจนให้กับพัฒนาการของแนวคิดในระยะต่อมา ทำให้เกิดเป็นกระแสความตื่นตัวต่อพลังของชุมชน และมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ทั้งในแง่ของจุดเน้น แนวทางในการวิเคราะห์หรือแม้แต่ข้อเสนอต่อการพัฒนาชนบท^๔ รวมทั้งเป็นอีกกระแสหนึ่งของการศึกษาหมู่บ้านไทยในเชิงคุณค่า

นอกจากนี้ จักรทิพย์ นาถสุภา ได้สรุปสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนออกเป็น ๔ แนวคิด ได้แก่ *แนวคิดแรก* ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน และวัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะใช้ประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกแห่งชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตน *แนวคิดที่สอง* การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมสองกระแส คือ วัฒนธรรมชาวบ้านและวัฒนธรรมทุนนิยม โดยวัฒนธรรมของชาวบ้านมีความเป็นอิสระเนื่องจากผูกพันอยู่กับความเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านที่เป็นรูปแบบสังคมที่มีความคงทนยืนนาน จึงเสนอให้เปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาไปเป็นการพึ่งตนเองอย่างในอดีต และเสนอบทบาทของชนชั้นกลางในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวบ้าน นำทรัพยากรจากสังคมเมืองไปให้กับ

^๒ กาญจนา แก้วเทพ. ๒๕๓๘. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

^๓ สาระสำคัญของการประชุม สัมมนาครั้งนั้นได้แก่ ๑. การชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมต่อการพัฒนาชนบท ๒. การนำเสนอประสบการณ์ของการพัฒนาชนบท โดยอาศัยวัฒนธรรมของชาวชนบทเองเป็นเครื่องมือที่สำคัญจากประสบการณ์ของนักพัฒนาเอกชน ที่น่าสนใจ คือ นอกเหนือจากการสัมมนาดังกล่าวจะช่วยให้แนวคิดว่าด้วยการรื้อฟื้นและพัฒนาวัฒนธรรมชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท ได้เป็นที่ถกเถียงแลกเปลี่ยนเพื่อนำไปสู่พัฒนาการที่ทำให้มีความชัดเจน เป็นระบบมากขึ้นในระยะต่อมาแล้ว การสัมมนาดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่า แนวทางดังกล่าวมิได้เป็นเรื่องเพ้อฝัน แต่เป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ ทว่าต้องอาศัยความชำนาญ การเรียนรู้และประสบการณ์ที่ยาวนานของนักพัฒนาที่ชาวบ้าน

^๔ ยุกติ มุกดาวิจิตร. ๒๕๓๘. “การเขียนวัฒนธรรมชุมชน : บทวิพากษ์กระแสต้านโลกานุวัตร/ภิวัดน์”, วารสารธรรมศาสตร์. ๓, ๔๐ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๘), ๓๙ - ๔๐.

ชนบทมากขึ้นและคัดค้านการบีบบังคับของรัฐต่อหมู่บ้าน แนวคิดที่สาม เน้นลักษณะคุณค่าทางจริยธรรมของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นอิสระ และยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันในสถาบันหมู่บ้านมากกว่าการเสนอให้ต่อต้านวัฒนธรรมของรัฐและระบบทุนนิยม การพัฒนาคือการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนอันดีงามและการพึ่งตนเองที่เคยมีมาแต่ในอดีตแต่กำลังสูญหายไป แนวคิดที่สี่ เน้นการต่อต้านกระแสการพัฒนาของรัฐและส่งเสริมชุมชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานศาสนาธรรม

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอีกประเด็นหนึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ของวิธีคิดที่เน้นการมองความต่อเนื่องและความคงทนของต้นแบบทางวัฒนธรรมว่าสืบทอดมาจากลักษณะดั้งเดิมเป็นวิธีคิดที่ทำให้มองมิติวัฒนธรรมอย่างหยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหว ในขณะที่วิธีคิดในการศึกษาวัฒนธรรมปัจจุบันเน้นการศึกษาวัฒนธรรมในมิติของความเคลื่อนไหวให้มากที่สุด กล่าวคือ มองวัฒนธรรมในแง่กระบวนการคิด เพราะมีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียนรู้ สร้างสรรค์ผลิตใหม่ และปรับตัวภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน เนื่องจากสังคมต่าง ๆ รวมทั้งสังคมไทยเองมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น

การก่อเกิดแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นแนวทางหลักของการพัฒนาที่ทวนกระแสการพัฒนาระบบทุนนิยม ไม่เพียงแต่นักพัฒนาหรือนักวิชาการที่นำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาเท่านั้น แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่นักวิชาการใช้เป็นตัวแบบในการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทวีความเข้มข้นขึ้นในทุกระดับ ซึ่งมักถูกมองว่าส่วนหนึ่งมาจากความล้มเหลวของภาครัฐในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ ดังนั้นแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน จึงถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นทางเลือกใหม่ของการจัดการทรัพยากรที่ยึดเอาชุมชนเป็นฐานหลัก (community-based resource management) เกิดกระบวนการสร้างวาทกรรมป่าชุมชนขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในวงวิชาการ การวิจัย การประชุมสัมมนา องค์กรพัฒนาเอกชน และขบวนการประชาชน^๕

การให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนจะต้องดำเนินการควบคู่กับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรคน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน อันรวมกันหมายถึงระบบวัฒนธรรมชุมชน พร้อมกับการค่อย ๆ ให้ออกาสชุมชนได้จัดตั้งตนเองในรูปองค์กรชุมชนที่หลากหลายต่อเงื่อนไขภายในชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่ใช่เป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมหรือการหวนกลับไปสู่ออดีต แต่เป็นการผสมผสานความเชื่อแบบเก่าที่เชื่อว่าเป็นพลังตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน ซึ่งชุมชนมิใช่เป็น

^๕ ชูศักดิ์ วิทยาภักดิ์. ๒๕๔๓. "ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในภาคเหนือ", ใน พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย, หน้า ๑๓๕ - ๑๗๖. อานันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๑๕๘.

ฝ่ายตั้งรับเพียงอย่างเดียว และเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต ดังจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนไม่ได้มีเพียงความหมายเดียวหรือยึดติดกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่ชุมชนมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีความซับซ้อนและการขยายไปสู่ชุมชนระดับเครือข่าย ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่กว้างกว่าบนพื้นฐานของพันธะทางสังคมแบบสมัยใหม่ที่คนทั่วไปให้ความหมายกัน

๑.๒ ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน

ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน คือ ทำให้เกิดการรวมพลังของประชาชน โดยเฉพาะในชุมชนชนบทสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นำไปสู่ความสำเร็จในการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมของชุมชน ก่อให้เกิดประสบการณ์ร่วม สร้างความรัก ความภาคภูมิใจและห่วงใยในประเพณี วัฒนธรรมของตน ทำให้คนในสังคมเห็นความสำคัญทางด้านคุณค่าจิตใจและความรู้สึกของคน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุดทางศาสนา นอกจากนี้ ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนนำไปสู่แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองแบบพึ่งตนเอง และก่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยแบบกระจายอำนาจ อีกทั้งก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการดูแลรักษาธรรมชาติเพื่อคงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติอย่างสมดุล เพราะธรรมชาติจะช่วยคงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ได้^๖ ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนข้างต้น ทำให้ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทยปัจจุบันเชื่อมั่นว่าจะเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาแบบที่ไม่ทำลายล้างสถาบันชุมชนหมู่บ้านไทย แต่ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และทำให้เห็นว่าข้อเรียกร้องของตนเป็นข้อเรียกร้องที่มีเหตุผลและมีความเป็นไปได้สูง เพราะเป็นข้อเรียกร้องที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทยเราเอง

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนได้ปรับเปลี่ยนมุมมองให้ผู้คนในสังคม จากเดิมที่มองชุมชนผูกติดอยู่กับหน่วยของพื้นที่เป็นหลัก ต่อมาได้เล็งเห็นความสำคัญของชุมชนในแง่ความสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยมิติต่าง ๆ หลายด้าน เริ่มจากมิติในด้านของระบบคุณค่า และด้านทุนทางสังคม ซึ่งถือเป็นข้อตกลงร่วมกันของความเป็นชุมชน มิติต่าง ๆ เหล่านี้ก็ไม่ได้หยุดนิ่ง แต่จะปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมด้วย ถึงแม้ชุมชนจะมีกฎเกณฑ์อยู่แล้วในการจัดการทรัพยากร แต่กฎเกณฑ์ดังกล่าวก็จะปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ในลักษณะที่นักวิชาการหลายท่านเรียกว่า “การผลิตใหม่” กล่าวคือ มีการนำออกมาปรับใช้ในลักษณะใหม่ หรือในความหมายใหม่ ยกตัวอย่างเช่น ในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านได้ปรับใช้พิธีกรรมของการบวชป่ามาใช้ใหม่ ซึ่งจากเดิมการบวชป่าเป็นเพียงการกำหนดให้ป่าเป็นเขตอภัยทานอย่างเดียว แต่ปัจจุบัน การบวชป่า

^๖ จิตรทิพย์ นาดสุภา. ๒๕๓๔. “แนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน”, ใน วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม, หน้า ๑๗๑ - ๒๑๖. จิตรทิพย์ นาดสุภา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑๗๒ - ๑๗๙.

ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามระดมหรือสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในชุมชนหรือในสังคม เพื่อแสวงหาความชอบธรรมให้กับกฎเกณฑ์ของการจัดการทรัพยากรในชุมชนนั้น ๆ รวมไปถึง การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมเฉพาะของท้องถิ่น หากแต่ได้ กลายเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อดึงความสนใจของสาธารณชนให้เพิ่มมากขึ้น อีกในทุกโอกาส นอกจากนี้พลังและความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนยังเป็นแรงผลักดันให้ นักวิชาการ นักพัฒนา ปัญญาชน รวมถึงคนในชุมชนได้ให้ความสำคัญของมิติทางวัฒนธรรมใน ด้านการจัดการทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น เช่น งานวิจัยป่าชุมชนในประเทศไทย โดยฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์และสถินฐิตา กาญจนพันธุ์^๒ ได้เสนอแนวคิดในการศึกษาป่าชุมชน จะต้องคำนึงถึงมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการศึกษาป่า ชุมชน

ความสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในปัจจุบันนอกจากจะส่งผลในระดับ ชุมชนแล้ว ยังมีความสำคัญส่งผลสะท้อนต่อแนวคิดในระดับกว้าง (ระดับประเทศ) โดยเฉพาะ ได้ส่งผลสะท้อนที่สำคัญต่อวงวิชาการไทย ๒ ประการด้วยกัน ประการแรก ขบวนการ วัฒนธรรมชุมชนส่งผลสะท้อนโดยตรงต่อวงการไทยศึกษา เพราะเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับชุมชน หมูบ้านและชาวบ้านในวาทกรรมเกี่ยวกับไทยศึกษา ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาแต่เรื่องของราชสำนัก และราชการเป็นสำคัญ เป็นการศึกษาที่มีรัฐเป็นแกนกลาง ทำให้ละเลยเรื่องของชาวบ้านและ ท้องถิ่นไป ในเอกสารต่าง ๆ จะเลือกบันทึกหรือพูดถึงหมู่บ้านเฉพาะใน ๒ ประเด็นหลัก ๆ เท่านั้น คือ เรื่องของการปราบปรามโจรผู้ร้ายในชนบท และการเก็บภาษีจากหมู่บ้าน ไม่สนใจ เรื่องของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวบ้านเลย

ประการที่สอง ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนจุดประกายเรื่องการให้ชุมชนเป็นตัว ตั้งในการพัฒนาไม่ใช่สังคมตะวันตก พร้อมเสนอความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาที่ไม่ ทำลายหรือสลายความเป็นชุมชนของหมู่บ้านไทยลง ด้วยการหันกลับไปฟื้นฟูและชูคุณค่าและ ศักดิ์ศรีของวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนหมู่บ้านไทย และถือว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทาง สังคมที่มีความสำคัญและแหลมคมยิ่ง เพราะเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนฐานขององค์ความรู้ ว่าด้วยสังคมไทย จากเดิมที่ใช้ฐานของผู้ปกครอง นักวิชาการ ปัญญาชนในเมืองและนักวิชาการ ตะวันตก สู่การให้ชาวบ้าน วัฒนธรรมชาวบ้านและภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นฐานหรือแหล่งที่มา ของความรู้ที่ถูกต้องและชอบธรรมของสังคมไทย^๓

^๒ ฉลาดชาย รมิตานนท์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสถินฐิตา กาญจนพันธุ์. ๒๕๓๖. "ป่าชุมชน ภาคเหนือ : ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน", ใน ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการ พัฒนา เล่ม ๒, เสน่ห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

^๓ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ๒๕๔๕. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ : วิชาษา, ๑๔๕ - ๑๔๗.

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม

เมื่อเราเข้าสู่โลกศตวรรษที่ ๒๑ มีประชากรมากมายหลายพันล้านคนในหลายร้อยประเทศ มีความเป็นพหุวัฒนธรรมและความเป็นพหุเชื้อชาติ ปรากฏอยู่ทั่วไปในโลกอย่างภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก แต่ละประเทศอาจมีความเป็นพหุวัฒนธรรมและพหุเชื้อชาติที่แตกต่างกันไป เช่น ประเทศอินเดีย มีประชากรมากเป็นอันดับสองรองจากประเทศจีน แต่ประชากรส่วนใหญ่ยังยากจนและขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากการมีเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรมต่างกันอย่างมากมาย ผิดกับประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศร่ำรวยที่สุดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความเป็นชาตินิยมสูง ก็ยังตระหนักถึงความสำคัญ of ความเป็นพหุวัฒนธรรมและพหุเชื้อชาติในสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์^๙

นอกจากนี้ความแตกต่างทางพหุวัฒนธรรมและพหุเชื้อชาติในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ด้วยสังคมในยุคปัจจุบันมีคนหลายกลุ่มที่แตกต่างกันทำให้กลายเป็นสังคมที่มีความแตกต่างกันไป จึงมีวัฒนธรรมทั่วไปและวัฒนธรรมย่อย วัฒนธรรมทั่วไปเป็นวัฒนธรรมหลักในการดำเนินชีวิตทั่วไปของสมาชิกจำนวนมากของสังคม และวัฒนธรรมย่อยเรียกว่าวัฒนธรรมเฉพาะซึ่งเหมือนกันในกลุ่มชนบางกลุ่มเท่านั้น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั่วไป แต่ขณะเดียวกันก็มักแตกต่างไปจากวัฒนธรรมทั่วไป วัฒนธรรมย่อยที่สำคัญ ได้แก่ วัฒนธรรมย่อยทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมย่อยตามเกณฑ์อายุ วัฒนธรรมย่อยตามท้องถิ่นและวัฒนธรรมย่อยตามอาชีพ สังคมสมัยใหม่มักประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีเชื้อชาติต่าง ๆ กัน ทำให้เกิดวัฒนธรรมย่อยเชิงเชื้อชาติชนกลุ่มน้อยในสังคมไทยมีมากมาย เช่น ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ชาวไทยมุสลิม คนไทยเชื้อสายจีน มอญ พม่า เวียดนาม ชาวเล ชาวซาไก เป็นต้น คนพวกนี้มักมีภาษา ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ทางศาสนา ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ต่างไปจากคนไทยทั่วไป^{๑๐}

พหุวัฒนธรรม จึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่สามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อทำความเข้าใจภาวะทางสังคมในปัจจุบันและอนาคต นับเป็นคำใหม่ที่สำคัญสำหรับสังคมไทย เพราะสังคมไทยมีความหลากหลายและแตกต่างทางวัฒนธรรม ทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธทั้งทางตรงและทางอ้อมกับคนต่างวัฒนธรรม ทั้งคนในประเทศและจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้าน ยิ่งในปัจจุบันกลุ่มประชาคมอาเซียนได้เร่งรัดให้เปิดเสรีด้านแรงงาน การลงทุน ฯลฯ ในปี ๒๕๕๘ สังคมไทยจึงยิ่งต้องอยู่ท่ามกลางผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายมากขึ้นในอนาคต

^๙ วรณวิไล ใจเกลี้ยง. ๒๕๕๐. “ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เรื่อง การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา: ชาวมอแกน อหุยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ในรายวิชา ส ๓๒๑๐๑ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนบ้านหินลาด จังหวัดพังงา.” การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๑๗.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน. ๑๘-๑๙.

พหุวัฒนธรรม^{๑๑} (Multicultural) จึงหมายถึง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึง มิติวิถีชีวิต มาตรการทางสังคม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการพยายามในการหาทางออกที่เกี่ยวเนื่องกับปัญหาเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความคิดในสังคมไทย โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน ทั้งภาษา ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา พิธีกรรม มุมมองเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมในช่วงแรก ๆ จึงเป็นแต่เพียงวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย หรือชาวเขา

ในมุมมองของนักวิชาการในสังคมไทย ได้สะท้อนถึงแนวคิดพหุวัฒนธรรมไว้หลากหลายทัศนะด้วยกัน เช่น อานันท์ กาญจนพันธุ์^{๑๒} มองว่า สังคมที่ยอมรับ “พหุวัฒนธรรม” หมายถึง สังคมที่เคารพในสิทธิความแตกต่างอย่างหลากหลาย ซึ่งจะเกิดขึ้นอย่างแท้จริงเมื่อสังคมนั้น ๆ ได้พัฒนาความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

วิภารัตน์ พันธุ์ฤทธิ์ดำ^{๑๓} ได้ศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงและปฏิสังสรรค์ทางสังคมระหว่างคนที่อยู่ในสังคมชายขอบซึ่งมีวัฒนธรรมเฉพาะของตน และส่วนอื่นของสังคมซึ่งถือว่าอยู่ภายใต้กระแสหลัก การศึกษาดังกล่าวได้นำแนวคิดพหุวัฒนธรรมมาเป็นการรอบในการศึกษา โดยมองว่า การเห็นคุณค่าของความเป็นพหุนิยมทางวัฒนธรรม มองความหลากหลายทั้งกลุ่มคนและวัฒนธรรม และตระหนักว่าสังคมมีความแตกต่าง และหลากหลายของชนชั้น อาชีพ ภาษา ศาสนา ความคิด อุดมคติ วิถีชีวิต และยอมรับว่ากลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีระบบสังคม การปกครอง ความเชื่อ ศาสนา และภาษาของตน กลุ่มผู้อพยพไปตั้งถิ่นฐานในสังคมใหม่ย่อมมีประเพณีและวิถีชีวิตของกลุ่มเดิม และคนต่างอาชีพ ต่างชนชั้นก็มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน ความขัดแย้งในสังคมก็จะมีน้อยกว่าการพยายามสร้างการผสมกลมกลืนให้มีวัฒนธรรมแบบเดียวกันของคนในชาติ

สายชล สัตยานุรักษ์^{๑๔} ได้นำเสนอประเด็นชาตินิยม วัฒนธรรมและความขัดแย้ง ในเวทีประชุมวิชาการ “ชาตินิยมและพหุวัฒนธรรม” โดยสะท้อนถึงประเด็นพหุวัฒนธรรมไว้ว่า หากวัฒนธรรมแห่งชาติเปลี่ยนเป็น “พหุวัฒนธรรม” ก็จะลดการแบ่งชั้นทางสังคมและการแบ่ง

^{๑๑} สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด อุตรธานี <http://www.m-culture.go.th/udonthani/pahu.php> เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๑๒} อานันท์ กาญจนพันธุ์, ๒๕๔๘. “ความเป็นชาติพันธุ์” ใน แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๒ เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. ๒๓๒.

^{๑๓} วิภารัตน์ พันธุ์ฤทธิ์ดำ “การสร้างพื้นที่และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นชายขอบ” www.ysl-history.com/anali/010_20june53.doc เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๑๔} สายชล สัตยานุรักษ์, ๒๕๕๔. “ชาตินิยม วัฒนธรรม และความขัดแย้ง” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ “ชาตินิยมและพหุวัฒนธรรม” วันที่ ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๒๑ ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส จ.เชียงใหม่

ชั้นทางวัฒนธรรมและกลายเป็นรากฐานของการเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาเพื่อลดช่องว่างทางเศรษฐกิจสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้ นับเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการจัดการกับความขัดแย้งด้วยสันติวิธี รวมทั้งความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรที่จะรุนแรงมากขึ้นในอนาคต การเลิกเน้นมาตรฐานเดียวของ “ความเป็นไทย” ทางวัฒนธรรม เป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนเพื่อทำให้วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และชาติพันธุ์ต่าง ๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรมแห่งชาติ” ซึ่งจะ使人ทุกท้องถิ่นทุกชาติพันธุ์ได้ประโยชน์จากวัฒนธรรมแห่งชาติมากขึ้น ในปัจจุบัน ซึ่งวัฒนธรรมแห่งชาติแบบเดิม ทำให้คนในท้องถิ่นและคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบนั้น กลับปรากฏว่าอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชาติพันธุ์เป็นประโยชน์อย่างมาก ทั้งในเชิงของความมั่นคงในชีวิตที่คนแต่ละกลุ่มได้มี “ชุมชน” ของตนเอง หรือมีเครือข่ายทางชาติพันธุ์ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ และในเชิงของการผลิตสินค้าวัฒนธรรมเพื่อขายนักท่องเที่ยว ชาวบ้านหลายท้องถิ่นหลายชาติพันธุ์จึงหันกลับไปยึดอัตลักษณ์หรือวัฒนธรรมเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่ “ชาติไทย” ยังไม่ได้พิสูจน์ว่าสามารถจะช่วยปกป้องทรัพยากรหรือให้ประโยชน์แก่พวกเขาได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ เช่น ลาวพวนซึ่งเคยยอมรับความเป็น “ไทยพวน” อยากกลับไปเป็นลาวพวนเหมือนเดิม ชาวไทยมุสลิม เช่นมลายู และจีนฮ่อ ก็หันไปผูกพันกับตะวันออกกลางมากขึ้น และคนอีกหลายชาติพันธุ์ก็ได้สร้างความลึนไหลทางอัตลักษณ์เพื่อความสะดวกในการดำรงชีวิต เช่น บางครั้งเป็นไทย บางครั้งกลับไปเป็นไทใหญ่ หรือกระเหรี่ยง ฯลฯ ซึ่งหากรัฐไม่เข้าใจในจุดนี้ มีความระแวง กีดกัน เบียดขับ (exclude) คนที่ไม่ใช่ไทย หรือพยายามทำให้ชาติพันธุ์ต่าง ๆ “กลายเป็นไทย” โดยการบังคับ ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงขึ้นมา แต่ถ้าหากปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมแห่งชาติให้กลายเป็น “พหุวัฒนธรรม” ย่อมทำให้คนทุกชั้นและทุกชาติพันธุ์หมายรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของ “ชาติไทย” และวัฒนธรรมของตนเป็นส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรมแห่งชาติไทย” โดยทุกคนมีโอกาสรักชาติไทย” (คือรักคนทุกสถานภาพและทุกชาติพันธุ์ที่ประกอบกันขึ้นเป็น “ชาติไทย” และมีโอกาสได้ประโยชน์จาก “ชาติไทย” อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม)

ส่วนงานเขียนของศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ^{๑๕} ได้สรุปกิจกรรมการบรรยายสาธารณะ ในประเด็น “ชวนถกเรื่องพหุวัฒนธรรม” ซึ่งได้จัดบรรยายทั้งสิ้น ๖ ครั้ง มีแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมกับการเคลื่อนไหวด้านวัฒนธรรมของกลุ่มกระเหรี่ยงและชาวเล ไว้ว่า ในรอบ ๕ ปีที่ผ่านมา การเคลื่อนไหวด้านสิทธิและการคุ้มครองทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่

^{๑๕} ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. ๒๕๕๔. “พหุวัฒนธรรมกับการเคลื่อนไหวด้านวัฒนธรรมของกลุ่มกระเหรี่ยงและชาวเล” จดหมายข่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๗๓ เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๕๔. ๑๑-๑๔.

สนใจต่อสาธารณะชนและมีเริ่มมีส่วนในการผลักดันนโยบายทางด้านวัฒนธรรมมากขึ้น กรณีของกลุ่มกระเหรี่ยงและชาวเลซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนในการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนและมีแนวโน้มเป็นรูปธรรมมากที่สุดขณะนี้ โดยเฉพาะข้อเสนอในคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกระเหรี่ยงและชาวเล เรื่อง “พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ” ซึ่งพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษในความหมายนี้ไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ แต่เกิดขึ้นมานานแล้วภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ และรัฐมักเป็นผู้เปิดพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ สิทธิและโอกาสทางสังคมต่างๆ ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้ความเข้าใจของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว รศ.ดร.ฉวีวรรณ และอ.ศศิประภา ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ประวัติศาสตร์ของรัฐไทยล้วนแต่มีการจำแนกผู้คนต่างๆ ออกจากกันโดยรัฐแทบทั้งสิ้นดังเช่นในรัฐจารีต มีจำแนกผู้คนตามฐานันดรในระบบศักดินา (อันหมายถึงการจำกัดสิทธิประโยชน์ต่างๆ ตามลำดับ) ขณะที่ในรัฐไทยสมัยใหม่ได้มีการสร้างความเป็นพลเมืองขึ้นแต่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ กลับถูกจำแนกผ่านกรมการปกครองและหน่วยงานราชการตั้งแต่ชื่อสถานะ และสิทธิประโยชน์ต่างๆ ดังนั้นสิทธิทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นับตั้งแต่การรักษาภูมิปัญญา การเรียกชื่อตนเอง สิทธิในการทำกิน ฯลฯ จึงเป็นเรื่องที่ใหม่มากในประวัติศาสตร์ของรัฐไทยและเป็นเรื่องที่สำคัญในการก้าวสู่สังคมพหุวัฒนธรรม

การผลักดันเคลื่อนไหวโดยเจ้าของวัฒนธรรมในเรื่อง “พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ” กรณีกระเหรี่ยงและชาวเล จึงมีนัยสำคัญต่อสังคมไทย นับตั้งแต่การเริ่มต้นสร้างสังคมที่เป็นธรรม สังคมที่ยอมรับการดำรงอยู่ซึ่งความหลากหลายของวิถีชีวิต การเริ่มต้นสร้างเงื่อนไขในการลดความขัดแย้ง ตลอดจนการป้องกันการละเมิดสิทธิต่างๆ ในระดับปฏิบัติ ตลอดจนระยะเวลาของการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมของกระเหรี่ยงและชาวเล ผ่านประเด็นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการพื้นที่ (ทรัพยากรธรรมชาติ ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทางศาสนา) นั้นสะท้อนแง่มุมสำคัญบางประการต่อคนส่วนใหญ่ในสังคมว่ามีความคิดเรื่องพื้นที่ค่อนข้างจำกัดมากและมีลักษณะที่ตรงข้ามกันเสมอ อาทิ พื้นที่ส่วนตัว-พื้นที่สาธารณะ พื้นที่บ้าน-พื้นที่ทำงาน และกรรมสิทธิของเอกชน-กรรมสิทธิของรัฐ เป็นต้น ข้อจำกัดอันสำคัญของวิถีคิดเช่นนี้คือ การไม่มีพื้นที่ให้กับจินตนาการหรือวิถีคิดที่ต่างออกไป เช่น พื้นที่ของชุมชน และพื้นที่ซึ่งมีการจัดการร่วมระหว่างเอกชน-ชุมชน-รัฐทั้งที่วิถีคิดเช่นนี้เป็นพื้นฐานของระบบการจัดการของผู้คนแทบทุกกลุ่มในโลกก่อนการเกิดขึ้นของกฎหมายสมัยใหม่

การจัดบรรยายสาธารณะครั้งที่ ๒ เรื่อง “พหุนิยมทางกฎหมาย” โดย ศ.ดร.อาพันธ์ กาญจนพันธุ์ แสดงให้เห็นถึงความพยายามสลายเส้นแบ่งวิถีคิดเรื่องพื้นที่แบบตรงข้ามมาสู่การมองวิธีการจัดการพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น การพยายามนำเสนอวิถีคิดเรื่องการจัดการพื้นที่โดยชุมชนหรือ การคิดค้นกระบวนการจัดการร่วมนั้นเป็นที่สนใจของนักสังคมศาสตร์และนักมานุษยศาสตร์มานานแล้วทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ประเด็นสำคัญคือความสนใจของนักกฎหมายที่เริ่มยอมรับข้อจำกัดของกฎหมายสมัยใหม่ซึ่งไม่รับรองสิทธิของชุมชนส่งผลให้พื้นที่บางประเภท เช่น ป่าชุมชนพื้นที่หน้าหมู่บ้าน ไร่มุมนเวียน หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

อื่นๆ เสี่ยงต่อการถูกรบกวนโดยเอกชนหรือนายทุน ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์หรือผู้ใช้พื้นที่ดังกล่าว ก็ประสบต่อความเสี่ยงในการถูกขับออกจากพื้นที่ (เช่น อุทยานฯ ทับที่ทำกิน) นักกฎหมายในกลุ่มนี้มีการก่อตั้งสมาคมเพื่อการศึกษาในประเด็นดังกล่าวอย่างจริงจัง โดยในอเมริกาเรียกว่า Law and Society Association ขณะที่ในยุโรปจะเรียกว่าเป็น Commission on Folk Law and Legal Pluralism ดังนั้น การยอมรับข้อจำกัดของกฎหมายที่ไม่เอื้อต่อมองพื้นที่แบบอื่นๆ จึงเป็นเรื่องธรรมดาและเป็นความเคลื่อนไหวสากลที่เล็งเห็นประโยชน์ต่อการลดชนวนความขัดแย้งและความรุนแรงภายในสังคม

การพิจารณาพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษทั้งในกรณีของกระเหรี่ยงและชาวเลจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการพิจารณาผ่านแง่มุมของกฎหมาย เพราะการจัดการพื้นที่ในแบบอื่นๆ ซึ่งไม่ปรากฏอยู่ในกฎหมายเป็นเรื่องยาก แม้ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะอยู่ในชีวิตประจำวันของพวกเราหรือกลุ่มชาติพันธุ์เองก็ตาม การทำให้พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษเป็นที่ยอมรับในเชิงสถาบันจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก

แง่คิดสำคัญประการหนึ่งของการมอง “พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ” ในฐานะพื้นที่ที่เชื่อมโยงระหว่างอุดมคติกับความเป็นจริง คือ เน้นการมองพื้นที่ที่มนุษย์ในสังคมใช้ชีวิตอยู่เป็นส่วนใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พื้นที่ในความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้มีการใช้สอย ในชีวิตจริงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง พื้นที่ในลักษณะนี้จึงมีจุดเด่นที่มองความหมายหรือจารีตประเพณี ซึ่งกำกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลงหรือพลวัตของการใช้พื้นที่นั่นเอง การมองพื้นที่ในลักษณะนี้ มีคุณูปการสองลักษณะคือ หนึ่ง ทำให้เข้าใจถึงการปรับตัวในการสร้างความหมายเรื่องพื้นที่ (ที่ไร่ พื้นที่พิธีกรรม และที่บ้าน) ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมิได้หยุดนิ่งในความหมายตามจารีต และสอง ทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารความหมายในลักษณะเชื่อมโยงกับสาธารณะ

การจัดบรรยายครั้งที่ ๔ เรื่อง “ชายแดนกับประเด็นเรื่องพหุวัฒนธรรม” โดย อ.ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า อ.ดร.จักรกฤษสังขมณี และอ.ดร.รัตนา โตสกุล เป็นการเน้นพิจารณาชายแดนในสองลักษณะ **ลักษณะแรก** คือ ชายแดนในเชิงภูมิศาสตร์ของรัฐ ชายแดนประเภทนี้มิได้มีความหมายเพียงแค่ว่าความเปราะบางด้านความมั่นคงในทัศนะของรัฐเพียงอย่างเดียว หากเป็นพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนจำนวนมาก ชายแดนจึงมีฐานะเป็น “พื้นที่พิเศษ” ซึ่งทั้งรับแรงเสียดทานในเรื่องความขัดแย้งและความรุนแรง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ซึ่งมีความงอกงามของวัฒนธรรมใหม่ๆ อันเนื่องมาจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม **ลักษณะที่สอง** คือ ชายแดนในฐานะรอยต่อในความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ดังกรณีการเบียดขับวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้คงไว้ซึ่งการจัดการทรัพยากรของรัฐและเอกชนแต่เพียงอย่างเดียวการถูกผลักดันอยู่บริเวณรอยต่อเช่นนี้มิได้มีเพียงผลกระทบด้านลบเท่านั้น ในมุขกลับกันการอยู่ในบริเวณรอยต่อกลับทำให้เห็นข้อจำกัดของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในข้างต้นได้ด้วย

เนื่องจากรูปแบบการใช้พื้นที่ในชีวิตจริงของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้งพื้นที่บ้าน พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ทางศาสนาความเชื่อนั้น มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา อาทิ กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มมิได้ปลูกแต่พืชดั้งเดิมเท่านั้น หากมีการปลูกพืชพาณิชย์แซมไปด้วยภายใต้ระบบการจัดการแบบไร่มุหนเวียนการพยายามวาดแผนที่ชุมชนซึ่งระบุเขตทางวัฒนธรรมบนแผนที่ของรัฐอันเป็นรูปแบบหนึ่งในการยืนยันสิทธิทางวัฒนธรรมบนพื้นที่ทางการปกครอง ตลอดจนการเดินทางมาทำงานในเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งถูกมองว่ามีได้ใช้พื้นที่ในบ้านเดิมของตนเองแล้ว ทว่า กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้กลับสงวนรักษาพื้นที่ทางศาสนาเอาไว้สำหรับการกลับขึ้นไปประกอบพิธีกรรมเพื่อย้ำถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ดังนั้น การเชื่อมโยงและสื่อสารเรื่องราวของวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและรูปแบบการใช้ชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้สาธารณชนได้รับทราบจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้าง “สิทธิทางพลเมือง” และ “สิทธิทางวัฒนธรรม” ของกลุ่มชาติพันธุ์ภายในสังคมไทยเพื่อให้เป็นที่ตระหนักว่า การอยู่ร่วมกันแบบพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องยอมรับคตินิยมและอคติจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน

พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ ในฐานะพื้นที่เชื่อมโยงระหว่างอุดมคติกับความเป็นจริง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการปรับตัวในการใช้พื้นที่จริง ของกลุ่มชาติพันธุ์ และมีความจำเป็นต้องสื่อสารสาระสำคัญดังกล่าวสู่สาธารณะ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสร้างความหมายใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อสาธารณะ

ด้วยแนวคิดการศึกษาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน และแนวคิดเรื่องสังคมพหุวัฒนธรรม ที่อธิบายมานี้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรอบเพื่อศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวย์ แห่งทะเลอันดามันซึ่งผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ออกมาให้เห็นเงื่อนไขดังกล่าวอย่างชัดเจน

๓. แนวคิดเรื่องการปรับตัว

แนวคิดเรื่องการปรับตัวด้านอาชีพเป็นแนวคิดที่เป็นผลสืบเนื่องจากกระแสความเปลี่ยนแปลงและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภายนอก ด้วยเหตุนี้ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สาระสำคัญของแนวคิดนี้คือการเข้ามาหากินหรือการประกอบอาชีพของเกษตรกรในชุมชนถือเป็นระบบเศรษฐกิจของชุมชน และเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจชาติ การปรับตัวของชุมชนมีอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเกิดจากความขัดแย้งในความสัมพันธ์ทางการผลิตเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ที่ดิน และแรงงาน ทั้งนี้เพราะชุมชนไม่ได้้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหากต้องมีความสัมพันธ์กับระบบภายนอก เช่น ตลาด รัฐ ซึ่งภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ชาวบ้านแต่ละคนแต่ละกลุ่มต้องมีการต่อสู้อย่างต่อเนื่องเพื่อแสวงหาทางเลือกในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม นั้นหมายถึงการปรับตัวของครัวเรือน

ในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านอาชีพ การปรับตัวดังกล่าวขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ สำหรับเงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกกลยุทธ์ของชาวบ้าน ใ้ว่าทุกครัวเรือนจะเลือกได้เหมือนกันหรือเลือกได้อย่างอิสระ แต่จะเลือกภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ครัวเรือนนั้นๆ มีอยู่ เช่น งานวิจัยของเลิศชาย ศิริชัย^{๑๖} ชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไข ๓ ประการที่สำคัญต่อการเลือกกลยุทธ์การปรับตัวของชาวนา ได้แก่

๑. เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ทรัพยากรที่มีอยู่ของครัวเรือนชาวนาแต่ละครัวเรือน เช่น แรงงาน ขนาดของที่ดินทำกินและทรัพย์สินอื่น ๆ

๒. เงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนที่มีอิทธิพลต่อการตอบสนองทางอาชีพของครัวเรือนชาวนา เช่น ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์อื่น เช่น ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับพ่อค้า ฯลฯ การฝึกอบรมทางด้านอาชีพของหน่วยงานราชการและเอกชน

๓. เงื่อนไขอื่น ๆ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนน ระบบไฟฟ้า ชลประทาน ฯลฯ

งานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการปรับตัวของชุมชนภาคใต้เรื่องอื่น ๆ ที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา เช่น งานศึกษาของเอกวิทย์ ณ ถลาง^{๑๗} ที่ได้สรุปถึงการปรับตัวของชาวบ้านภาคใต้มีสาระสำคัญว่า ชาวภาคใต้มีประสบการณ์ยาวนานในการปรับตัวเข้ากับระบบทุนจากภายนอกก่อนภาคเหนือและภาคอีสาน คล้ายคลึงกับภาคกลางที่เมืองเปิดสู่โลกกว้าง ผ่านพบความได้เปรียบเสียเปรียบมามาก จนเกิดพัฒนาการของการรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับของชาวบ้านเอง เช่น การทำสวนยางคู่กับการทำนาและการทำสวนผลไม้ ทำประมงคู่กับการทำนา คำขายคู่กับการทำสวนทำไร่ ซึ่ง เอกวิทย์ ได้ยกกรณีตัวอย่างสองกรณี กรณีที่หนึ่ง ได้แก่ ชาวบ้านภาคใต้ได้ปรับตัวและตอบโต้การครอบงำของทุนนิยมและอำนาจรัฐ บนฐานความเข้าใจธรรมชาติแวดล้อมและพลังชุมชน โดยที่ชาวบ้านภาคใต้ได้ปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทั้งในด้านการทำเกษตรผสมผสาน ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านที่คีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ในด้านการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เช่น ที่คลองเปี้ยะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช กระทั่งการจัดตั้งเป็นเครือข่ายชุมชน เพื่อร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กรณีที่เห็นชัดเจนที่สุด คือการเกิดขึ้นของ สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อต่อสู้กับเครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง เช่น อวนลาก อวนรุน รวมทั้งการ

^{๑๖} เลิศชาย ศิริชัย. ๒๕๓๘. "การสูญเสียที่ดินและการตอบสนองด้านอาชีพของชาวนา ศึกษากรณีหมู่บ้านภาคกลาง" วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

^{๑๗} เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๔. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย ภูมิปัญญาทักษิณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.

ผลักดันให้เกิดการแก้ไขในระดับนโยบาย กรณีที่สอง คนกึ่งทะเลจากความยากไร้สู่การมีกินและอำนาจต่อรอง โดยการเริ่มต้นขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน จังหวัดตรัง) ในการฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเล ทั้งการสนับสนุนให้ชุมชนจัดทำป่าชายเลนชุมชนแห่งแรกขึ้น (ป่าชายเลนชุมชนบ้านทุ่งทอง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง) การดูแลจัดการแหล่งหญ้าทะเล การอนุรักษ์พะยูนเป็นต้น และสามารถทำได้จริงเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไป

การปรับตัวของชาวบ้านในภาคใต้ดังกล่าวนี้ล้วนเกิดขึ้นจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) กล่าวคือท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีการนำเอาวัฒนธรรมบางอย่างมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่และบริบทใหม่ ที่เห็นได้ชัดคือเครือข่ายชุมชนและการผลิตบนฐานทรัพยากรที่หลากหลาย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา^{๑๘} ได้สรุปเกี่ยวกับการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านภาคใต้ไว้อย่างน่าสนใจว่า การที่หมู่บ้านภาคใต้มีวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่นสมทบด้วยหลักเหตุผลนิยมจากโลกภายนอก ทำให้ชุมชนจัดการและรับมือกับปัญหาโดยการเน้นพลังอำนาจของตนเอง ไม่ยอมรับว่าอำนาจอื่นเหนือกว่าหรือครองงำไว้ สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และในชุมชนมากกว่าจะรอความช่วยเหลือจากอำนาจอื่นหรือบุคคลอื่น เหตุที่ไม่ได้อาศัยสังคมประเพณีโบราณเป็นหลักอย่างเดียวในการจัดระบบชุมชนนี้เองทำให้ชาวภาคใต้เข้าสู่สังคมสินค้าด้วยความตระหนักในอำนาจของตนเอง ชาวบ้านได้ริเริ่มและเข้าร่วมการจัดตั้งองค์กรแบบต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาของตนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ไม่ใช่ทำตามข้อเรียกร้องของรัฐ หลายหมู่บ้านได้พลิกแพลงเนื้อหา รูปแบบองค์กรชนิดต่าง ๆ ทั้งโดยชอบด้วยกฎหมายและเลียงกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับชุมชนของตัวเอง

ในงานวิจัยของ ชลิตา บัณฑุงศ์^{๑๙} กล่าวถึงการรวมตัวกันเป็นองค์กรของชาวประมงพื้นบ้าน ถือเป็นกรปรับตัวรูปแบบหนึ่งของชาวประมงพื้นบ้านต่อปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นจากการลักลอบเข้ามาทำการประมงอย่างผิดกฎหมายของเรืออวนรุน อวนลาก การรวมตัวเป็นองค์กรเกิดขึ้นทั้งระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด กระทั่งถึงระดับภาคอย่าง สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ดำเนินกิจกรรมในหลายลักษณะ เพื่อทำการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและเป็นการกระทำที่เห็นผลได้ชัดเจน เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการปรับตัวในลักษณะนี้ทำให้กลุ่มองค์กรมีพลังอำนาจต่อรองสูง

^{๑๘} ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, ๒๕๓๗. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิหมู่บ้าน,

^{๑๙} ชลิตา บัณฑุงศ์, ๒๕๔๓. "หัวโวง" : พัฒนาการ ลักษณะและการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. กรุงเทพมหานคร : โครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน,

แนวคิดเรื่องการปรับตัวที่กล่าวมาโดยสังเขปนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาถึงการปรับตัวของชาวเลอุรักลาไว้อยู่เพื่อที่จะเข้าใจถึงเงื่อนไขที่ทำให้ชาวเลต้องปรับตัวให้เปลี่ยนไปท่ามกลางสถานการณ์ในปัจจุบัน

๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวเลบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย พบว่ามีเอกสารและงานวิจัยอยู่หลายชิ้น ซึ่งปรากฏเป็นผลงานในสาขาต่าง ๆ เช่น ผลงานในสาขาภาษาศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ศีรษะศาสตร์และประวัติศาสตร์ เป็นต้น และปรากฏเป็นผลงานประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือ เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาและบทความทางวิชาการ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ผลงานของเยาวลักษณ์ ศรีสุกใส^{๒๐} ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม : ศึกษากรณีชาวเลสงขลา อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่” ได้กล่าวถึงการขยายตัวของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ การขยายตัวของอำนาจรัฐและธุรกิจท่องเที่ยวอันเป็นผลมาจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพภายในชุมชนเปลี่ยนไปเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น เกิดอาชีพที่หลากหลายในชุมชน เช่น อาชีพรับจ้างทำงานในรีสอร์ท อาชีพพายหน้า ด้านการเมืองการปกครองทำให้ชาวเลมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้น หน้าที่ของผู้นำชุมชนในอดีต คือ “โต๊ะหม้อ” ถูกลดบทบาทลง มีการติดต่อกับบุคคลภายนอกเกิด การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม และรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาปฏิบัติ คนในชุมชนมีค่านิยมทางวัตถุ วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างคนในชุมชนเข้าร่วมน้อยลง แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยพื้นฐานความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังมีสำนึกในบรรพบุรุษร่วมกัน มีความเป็นเครือญาติในชุมชน จึงทำให้ชาวเลรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ภาษา และวิถีการดำรงชีวิต สิ่งเหล่านี้ถึงแม้จะไม่เข้มข้นเหมือนในอดีต แต่ก็แข็งแรงยืดเหนียวทางสังคมที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นไปอย่างไม่รวดเร็วนัก

งานของอาภรณ์ อุกฤษณ์^{๒๑} “พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลกรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่” ให้ความสำคัญกับประเด็นทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยอาศัยพิธีกรรม คือ พิธีลอยเรือของชาวเลเป็นสื่อสะท้อนภาพทางสังคม

^{๒๐} เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส, ๒๕๔๕. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชาวเลสงขลา อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^{๒๑} อาภรณ์ อุกฤษณ์, ๒๕๓๒. “พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลกรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,

และวัฒนธรรมของชาวเลที่บ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ โดยได้ศึกษาถึงตำนานความเป็นมาของชาวเลในประเทศไทย และชาวเลที่บ้านหัวแหลม เกาะลันตา และกล่าวถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และจะให้ความสำคัญกับประเด็นความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวเล โดยเฉพาะในส่วนของพิธีลอยเรือ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงศิลปะการต่อเรือ พิธีกระบวนการต่อเรือและพิธีลอยเรือ เครื่องใช้ในพิธีกรรม บทบาทและสถานภาพของชาวเลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีลอยเรือ เช่น พิธีปักไม้กันผี พิธีสาดน้ำ พิธีทำน้ำมนต์ ทำขวัญ และสะเดาะเคราะห์ ตลอดจนการร้องรำทำเพลงของสมาชิกในกลุ่ม สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงสัญลักษณ์และการสื่อความหมายด้วยภาษาท่าทาง ซึ่งสัมพันธ์กับโครงสร้างชุมชนชาวเลบ้านหัวแหลม

ผลงานของพิมพิไล ตั้งเมธากุล^{๒๒} ได้ศึกษาเรื่อง “การผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนชาวเลเกาะสิเหร่ ตำบลรัษฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต” ให้ความสำคัญกับประเด็นทางด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลัก และศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับชาวเลกลุ่มอูรักลาโว้ยที่เกาะสิเหร่ เพื่อให้มองเห็นถึงการผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่นี้ โดยได้ศึกษาในเรื่องสภาพโดยทั่วไปของชุมชนชาวเลเกาะสิเหร่ และสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล ผู้ศึกษาได้ให้ความสำคัญประเด็นการติดต่อกับสังคมภายนอก ทั้งในรูปของการค้าขาย การออกไปรับจ้างทำงาน การศึกษาในระดับสูงและการติดต่อในเชิงศาสนา โดยผู้ศึกษามองว่าการติดต่อกับสังคมภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรม ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าชาวเลเกาะสิเหร่ในปัจจุบันได้ผ่านขั้นตอนการผสมกลมกลืนขั้นตอนต่าง ๆ มา คือ ขั้นตอนที่หนึ่ง ชาวเลได้เปลี่ยนแปลงแผนวัฒนธรรมเดิมไปเป็นแบบวัฒนธรรมของคนไทยในท้องถิ่นใกล้เคียง ขั้นตอนที่สอง ชาวเลได้รับการยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มสมาคมและสถาบันต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่นแถบนั้น ขั้นที่สาม ชาวเลได้เกิดการแต่งงานกับคนภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น และขั้นที่สี่ ชาวเลได้พัฒนาความรู้สึกในด้านการเป็นประชากรไทยอย่างเต็มที่

ผลงานของเยาวนิตย์ ศรีละมุล^{๒๓} ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวเลเกาะหลีเป๊ะในจังหวัดสตูล ผลการวิจัยสรุปได้ว่าแม้ชาวเลในปัจจุบันจะ

^{๒๒} พิมพิไล ตั้งเมธากุล, ๒๕๒๙. “การผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนชาวเลเกาะสิเหร่ ตำบลรัษฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต” สารนิพนธ์ สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

^{๒๓} เยาวนิตย์ ศรีละมุล, ๒๕๔๑. “ศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตของชาวเลเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา.

พัฒนาเป็นชาวเลสมัยใหม่แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเอาไว้คือวัฒนธรรมด้านปัจจัย ๔ อย่าง คือ วัฒนธรรมด้านอาหาร ชาวเลนิยมอาหารจากทะเล และการประกอบอาหารก็ประกอบอาหารเฉพาะมือ ชาวเลบริโภคอาหาร ๓ มือ ชอบอาหารรสจัดและนิยมดื่มเหล้าขาว หรือ เหล้าโรง ทั้งผู้ชายและผู้หญิง วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย ชาวเลเลือกที่จะสร้างบ้านอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเพราะเชื่อว่าเป็นมงคล ครอบครัวของชาวเลเกาะหลีเป๊ะเป็นครอบครัวขยายและนิยมสร้างบ้านแบบยกพื้นและจะถือฤกษ์ลงเสาเอกในวันเสาร์เป็นวันขึ้นบ้านใหม่ด้วย วัฒนธรรมด้านเครื่องนุ่งห่ม ชาวเลแต่งกายเรียบง่ายโดยปกติผู้ชายจะสวมกางเกงขายาวไม่นิยมสวมเสื้อ ส่วนผู้หญิงจะสวมเสื้อผ้าเหมือนคนในเมือง ผู้หญิงแต่งงานแล้วจะนุ่งผ้าถุงผืนเดียวไม่สวมเสื้อ ส่วนเด็กก็จะขึ้นอยู่กับพ่อแม่ที่จัดหาให้ การแต่งกายในโอกาสพิเศษ เช่น งานแต่งงาน หรือ ในพิธีลอยเรือ ผู้หญิงและผู้ชายจะสวมเสื้อผ้าสะอาดเรียบร้อยและสวมรองเท้าวัดวัฒนธรรมด้านการรักษาโรค ชาวเลเกาะหลีเป๊ะนิยมรักษาโรค ด้วยยาสมุนไพรควบคู่กับยาแผนปัจจุบัน โดยมากจะนำสมุนไพรทางทะเลมารักษา เช่น เชื่อว่าหอยจับแจงสามารถแก้หัวขบ บัสสาวะ บำรุงกระดูก ปลิงทะเลสามารถรักษาอาการปวดกระดูก ปวดข้อได้ เป็นต้น ปัจจุบันชาวเลรู้จักใช้ยาแผนปัจจุบันและรู้จักการดูแลสุขภาพตัวเองมากขึ้น ชาวเลยังรักษาวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของตนไว้อย่างเหนียวแน่น ในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะรับความเปลี่ยนแปลงของสังคมกลุ่มใหญ่เพื่อมาประยุกต์ใช้กับกลุ่มของตน ถือได้ว่าเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับความเป็นไปในปัจจุบันได้อย่างดี ทั้งนี้ทางราชการควรสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ชาวเลในเรื่องของการยอมรับสิ่งใหม่ และให้ความรู้ในเรื่องอาชีพและให้บริการสาธารณสุขภาค เพื่อให้ชาวเลมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ประเทือง เครือหงส์^{๒๔} ได้ศึกษาเรื่อง “ชาวน้ำ (ชาวทะเล) ในเมืองไทย” เป็นการศึกษาถึงประวัติความเป็นมา สภาพความเป็นอยู่ ประเพณี ภาษาและลักษณะโครงสร้างทางสังคม โดยเข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชนชาวเลหลากหลายพื้นที่ในบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน คือ หมู่เกาะอาดัง จังหวัดสตูล บ้านหัวแหลม (สังกาอู๋) และบ้านศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เกาะพีพีและเกาะปู้ (เกาะจำ) จังหวัดกระบี่ เกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต และบ้านไทยใหม่ (ป่าไต่บาครี) อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา เป็นผลงานที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นไว้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางขนบธรรมเนียมประเพณี โดยกล่าวไว้ว่า แบบแผนประเพณีของชาวเลเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากคนพื้นเมือง เช่น ประเพณีการแต่งงาน ตัดตอนให้สั้นเข้าผสมกับแบบไทยบ้าง แบบอิสลามบ้าง ส่วนประเพณีที่ยังยึดถืออยู่แบบดั้งเดิมและรักษามาจนถึงปัจจุบัน แม้วิธีการจะเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังสามารถรักษาไว้ได้คือ ประเพณีลอยเรือ ในด้านการประกอบอาชีพ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเช่นกัน จากที่เก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติมาบริโภค ใช้สอย ใช้วิธีง่าย ๆ กลับใช้

^{๒๔} ประเทือง เครือหงส์, ๒๕๑๙. ชาวน้ำ(ชาวทะเล) ในเมืองไทย กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.

เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย เนื่องจากคนพื้นเมืองและนายทุนสร้างเครื่องมือที่ทันสมัย หากคนยังใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิม ย่อมไม่สามารถทำมาหากินได้

วิทยานิพนธ์ของพัชรี สุเมโฆกุล^{๒๕} ศึกษาเรื่อง “การรับข่าวสารของชาวเลเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล” เป็นการศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวจากสื่อมวลชนของชาวเลอุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผลการศึกษา พบว่าวิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อที่ชาวเลเกาะหลีเป๊ะ เปิดรับข่าวมากที่สุด โดยใช้เวลาช่วงเย็นสำหรับการชมรายการวิทยุโทรทัศน์ นอกจากนี้ พบว่า ชาวเลส่วนใหญ่ร้อยละ ๓๗.๓ จะใช้ที่บ้านเป็นสถานที่ในการเปิดรับข่าวจากวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และอ่านหนังสือพิมพ์ และชาวเลเกาะหลีเป๊ะ ร้อยละ ๘๐.๐ เปิดรับข่าวจากวิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์เพื่อติดตามเหตุการณ์ปัจจุบัน

วิทยานิพนธ์ของจรัส งามมัน^{๒๖} “การศึกษานิทานชาวเลจังหวัดสตูล” เป็นการศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนชาวเลจังหวัดสตูล เก็บรวบรวมข้อมูลนิทานชาวเลและศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวเล ซึ่งพบว่า นิทานสามารถสะท้อนภาพทางสังคมและวัฒนธรรมชาวเลได้สอดคล้องกับข้อมูลสภาพทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนชาวเลที่ศึกษา กล่าวคือ ในด้านความเป็นมาของกลุ่มชนชาวเลมีการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศสหพันธรัฐ มาเลเซีย แสดงถึงความเป็นมาของกลุ่มชนที่สัมพันธ์กับชาวมาเลเซีย ในด้านครอบครัวและประชากร ครอบครัวชาวเลเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ ๗ คน ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว สร้างบ้านอยู่อาศัยกันแบบง่าย ๆ ตามชายทะเลในด้านการปกครอง ชาวเลยอมรับและเชื่อฟังผู้นำ ในด้านเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน) ชาวเลประกอบอาชีพประมง โดยวิถีประมงพื้นบ้าน ได้แก่ การตกเบ็ด ตกไซ ทอดแห ไร่ระเบิด เป็นต้น ชาวเลส่วนใหญ่ฐานะยากจน ในด้านคมนาคมชาวเลใช้เรือขนาดเล็กเป็นพาหนะ ใช้เครื่องยนต์ในการขับเคลื่อนเรือ

ด้านการศึกษา ชาวเลบางส่วนมีโอกาสได้ศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ชาวเลได้ศึกษาด้านอาชีพและจริยธรรมจากครอบครัว ด้านภาษาชาวเลใช้ภาษาได้ ๒ ภาษา คือ ภาษาชาวเลและภาษาไทย ด้านการอนามัยและสาธารณสุข ชาวเลยังไม่พัฒนาในด้านความเป็นอยู่ ยังนิยมรักษาโรคโดยวิธีทางไสยศาสตร์ ด้านศาสนาและความเชื่อ ชาวเลรับเอาทั้งศาสนาพุทธและอิสลามมาผสมผสานกัน มีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณทวด มีการจัดพิธีลอยเรือบวงสรวงวิญญาณทวดในวันเพ็ญเดือน ๖ และเดือน ๑๑ ทุกปี ด้านประเพณีชาวเลมีการแต่งกายแบบง่าย ๆ นิยมแต่งงานในหมู่ชาวเลด้วยกัน ด้านศิลปะและนันทนาการ ชาวเลสร้างที่อยู่อาศัยเอง มี

^{๒๕} พชรี สุเมโฆกุล, ๒๕๔๕. “การรับข่าวสารของชาวเลเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

^{๒๖} จรัส งามมัน, ๒๕๓๔. “การศึกษานิทานชาวเลจังหวัดสตูล” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

การนำวัสดุในท้องถิ่นมาเย็บ สาน ทำที่อยู่อาศัย มีการละเล่น ร้องเพลง การเต้นรอนเง็ง และเล่นนิทาน

งานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ของดาถุญญ จรุงทอง^{๒๗} “ประวัติศาสตร์ชุมชนอุรูกลาไวย์ เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ระหว่างปี พ.ศ.๒๔๙๓-๒๕๔๙” เป็นการศึกษาพัฒนาการของวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการปรับตัวของชุมชนอุรูกลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ รวมถึงปัจจัยที่มีผลก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๕๔๙ ผลการศึกษาพบว่าก่อนปี พ.ศ. ๒๔๙๓ อุรูกลาไวย์ใช้วิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นต้นมา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของอุรูกลาไวย์เกาะหลีเป๊ะเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ด้วยปัจจัยต่าง ๆ คือ การเสียชีวิตของผู้นำในยุคดั้งเดิม การเข้ามาของพ่อค้าคนกลางและการขยายตัวของอำนาจรัฐ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของอุรูกลาไวย์ในยุคเปลี่ยนผ่าน เช่น เกิดการทำมาหากินในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ความเปลี่ยนแปลงของสถานที่ตั้งบ้านเรือนในชุมชนและการนับถือศาสนาพุทธ เป็นต้น ดังนั้นหลังปี พ.ศ.๒๔๙๓ เป็นต้นมา จึงเป็นยุคที่เกิดความสับสนและความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับวิถีชีวิตของชาวอุรูกลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๕๒๗ เป็นต้นมา ชุมชนอุรูกลาไวย์เกาะหลีเป๊ะได้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในอีกระดับหนึ่ง อันเกิดจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นหลักสำคัญ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของคนในชุมชน เช่น การปรับตัวในด้านการทำมาหากิน พบว่ามีการเกิดขึ้นของอาชีพใหม่ ๆ เช่น อาชีพขับเรือหางยาวรับจ้าง แรงงานรับจ้างแม่บ้าน พนักงานในครัว พนักงานเสิร์ฟและอาชีพค้าขาย เป็นต้น และยังพบว่ามีความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของวิถีชีวิตในทุก ๆ ด้าน เช่น สถานที่ตั้งและลักษณะของบ้านเรือน ความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งวงจรชีวิต วัฒนธรรมพื้นฐาน และการแสดงออกถึงความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม นับเป็นความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน ที่สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับหรือคล้อยตามไปกับกระแสวัฒนธรรมใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามา

งานวิจัยด้านการศึกษาของชาวเลของศุภโชค แซ่ตัน^{๒๘} เรื่อง “ความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่: กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน” เป็นการศึกษาความต้องการของชาวเลในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ พบว่า ๑) หลักสูตรและการสอน ชาวเลต้องการ

^{๒๗} ดาถุญญ จรุงทอง, ๒๕๕๐. “ประวัติศาสตร์ชุมชนอุรูกลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ระหว่างปีพ.ศ.๒๔๙๓-๒๕๔๙” การค้นคว้าอิสระ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

^{๒๘} ศุภโชค แซ่ตัน, ๒๕๔๕. “ความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่: กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เรียนรู้ภาษาอังกฤษและวิชาพื้นฐาน ต้องการหลักสูตรที่อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ๒) กิจการนักเรียน ต้องการการบริการนักเรียนที่ขาดแคลนอย่างทั่วถึง และมีกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน ๓) บุคลากร ต้องการให้ครูสนใจนักเรียนอย่างทั่วถึง เห็นความสามารถเฉพาะตัวของเด็กและปฏิบัติต่อลูก ๆ ของชาวเลเท่าเทียมกับเด็กอื่น ๆ ๔) อาคารสถานที่ ไม่มีความต้องการมากนัก แต่ต้องการเข้าเรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน เพราะมีปัญหาค่าครองชีพ ๕) ความสัมพันธ์กับชุมชน ต้องการรับทราบความเคลื่อนไหวของโรงเรียนผ่านทางนักเรียน แต่ไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

นอกจากนี้ยังมีการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของสุทัศน์ ละงู^{๒๕} ศึกษาเรื่อง “วิถีชีวิตและศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ : กรณีศึกษาชุมชนชาวเลบ้านสังก้า อำเภอกะลา จังหวัดกระบี่” พบว่า วิถีชีวิตและศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีดังนี้ ๑) วิถีชีวิตด้านอาชีพ เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ของชุมชนบ้านสังก้า โดยอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมลากอวน หาปลา ลากอวนกุ้ง การดำน้ำลึก จับปลา การงมหอย การนับเรือหางยาว ให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมเหล่านี้ ๒) วิถีชีวิตด้านภูมิปัญญา ได้แก่ การทำสมอเรือโบราณ การทำไซปลา การทำเรือปาจึก การสานตระกร้าหวาย การทำกรงนก การผลิตเครื่องดนตรี ๓) วิถีชีวิตด้านประเพณีและวัฒนธรรม เช่นการเชื้อผู้นำ เพื่อให้ชุมชนมีความสงบราบรื่น สำหรับด้านศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ได้แก่ ๑) ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้ ชายทะเล หมู่เกาะต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างดี ๒) ศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด คือการคมนาคมที่สะดวกสบาย สิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ และที่พักรองรับนักท่องเที่ยวมีเพียงพอ

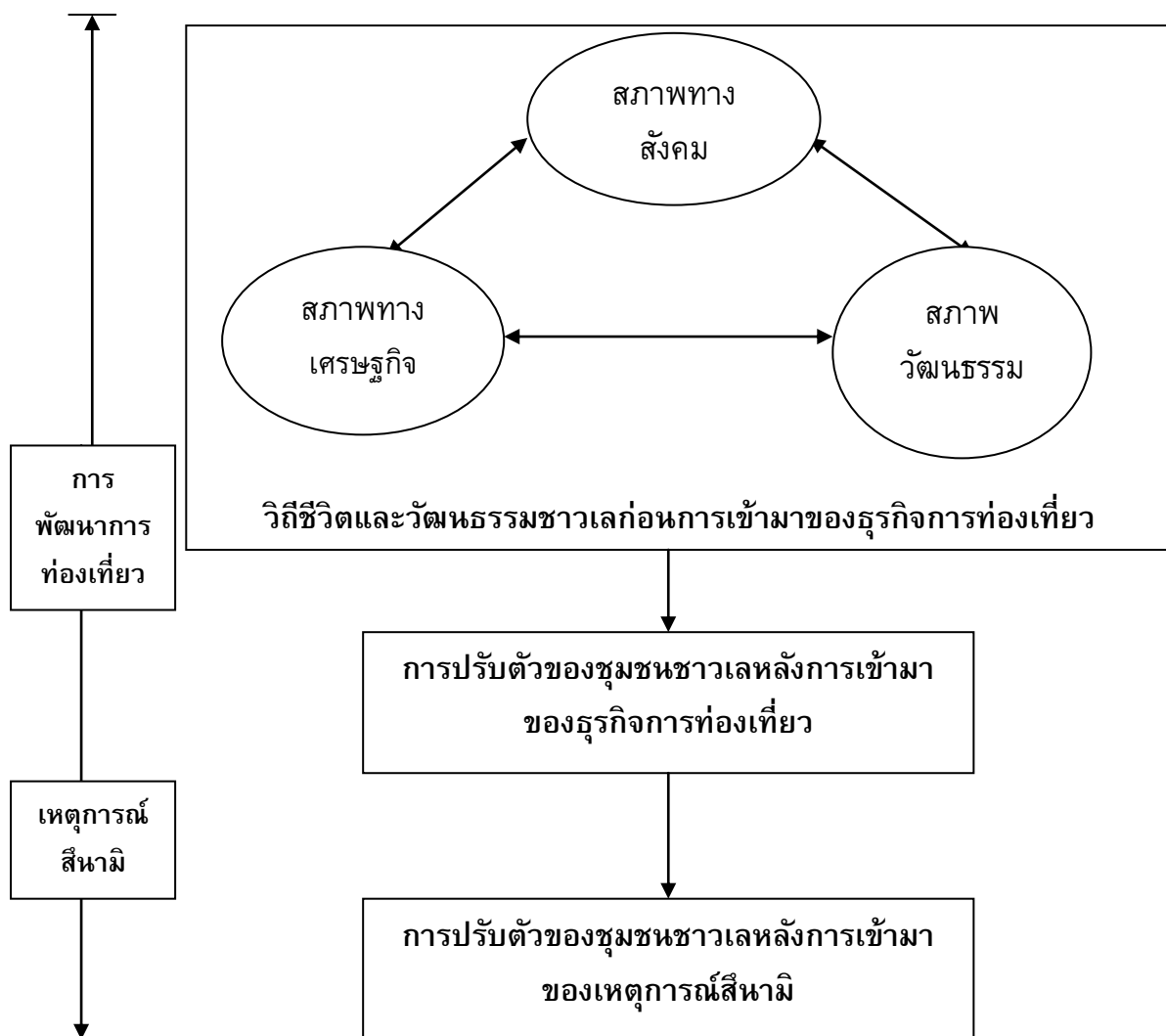
จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวเลบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน พบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับลักษณะทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ประกอบด้วย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี พิธีกรรม ภาษา การรับข้อมูลข่าวสาร การศึกษา และการท่องเที่ยว โดยศึกษาเพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล เป็นสำคัญ ดังนั้นยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาถึงผลกระทบหลังจากการเกิดเหตุการณ์สึนามิ และการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีผลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเล รวมทั้งการศึกษาในลักษณะของการปรับตัวของกลุ่มชาวเลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงอาศัยข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้เป็นกรอบในวิจัยถึงประเด็นต่าง ๆ ที่ยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็น

^{๒๕} สุทัศน์ ละงู ๒๕๕๑. “วิถีชีวิตและศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ : กรณีศึกษาชุมชนชาวเลบ้านสังก้า อำเภอกะลา จังหวัดกระบี่” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.

รูปธรรม โดยเฉพาะการปรับตัวของกลุ่มชาวเล และผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากการเข้ามาของธุรกิจการท่องเที่ยวและการเกิดคลื่นสึนามิ

๕. กรอบแนวคิดของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาโว้ย แห่งทะเลอันดามัน เป็นการศึกษาทางสังคมศาสตร์โดยใช้กลุ่มคนเป็นศูนย์กลางการศึกษา เน้นการศึกษาแบบองค์รวมและแนวคิดทางสังคมศาสตร์ โดยหวังจะเห็นความเคลื่อนไหวทางด้านต่าง ๆ ของกลุ่มชาวเลอุรักลาโว้ยในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภัยธรรมชาติและธุรกิจการท่องเที่ยว รวมทั้งศึกษาลักษณะการปรับตัวของกลุ่มคนดังกล่าว และร่วมกันหาแนวทางเพื่อให้เกิดการปรับตัวที่มีทิศทางและยั่งยืนได้ (ดูภาพประกอบ ๒.๑)

ภาพประกอบ ๒.๑ กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ ๓ บริบทชุมชนชาวเลอุรักลาไวย์

การศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลอุรักลาไวย์ แห่งทะเลอันดามัน จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทยก่อนเป็นลำดับแรก เนื่องจากกลุ่มชาวเลในประเทศไทยมีหลายกลุ่มด้วยกัน อุรักลาไวย์เป็นอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีที่มาอย่างยาวนาน แม้จะมีข้อมูลด้านแหล่งที่มาไม่ชัดเจนมากนัก แต่ก็มีนักวิชาการหลายด้านที่ได้พยายามศึกษาค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจในแง่มุมต่าง ๆ ของชาวเล ดังนั้นในบทนี้จึงประกอบด้วย ๒ ประเด็นหลักด้วยกัน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทย และบริบทพื้นฐานของชุมชนอุรักลาไวย์ทั้ง ๒ พื้นที่ คือ เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

๑. กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทย

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทยนั้น ไม่สามารถระบุที่มาได้อย่างชัดเจน รวมทั้งระยะเวลาในการเข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่ประเทศไทย และเริ่มลงหลักปักฐาน ณ ที่ใด แต่ก็มีผู้ศึกษาและสันนิษฐานเอาไว้ว่า^๑ กลุ่มชาวเลเป็นชนเผ่าอินโดนีเซียพวกหนึ่งอพยพจากแผ่นดินใหญ่ลงสู่เกาะบอร์เนียว และได้เกิดเผ่าพันธุ์ดัยค (Dyak) ขึ้น ดัยคพวกหนึ่งชอบใช้ชีวิตเร่ร่อนหากินอยู่ในท้องทะเล เรียกกันว่า “ดัยคทะเล” (Sea Dyak) ได้อพยพเคลื่อนย้ายไปยังหมู่เกาะต่าง ๆ ร่อนเร่ผ่านช่องแคบมะละกาออกสู่ทะเลฝั่งอันดามัน และกระจายไปยังหมู่เกาะต่าง ๆ บางข้อสันนิษฐานว่าชาวเลน่าจะอพยพมาจากกลุ่มน้ำแองซีเกียง^๒ ในประเทศจีน โดยอพยพลงมาจากทางตอนใต้เป็นพวก ๆ โดยอาศัยแม่น้ำโขง ล่องเรือเรื่อยลงมาตลอดแหลมอินโดจีน อาศัยเรือเร่ร่อนไปตามเกาะต่าง ๆ ส่วนอีกข้อสันนิษฐานหนึ่งกล่าวว่าชาวเลน่าจะอพยพมาจากบริเวณประเทศมาเลเซีย และจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวเลโดยอาศัยหลักการเปรียบเทียบรูปร่าง ลักษณะทางกายภาพ เพื่อตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเชื้อชาติชาวเล ได้ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มมาลาโย-โพลีนีเซียน หรือกลุ่มชนพวกเมลานีเซียน^๓

^๑ เจน จรจัด, ๒๕๒๕. “อุรักลาไวย์ วิญญาณอิสระแห่งท้องทะเล” อนุสาร อ.ส.ท. ๒๒,๘ (มีนาคม ๒๕๒๕), ๔๗-๕๓.

^๒ อุทัย หิรัญโต. ๒๕๑๖. “เรื่องของชาวน้ำ” วารสารกระบี่ ๑ (ฉบับปฐมฤกษ์), ๑ (มกราคม ๒๕๑๖) ๔๗-๕๐.

^๓ ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์, ๒๕๓๔. “พิธีกรรมและความเชื่อของชาวเล : ศึกษาจากภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ของประเทศไทย” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จากผลการศึกษาของนักวิชาหลายท่านเกี่ยวกับแหล่งที่มาและเชื้อชาติของชาวเลไม่อาจสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ชาวเลบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันในประเทศไทยมีเชื้อชาติอะไรได้อย่างแน่นอน แต่ไม่ได้เป็นชนพื้นเมืองเดิมของเกาะต่าง ๆ ทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกมาแต่ดั้งเดิม แต่เป็นพวกที่อพยพเร่ร่อนมาจากที่อื่น ๆ ส่วนจะมาจากบริเวณใดหรือประเทศใดนั้นไม่อาจสรุปได้แน่ชัด แต่งานส่วนใหญ่โน้มเอียงไปในทางที่สันนิษฐานว่าชาวเลอาจจะเป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับดินแดนแถบประเทศมาเลเซีย ซึ่งอาจจะเป็นถิ่นกำเนิดของบรรพบุรุษชาวเลหรือเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเส้นทางอพยพของชาวเลก็ได้ เพราะจากความเชื่อของกลุ่มชาวเลเองมีการสืบต่อกันมาและคำบอกเล่า โดยเฉพาะตำนานที่บอกเขา “ขุนงูมรีย”^๔ ซึ่งเป็นตำนานของชาวเลอุรักลาไว้วัย ถือว่าเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์แห่งบรรพบุรุษในความเชื่อของชาวเลอุรักลาไว้วัย ซึ่งเป็นแหล่งที่บรรพบุรุษอาศัยอยู่ คือ ภูเขาเคดาห์ในรัฐไทรบุรี ประเทศมาเลเซีย “ขุนงูมรีย” อาจเป็นแหล่งกำเนิดดั้งเดิมของบรรพบุรุษอุรักลาไว้วัยหรืออาจเป็นเพียงถิ่นฐานหนึ่งระหว่างเส้นทางที่บรรพบุรุษอุรักลาไว้วัยได้อพยพเคลื่อนย้ายมายาวไกลนับหลายพันปี สองประการนี้ยังไม่อาจชี้ชัดได้ แต่อย่างน้อยเราก็รู้ว่า “ขุนงูมรีย” เมื่อประมาณ ๕๐๐-๖๐๐ ปีก่อน เคยเป็นถิ่นฐานของบรรพบุรุษอุรักลาไว้วัย ก่อนอพยพเข้าสู่หน้ประเทศไทยในปัจจุบัน และเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ในตำนานที่พวกเขาจะต้องทำพิธีลอยเรือ “ปลาลจ๊ก” ไปเซ่นสรวงทุกครั้งทีลมมรสุมพัดเปลี่ยนทิศทาง

กลุ่มชาวเลแบ่งเป็นหลายกลุ่มด้วยกัน และมีการเรียกชื่อไว้อย่างหลากหลาย ทั้งชื่อ ยิปซีทะเล (Sea Gypsy) หรือชาวทะเล ส่วนคำว่า “ชาวเล” เป็นภาษาปากที่ได้ที่ย่นย่อมาจากคำว่าชาวทะเลนั่นเอง ใช้เรียกเฉพาะกลุ่มที่อาศัยบริเวณชายฝั่งทะเลและเกาะแถบทะเลอันดามันหรือชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของภาคใต้เท่านั้น ส่วนคำว่า “ชาวน้ำ” เป็นชื่อที่คนภายนอกใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ แต่ปัจจุบันไม่นิยมเรียกกันแล้ว นอกจากนี้ยังมีคำที่ทางราชการกำหนดให้เรียกชนกลุ่มนี้ว่า “ชาวไทยใหม่” แทนคำว่า “ชาวเล” หรือ “ชาวน้ำ” หรือแทนคำอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อต้องการลดช่องว่างด้านความรู้สึกที่ไม่ดีระหว่างชนกลุ่มนี้กับประชาชนทั่วไปออกไป สำหรับความเป็นมาของคำว่า “ชาวไทยใหม่” นั้น เนื่องมาจากเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เคยเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนแจกวัดอุบ้จัจัยที่จำเป็นต่าง ๆ แก่ชาวเลและโปรดให้

^๔ อารณณ์ อุกฤษณ์, ๒๕๓๒. “พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลกรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,

เรียกชาวเลว่า “ไทยใหม่” ซึ่งบรรดาชาวเลปลื้มปิติพอใจมาก ต้องการให้คนทั่วไปเรียกพวกเขาตามนามพระราชทาน^๕

การแบ่งกลุ่มชาวเลในประเทศไทย นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับชาวเลได้พยายามแบ่งกลุ่มชาวเล โดยอาศัยหลักเกณฑ์ในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านภาษาศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานและการอพยพ และทางด้านชาติพันธุ์ นักวิชาการบางกลุ่มแบ่งชาวเลออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มมอแกน (Moken) กลุ่มมอแกลน (Moklen) และกลุ่มอุรักลาไวย์ (Uraklawoi) ส่วนอาจารย์ อุกฤษณ์^๖ ได้แบ่งกลุ่มชาวเลในประเทศไทยออกเป็น ๒ กลุ่ม ตามแนวคิดชนวิทยา โดยอาศัยตำนานและคำบอกเล่าของชาวเลเป็นหลัก คือ

๑. ชาวเลกลุ่มมอแกน (Moken) แบ่งเป็น ๒ กลุ่มย่อย คือ

๑.๑ มอแกนปูเลา (Moken Pulau) หมายถึง มอแกนเกาะหรือที่เรียกกันว่าสิงห์ทะเล

๑.๒ มอแกนตามับ (Moken tamub) หมายถึง มอแกนบกหรือที่เรียกกันว่ามอแกนทะเล หรือสิงห์บก

มอแกนทั้งสองกลุ่มนี้ ใช้ภาษามอแกนเป็นภาษาพูด โดยมีภาษามอแกนปูเลาเป็นภาษากลาง ส่วนภาษามอแกนตามับเป็นภาษาท้องถิ่น

๒. ชาวเลกลุ่มอุรักลาไวย์ (Uraklawoi) ชาวเลกลุ่มนี้ใช้ภาษาอุรักลาไวย์เป็นภาษาพูด

ชาวเลทั้งหมดที่อยู่ในประเทศไทยได้ตั้งถิ่นฐานกระจายกันอยู่ตามหมู่เกาะและชายฝั่งทะเลอันดามัน แบ่งตามจังหวัดได้ดังนี้^๗

๑. จังหวัดระนอง พวกกลุ่มมอแกนกลุ่มหนึ่ง ตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะสินไห้และเกาะลูกหลัดในเขตจังหวัดระนอง

๒. จังหวัดพังงา พวกกลุ่มมอแกน กลุ่มหนึ่ง อาศัยอยู่บนเกาะพระทอง เกาะย่านเชือก และหมู่เกาะสุรินทร์ ในเขตอำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา และกระจัดกระจายลงมาตามชายฝั่งทะเล ตั้งแต่บ้านทุ่งน้ำดำ อำเภอตะกั่วป่า มาจนถึงหาดบางคลี ตำบลบางคลี และบ้านจำปี อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

^๕ นฤมล หิญาธิระนันท์, “เพื่อความเข้าใจในมอแกน ความรู้และมายาคติเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล” ใน ชาติพันธุ์และมายาคติ (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๖), ๑๐๖.

^๖ อาจารย์ อุกฤษณ์, “พิริลรอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่”, ๑๕-๑๖.

^๗ ดาถนัย จรูญทอง, “ประวัติศาสตร์ชุมชนอุรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๙๓-๒๕๔๙”, ๓๖-๓๗.

๓. จังหวัดภูเก็ต พบว่ามีการกระจายตัวของกลุ่มชาวเลอยู่บริเวณหาดราไวย์ มีอยู่ ๒ พวก คือ พวกไทยใหม่และพวกมอแกนหรือมาซิงหรือสิงห์ อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๒ ตำบลราไวย์ อำเภอเมือง ที่แหลมหลาและบ้านเหนือเป็นพวกมอแกนอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๕ ตำบลไม้ขาว อำเภอถลางที่เกาะสิเหร่ หรือแหลมตึกแกเป็นพวกอูรักลาไวย์อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๔ ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง ที่หาดสะปำเป็นพวกอูรักลาไวย์อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๓ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง

๔. จังหวัดกระบี่ พบการกระจายตัวของกลุ่มชาวเลอูรักลาไวย์ในบริเวณต่าง ๆ ได้แก่ ที่เกาะพีพี มีชุมชนชาวเลตั้งอยู่ในเขตบ้านแหลมตง หมู่ที่ ๗ อำเภออ่าวพระนาง อำเภอเมืองกระบี่ และที่เกาะลันตามีชุมชนชาวเลกระจายอยู่ตามบริเวณบ้านศาลาด่านและบ้านคลองดาว ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา บ้านหัวแหลมและบ้านสังกะอู้ ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา

๕. จังหวัดสตูล เป็นชาวเลกลุ่มอูรักลาไวย์ อาศัยอยู่ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง บริเวณเกาะหลีเป๊ะและบางส่วนของเกาะอาดัง

ภาพประกอบ ๓.๑ แผนที่แสดงแหล่งอาศัยของชาวเลอูรักลาไวย์ในทะเลอันดามัน
ที่มา: แผนที่ในโรงเรียนบ้านเกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมือง จ.สตูล

๒. บริบทพื้นฐานของชุมชนอุรักลาไวย์ เกาะลันตา จังหวัดกระบี่

๒.๑ ความเป็นมาของเกาะลันตา

กลุ่มชาวเลอุรักลาไวย์ ถือเป็นชนกลุ่มแรกที่อพยพหรือบุกเบิกเกาะลันตา พวกเขาจะเรียกเกาะลันตาว่า “ปูเลตอข้า”^๕ หมายถึง เกาะที่มีหาดทรายทอดตัวเป็นแนวยาว สำหรับกลุ่มชนต่อมาที่เข้ามาตั้งรกราก คือ ชาวมลายูหรือชาวมุสลิมจะเรียกเกาะนี้ว่า “ลันตัส” หรือ “ลันตัส” เป็นภาษาชวา หมายถึง ฝรั่งปลา หรือแผงร้านเล็ก ๆ ที่ชาวบ้านทำขึ้นไว้ตากปลาแห้ง เป็นแนวตามชายหาด มองเห็นได้แต่ไกลจากในทะเล

ถ้าชาวจีนที่แล่นเรือใบหรือเดินเรือสำเภามาค้าขาย แล้วแวะพักเรือที่เกาะลันตากระทั่งตั้งถิ่นฐานบนเกาะสืบมา พวกเขาจะเรียกเกาะลันตาว่า “ลันตัส” หมายถึง เกาะที่มีภูเขาเป็นแนวยาว มองเห็นได้แต่ไกล มีการกล่าวอีกว่าเกาะลันตาเป็นคำที่เพี้ยนเสียงมาจาก “เกาะลานตา” “ลานตา” นั้นบ้างว่าเพราะมองจากทะเลเข้ามาจะเห็นชายหาดบนเกาะเป็นแนวยาวเหยียดเต็มไปด้วยเปลือกหอยนานาชนิด ดูลานตาเต็มไปหมด บ้างก็ว่าเพราะบนเกาะมีชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมเข้ามาอาศัยอยู่มากมายจนดูลานตา^๖

จากคำเรียกขานในอดีตของเกาะลันตายังสะท้อนถึงภาพปัจจุบันในการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนเกื้อกูลของชาวเกาะที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มากกว่า ๕๐๐ ปี มีทั้งชาวเกาะที่นับถือศาสนาอิสลาม มีศาสนาพุทธ และชาวอุรักลาไวย์ที่นับถือบรรพบุรุษและบูชาความศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ทุกคนล้วนยึดมั่นในหลักศาสนา ความเชื่อ วิถีปฏิบัติและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของตนได้อย่างเสรี

อำเภอเกาะลันตาเดิมเป็นพื้นที่ขึ้นกับอำเภอคลองพน เมืองปกาสัย มาตั้งแต่คลองพนมีสภาพเป็นแขวงมาก่อน พ.ศ. ๒๔๔๑ (คลองพนปัจจุบันเป็นคำตำบลขึ้นต่ออำเภอคลองท่อม) ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้ถูกยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเกาะลันตา เนื่องด้วยพิจารณาว่ามีทำเลที่ตั้งเหมาะจะตั้งด่านจัดเก็บภาษี สะดวกแก่การติดต่อค้าขายกับมลายู มีเรือใบจากต่างประเทศเข้ามาติดต่อค้าขายมากมาย เป็นเส้นทางเดินเรือติดต่อสัมพันธ์กับจังหวัดภูเก็ต จังหวัดตรัง จังหวัดพังงา ตลอดถึงตะกั่วป่า โดยทางราชการได้ส่งนายภาค ถิ่นพังงา มาเป็นนายอำเภอเกาะลันตาเป็นคนแรก มีที่ตั้งอำเภออยู่ทางทิศตะวันออกของเกาะลันตาใหญ่ที่ถนนศรีรายา (ชาวเลเรียกว่า “ปาไตรรายา” ซึ่งแปลว่า หาดเจ้านาย หรือหาดหลวง) อยู่นอกทะเลมีสะพานไม้ยื่นไปในทะเลเชื่อมติดกับท่าเรือ ในขณะนั้นมีบ้านเรือนริมทะเลเพียง ๓ หลัง การเดินทางไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ใช้ทางเดินเท้า เลียบชายฝั่งทะเล และพายเรือกรรเชียงเป็นหลัก

^๕ แม้นवाद กุญชร ณ อยุธยา, ๒๕๕๐. “แลลันตา จากสันนามีสู่ชีวิตที่ตระหง”, โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตาและเครือข่ายชนพื้นฟูเกาะลันตา, ๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

การเดินทางไปยังเกาะแก่งต่าง ๆ หรือไปยังฝั่งที่เป็นแผ่นดินใหญ่ที่ตั้งของจังหวัดแรกเริ่มจะใช้เรือใบ ต่อมาเทคโนโลยีได้รับการพัฒนาจึงเกิดเรือหางยาวติดเครื่องยนต์ และต่อมามีเรือยนต์โดยสารทำให้การคมนาคมเริ่มสะดวกและรวดเร็วขึ้น ทั้งนี้ยังต้องขึ้นอยู่กับช่วงฤดูกาลที่ไม่มีลมมรสุม^{๑๐}

เมื่อถึงพ.ศ.๒๕๔๑ จากนั้นกระทรวงมหาดไทยได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากหน้าท่าเทียบเรือบ้านศรีราชาไปตั้ง ณ หมู่ที่ ๑ บ้านหลังสอด ตำบลเกาะลันตาน้อยสืบมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๒ ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอเกาะลันตามีพื้นที่รวม ๒๒๐,๐๐๐ ไร่ แบ่งเป็น พื้นที่ป่า ๑๒๐,๐๐๐ ไร่ พื้นที่เกษตรกรรม ๘๐,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ ๘๓,๗๕๐ ไร่ ได้รับการประกาศตั้งเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา ในปี ๒๕๓๓^{๑๑}

เกาะลันตาห้อมล้อมด้วยเกาะน้อยใหญ่เรียงรายถึง ๕๓ เกาะ มีเพียง ๙ เกาะที่มีผู้อยู่อาศัย คือ เกาะลันตาใหญ่ เกาะลันตาน้อย เกาะกลาง เกาะป่อ เกาะกำ เกาะนุ้ย เกาะไหง เกาะรอก และเกาะบูบู เป็นแหล่งรวมไว้ซึ่งผู้คนที่อยู่ร่วมกันและความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างแน่นแฟ้น โดยเชื้ออิงธรรมชาติบนเกาะที่พร้อมไปด้วยป่า ภูเขา ที่ราบและสายน้ำ^{๑๒}

สำหรับเกาะลันตาใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งตั้งชุมชนเริ่มแรก และปัจจุบันมีผู้อยู่อาศัยมากที่สุด จะมีบทบาททั้งทางด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและการปกครอง ลักษณะทางกายภาพของเกาะลันตาใหญ่มีภูเขาสูงตามแนวยาวกลางเกาะ ประกอบด้วย เขาเกาะลันตา เขา رأปุดอน เขาช่องโสด ควนปากหลาด ควนบากันใหญ่ ควนบากันเกาะ เป็นต้น ทำให้พื้นที่ของเกาะถูกแบ่งเป็นสองส่วนโดยธรรมชาติ ฝั่งแรกชาวบ้านเรียกว่า “หน้าเกาะ” หรือชายฝั่งด้านตะวันออก จากบ้านทุ่งหิพิ้ง บ้านเจ๊ะหลี บ้านศรีราชา บ้านหัวแหลม บ้านสังกะอู๋ รวมถึงบ้านเกาะป่อ เกาะลันตาด้านนี้จะมีเวียงชายฝั่งเป็นหาดเลนตลอดแนว ความที่อยู่ในด้านที่ภูเขาบังลมบังคลื่นมรสุม ชาวเลจึงมาสร้างหลักปักฐานจอดเรือทำประมงพื้นบ้าน ส่วนนักเดินเรือซึ่งเดินทางไปมาระหว่างอินเดียนับกับจีนผ่านช่องแคบมะละกาก็แวะเข้ามาหลบลมพายุ จนเกิดเป็นศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่บริเวณชุมชนเมืองเก่าศรีราชา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีนที่สืบต่อกัน

^{๑๐} ยาวลักษณะ ศรีสุกใส,๒๕๔๕. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชาวเลสังกะอู๋ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่”, ๓๐.

^{๑๑} ที่ทำการปกครองอำเภอเกาะลันตา, ๒๕๕๐. “บรรยายสรุปอำเภอเกาะลันตาจังหวัดกระบี่.” (จังหวัดกระบี่: งานปกครองอำเภอเกาะลันตา.)

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

มาตั้งแต่บรรพบุรุษ และยังคงมีความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจกับชุมชนชาวมุสลิมและชาวเลอุรักลาไว้อยู่ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงตลอดมา^{๑๓}

ชุมชนเมืองเก่าศรีราชา ช่วงหนึ่งในอดีตเคยเป็นชุมชนที่รุ่งเรืองมาก นอกจากอยู่บนเส้นทางคมนาคมทางทะเลเลียบฝั่งอันดามัน ซึ่งมีการเดินเรือติดต่อค้าขายระหว่างจังหวัดระนอง กระบี่ ภูเก็ต ตรัง สตูล ซึ่งทำให้มีเรือสินค้าผ่านไปมาตลอดแล้ว ยังเป็นเมืองท่าหน้าด่านสำหรับแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าทางทะเลที่ติดต่อเชื่อมโยงกับต่างประเทศ เช่น เมืองปีนัง สิงคโปร์ พม่า เป็นต้น และยังเป็นจุดแวะพักหลบภัยทางการเมือง และหลบหลุมมรสุมของเรือสำเภาจีน สำเภากวางเจา เรือประมง ฯลฯ^{๑๔}

จากชายทะเลไล่เลยขึ้นมาบนแผ่นดินฝั่งตะวันออกของเกาะยังมีที่ราบจำนวนมากที่เหมาะสมแก่การทำนาปลูกพืชทำสวน ชาวมุสลิมและชาวจีนอีกส่วนหนึ่งเข้ามาตั้งรกรากอาศัยเป็นที่อยู่อาศัยและทำมาค้าขายเช่นกัน ในอดีตพื้นที่ฝั่งนี้จึงเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำหล่อเลี้ยงผู้คนบนเกาะสืบมาจนปัจจุบัน ชุมชนบางส่วนยังคงวิถีไม่ต่างไปจากปู่ย่าตายาย คือ ทำประมง ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ทำสวนยาง ชายฝั่งด้านนี้ยังมีฝืนป่าชายเลนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ ไร่ที่ต่อยาวเป็นแนวเดียวกันใน ๓ ตำบล คือ ตำบลศาลาด่าน ตำบลเกาะลันตาใหญ่ ตำบลเกาะลันตาน้อย^{๑๕}

ส่วนเกาะลันตาอีกด้านหนึ่ง คือ พื้นที่ชายฝั่งด้านตะวันตกซึ่งหันหน้ารับลมมรสุมแม้ในอดีตค่อนข้างจะร้างคน แต่กลับกลายเป็นพื้นที่ทำเลทองในช่วง ๑๐ กว่าปีให้หลัง เพราะมีหาดทรายทอดยาวตลอดแนว เช่น หาดคอกวาง หาดโล๊ะบาหระ อ่าวพระแอะ หาดคลองโฆง หาดคลองนิน มีถนนตัดจากท่าเรือตอนเหนือผ่านชายหาดต่าง ๆ ไปจนถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา ตอนใต้สุดของเกาะ ธุรกิจการท่องเที่ยวได้เข้าครอบครองและขยายเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชาวเกาะมากมายผันวิถีชีวิตเข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยว

ชาวบ้านเรียกชายฝั่งด้านนี้ว่า “หลังเกาะ” เริ่มจากตำบลศาลาด่าน ๔ หมู่บ้าน และตำบลเกาะลันตาใหญ่ ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านคลองนิน บ้านคลองโตนบ และบ้านคลองนิน^{๑๖}

^{๑๓} แม้นवाद กุญชร ณ อยุธยา, ๒๕๕๐. “แลเลลันตา จากสันนามีสู่ชีวิตที่ตระหงาย”, โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตาและเครือข่ายชนพื้นฟูเกาะลันตา, ๙.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๐.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๖} ดั่งตุน ช้างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๑.

๒.๓ ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของอำเภอเกาะลันตา ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงเหนือพัดผ่านตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้พัดผ่านตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน ทำให้เกาะลันตามีลักษณะของภูมิอากาศ^{๑๗} ดังนี้

ฤดูกาล เกาะลันตามีฤดูกาลเพียง ๒ ฤดู คือ ฤดูร้อนนับตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม และฤดูฝนนับตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคม

ปริมาณน้ำฝน เกาะลันตามีฝนตกชุกในราว ๔ - ๕ เดือน ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม เดือนที่ฝนตกเฉลี่ยสูงสุดในรอบปีคือเดือนกันยายน และเดือนที่มีฝนตกน้อยที่สุดคือ เดือนกุมภาพันธ์

ความชื้นสัมพัทธ์ ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยในรอบปี ๗๙.๑๔ % เดือนตุลาคมจะมีความชื้นสูงสุด ๘๔.๙๖ % เดือนกุมภาพันธ์มีความชื้นสัมพัทธ์น้อยที่สุด คือ ๗๑.๒๙ % ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับปริมาณน้ำฝน

อุณหภูมิ อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี ๒๘.๐ องศาเซลเซียส เดือนที่มีอุณหภูมิในรอบปีเฉลี่ยสูงสุดคือเดือนมีนาคม อุณหภูมิ ๓๔.๑ องศาเซลเซียส เดือนที่มีอุณหภูมิในรอบปีเฉลี่ยต่ำสุด คือเดือนธันวาคม อุณหภูมิ ๒๓.๕ องศาเซลเซียส ค่าความแตกต่างของส่วนอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดและต่ำสุดในรอบปีต่างกัน ๖.๖ องศาเซลเซียส จึงพอกล่าวได้ว่าเกาะลันตามีอากาศอยู่ในเกณฑ์กำลังสบายมีอุณหภูมิค่อนข้างสม่ำเสมอตลอดปี

๒.๔ การเมืองการปกครอง

อำเภอเกาะลันตาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๕ ตำบล และ ๑ เทศบาล รวมแล้วมี ๓๖ หมู่บ้าน^{๑๘} ได้แก่

๑. ตำบลเกาะลันตาใหญ่ มี ๑๐ หมู่บ้าน ประกอบด้วยบ้านหัวแหลม ศรีราชา เจ๊ะหลี เกาะป่อ คลองหิน คลองนิน สังกาอู๋ คลองโตน ท่าคลอง ขุนสมุทร

๒. ตำบลเกาะลันตาน้อย มี ๖ หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านหลังสอด คลองหมาก บ้านทุ่งโล๊ะใหญ่ คลองโตนด และทอนลิบง

๓. ตำบลเกาะกลาง มี ๙ หมู่บ้าน ประกอบด้วยบ้านรำปู รำหมาด ปากคลอง คลองยาหนัด ลีเกี นาทุ่งกลาง อ่าวทางหลวงและหัวหิน

๔. ตำบลคลองยาง มี ๖ หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านเขาฝาก คลองยาง โคกยูง บ้านไทร หลังไสด ท่าควน

^{๑๗} ที่ทำการปกครองอำเภอเกาะลันตา, ๒๕๕๐. "บรรยายสรุปอำเภอเกาะลันตาจังหวัดกระบี่." จังหวัดกระบี่: งานปกครองอำเภอเกาะลันตา. ๓

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

๕. ตำบลศาลาด่าน มี ๕ หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านศาลาด่าน พระแอะ โส๊ะบา
หฺรา ท่งหฺยี่เพ็ง และโล๊ะดฺหฺยง

๖. เทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่

๒.๕ ประชากร

ปัจจุบันอำเภอเกาะลันตาในปี ๒๕๕๐ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๒๕,๔๒๗ คน
แต่คาดว่ามีประชากรอาศัยจริงเกือบ ๖๐,๐๐๐ คน^{๑๙}

กลุ่มชาติพันธุ์ อูรักลาโว้ย มุสลิม ชาวจีน ชาวพุทธ

ศาสนา อิสลาม ๗๕% นับถือบรรพบุรุษ ๑๐% พุทธ ๑๐% คริสต์และ
อื่น ๆ ๕%

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการประมงชายฝั่ง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
ชายฝั่ง ๗๐% การเกษตรจะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน สวนผลไม้และทำนา
บ้างเล็กน้อย ๑๐% ปัจจุบันอำเภอเกาะลันตามีแหล่งท่องเที่ยวมากมายจึงเกิดการขยายตัวใน
ด้านธุรกิจการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดธุรกิจการท่องเที่ยว ๕% และรับจ้างทั่วไป
เช่น แม่บ้าน ลูกจ้างบังกะโล ๑๕%

๒.๖ การคมนาคม

อำเภอเกาะลันตาประกอบด้วยเกาะซึ่งอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ๕๓ เกาะ
เป็นเกาะที่มีประชากรอาศัยอยู่เพียง ๖ เกาะ มีเกาะใหญ่ ๓ เกาะ คือ เกาะกลาง เกาะลันตาน้อย
และเกาะลันตาใหญ่ เกาะกลางสามารถเชื่อมกับจังหวัดกระบี่โดยทางรถยนต์ได้ โดยมีสะพาน
คอนกรีตยาว ๙๐ เมตร เรียก “สะพานคลองยาง” เชื่อมต่อระหว่างเกาะกลางกับแผ่นดินใหญ่โดย
มีเส้นทางตัดผ่านจากตำบลห้วยน้ำขาวของอำเภอคลองท่อม มายังท่าเรือบ้านหัวหิน ซึ่งอยู่ทาง
ใต้สุดของเกาะกลาง การเดินทางไปเกาะลันตา สามารถไปได้ ๒ ทาง คือ โดยทางเรือ และโดย
ทางรถยนต์การคมนาคมติดต่อระหว่างเกาะภายในอำเภอ และระหว่างอำเภอเกาะลันตากับ
อำเภออื่น ๆ ของจังหวัดกระบี่และจังหวัดใกล้เคียง สามารถติดต่อได้ ๒ ทาง^{๒๐} คือ

๒.๖.๑ โดยทางเรือ

บริเวณที่ราบชายฝั่งทางด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือของเกาะ เป็น
ที่ตั้งของท่าเรือโดยสาร มีท่าเรือบ่อม่วง ท่าเรือบ้านศาลาด่าน ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญที่ติดต่อกับ
แผ่นดินใหญ่การคมนาคมติดต่อกันในหมู่บ้านที่ติดกับชายฝั่งทะเล ส่วนใหญ่ใช้เรือหางยาว โดย

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๒๐} ศุภโชค แซ่ตัน, ๒๕๔๕. “ความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับ
ประถมศึกษา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่: กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน”, วิทยานิพนธ์
ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๔๘-๔๙.

มีเรือหางยาวส่วนตัว เป็นเรือหัวโทง และเรือหางยาวที่ให้บริการข้ามฝั่ง ฝั่งติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เป็นเรือหัวตัด บริเวณส่วนหัวมีสะพานทำ ด้วยแผ่นไม้กระดาน กว้าง ๑ เมตร สามารถตั้งขึ้นไว้บนเรือ และตั้งลงพาดทอดลงสู่ชายหาดเพื่อให้รถจักรยานยนต์วิ่งขึ้น - ลงได้ เป็นต้น

การคมนาคมติดต่อกันระหว่างอำเภอเกาะลันตากับอำเภอใกล้เคียง มีเรือยนต์โดยสารให้บริการ เป็นเรือยนต์ความเร็วค่อนข้างสูง เรียกเรือทัวร์ ขนาดบรรทุกผู้โดยสารได้ล้นละประมาณ ๑๕๐ - ๓๐๐ คน ใช้ติดต่อกันระหว่างเกาะลันตากับเกาะพีพี ระยะทางประมาณ ๔๓ กิโลเมตร เกาะลันตากับเกาะไหง ระยะทางประมาณ ๑๘ กิโลเมตร และเกาะลันตากับเกาะรอก ระยะทาง ประมาณ ๔๐ กิโลเมตร การติดต่อกันตามเส้นทางที่กล่าวมานี้ จะมีเรือหางยาว (เรือหัวโทง) ร่วมด้วย ซึ่งผู้โดยสารหรือนักท่องเที่ยวจะว่าจ้างเป็นครั้งคราว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและจำนวนคนที่โดยสาร นอกจากการติดต่อกันตามเส้นทางระหว่างเกาะลันตากับเกาะใกล้เคียงและอำเภออื่น ๆ ที่กล่าวแล้ว ยังมีเส้นทางที่ติดต่อกับผืนแผ่นดินใหญ่โดยเรือยนต์โดยสารขนาดใหญ่มี ๒ เส้นทาง คือ

เส้นทางจากท่าเรือจังหวัดกระบี่ถึงอำเภอเกาะลันตา โดยลงเรือจากท่าเรือสะพานเจ้าฟ้าในเขตเทศบาลอำเภอเมืองกระบี่ มายังท่าเรือบ้านศาลาด่าน ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของเกาะลันตาใหญ่ ระยะทางประมาณ ๖๐ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินเรือประมาณ ๒ ชั่วโมง มีเรือโดยสารให้บริการนักท่องเที่ยววันละ ๑ - ๒ เที่ยว เส้นทางนี้ใช้ได้ดีในช่วงฤดูแล้งประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน ส่วนฤดูมรสุมฝนตกชุกและคลื่นลมแรง ไม่ปลอดภัยในการเดินทาง เรือโดยสารจะหยุดวิ่งให้บริการในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม เป็นต้น

เส้นทางจากท่าเรือบ่อม่วง โดยลงเรือจากท่าเรือบ่อม่วง อำเภอคลองท่อม มายังท่าเรือหน้าเทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่ ซึ่งแต่เดิมสถานที่แห่งนี้ เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเกาะลันตา ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอเกาะลันตาได้ย้ายไปตั้งในที่แห่งใหม่ คือ ที่ตำบลเกาะลันตาน้อย เส้นทางนี้มีระยะทางประมาณ ๒๕ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑ ชั่วโมง มีเรือโดยสารบริการนักท่องเที่ยววันละ ๑ เที่ยว เส้นทางนี้ใช้ได้ดีในช่วงฤดูแล้งและไม่ปลอดภัยในช่วงฤดูมรสุม โดยเรือยนต์โดยสารจะหยุดวิ่งให้บริการในช่วงฤดูมรสุมเช่นเดียวกับเส้นทางแรก เส้นทางนี้ในสมัยนี้มีผู้ใช้บริการน้อยลง และคาดว่าในอนาคตอันใกล้นี้ ท่าเรือแห่งนี้คงเป็นท่าเรือที่ใช้บรรทุกวัสดุภัณฑ์ที่จำ เป็นต่าง ๆ เช่น ซีเมนต์ แร่ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อขนถ่ายไปยังประเทศเพื่อนบ้านในแถบมหาสมุทรอินเดีย

ภาพประกอบ ๓.๓ แพขนานยนต์ระหว่างเกาะลันตาน้อยและเกาะลันตาใหญ่

๒.๖.๒ โดยทางถนน

ถนนสายหลักของอำเภอเกาะลันตามีระยะทางรวมกันประมาณ ๗๖ กิโลเมตร มีถนนซึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงชนบท จำนวน ๔๑ สาย ถนนสายหลักเริ่มจากสะพานคลองยางถึงท่าเรือบ้านหัวหินระยะทาง ๑๗ กิโลเมตร สำหรับถนนสายหลักบนเกาะลันตาน้อย เริ่มจากท่าเรือบ้านคลองหมากมายังท่าเรือและท่าเทียบแพขนานยนต์บ้านหลังสอด ระยะทางประมาณ ๘.๓ กิโลเมตร ถนนทั้งสองสายที่กล่าวมา ได้ราดยางเกือบทั้งหมดแล้ว ส่วนถนนสายหลักบน อำเภอเกาะลันตาใหญ่มีระยะทางรวมกันประมาณ ๕๑ กิโลเมตร โดยเริ่มจากท่าเทียบแพบ้าน โละดูหยงและท่าเรือบ้านศาลาด่าน ตำบลศาลาด่าน ขนานไปกับชายฝั่งรอบเกาะ และมีถนนเชื่อมฝั่งตะวันตกกับฝั่งตะวันออกของเกาะอีก ๒ สาย ถนนรอบเกาะลันตาใหญ่นี้ มีช่วงจากท่าเทียบแพบ้านโละดูหยงและท่าเรือบ้านศาลาด่านมายังเทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่ มีระยะทาง ประมาณ ๒๓ กิโลเมตร เป็นถนนล้า ลองดับฝุ่น ซึ่งขณะนี้กำลังพัฒนาเป็นถนนคอนกรีตและถนนลาดยางเป็นบางส่วน โดยแขวงทางกระบี่

ถนนช่วงอื่น ๆ บนเกาะลันตาใหญ่ที่เหลือส่วนใหญ่เป็นถนนดิน ในฤดูแล้งจึงเต็มไปด้วยฝุ่น และช่วงฤดูฝนเต็มไปด้วยโคลน ทำให้การเดินทางติดต่อกันระหว่างตำบลต่าง ๆ ในอำเภอเกาะลันตาเป็นไปด้วยความยากลำบาก เป็นอุปสรรคในการเดินทางของชาวบ้านและนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมากการเดินทางไปเกาะลันตาโดยเส้นทางดังกล่าว ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๒๐๖ จากตำบลหัวน้ำขาว อำเภอคลองท่อมมายังท่าเรือบ้านหัวหิน แล้วลงแพขนานยนต์ซึ่งสามารถบรรทุกรถยนต์กระบะได้คราวละประมาณ ๑๒ คัน มาขึ้นที่ท่าแพบ้านคลองหมาก ตำบลเกาะลันตาน้อยเส้นทางที่แพขนานยนต์วิ้งนี้เป็นช่องแคบระยะห่างประมาณ ๓,๐๐๐ เมตร ใช้เวลาวิ่งตลอดเส้นทางประมาณ ๙ นาที ต่อจากนั้นเดินทางโดยถนนมายังท่าเทียบแพขนานยนต์บ้านหลังสอด ตำบลเกาะลันตาน้อย ระยะทางประมาณ ๘.๕ กิโลเมตร แล้วลงแพขนานยนต์อีกครั้งหนึ่ง มาขึ้นที่ท่าเทียบแพบ้านโละดูหยง ตำบลศาลาด่าน ซึ่งตั้งอยู่บน

เกาะลันตาใหญ่ เส้นทางที่แพขนานยนต์ช่วงนี้วิ่ง ระยะห่างประมาณ ๘๐๐ เมตร ใช้เวลาวิ่งตลอดเส้นทางประมาณ ๕ นาที โดยใช้แพขนานยนต์ในลักษณะเดียวกันกับช่วงแรก แล้วเดินทางโดยถนนล่ำ ลงขึ้นเกาะลันตาใหญ่ เส้นทางนี้ถือว่าเป็นเส้นทางที่สะดวกที่สุดในการเดินทางไปเกาะลันตาและใช้ได้ตลอดปี แต่ไม่ตลอด ๒๔ ชั่วโมง กล่าวคือ แพขนานยนต์วิ่งบริการตั้งแต่เวลา ๐๗.๓๐ – ๒๐.๐๐ น. ของแต่ละวันทั้งสองจุด และเวลาที่ใช้ในการเดินทางไม่แน่นอน บางครั้งต้องใช้เวลาในการเดินทางยาวนาน ประมาณ ๑ - ๓ ชั่วโมง เพราะต้องเสียเวลาในการคอยแพทั้งสองจุด

๒.๗ ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอเกาะลันตามีอยู่มากมายหลายประเภท เช่น แหล่งน้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ป่าไม้เบญจพรรณ ป่าไม้ชายเลน ชายหาดชายทะเล แร่ธาตุ เป็นต้น แร่ธาตุที่พบแล้วมีแร่เหล็กแต่ปริมาณไม่มากนัก ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆของเกาะลันตาที่จะนำมากล่าวมีดังนี้^{๒๑}

๒.๗.๑ ดิน สภาพของดินในอำเภอเกาะลันตา ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายเหมาะแก่การเพาะปลูก แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินชายฝั่งทะเลและเป็นที่ยลาดสูงเมื่อฝนตกทำให้มีการพังทลายและชะล้างความอุดมสมบูรณ์ของดิน จึงควรมีการป้องกันและบำรุงสภาพของดินให้อุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ

๒.๗.๒ น้ำ น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดของเกาะลันตา เพราะว่าเป็นพื้นที่การท่องเที่ยว ดังนั้นจึงมีการอุปโภค บริโภคน้ำมาก ทรัพยากรน้ำจึงมีความสำคัญต่อพื้นที่ ภูมิประเทศของเกาะลันตาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูงชัน จึงไม่มีลำ น้ำที่สำคัญ พอฝนตกน้ำก็ไหลลงสู่ทะเลหมด ฝนที่ตกบนเกาะลันตานั้นมีปริมาณในแต่ละปีแตกต่างกันออกไป บางปีฝนตกมากบางปีฝนตกน้อย ในพื้นที่บนเกาะกลาง เกาะลันตาน้อย เกาะลันตาใหญ่ เกาะไหง และเกาะรอก มีแหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่ง บางแห่งมีปริมาณน้ำเพียงพอที่จะพัฒนาเป็นแหล่งน้ำขนาดกลางและขนาดเล็ก เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคได้ แต่ต้องใช้งบประมาณในการลำ เลียงวัสดุอุปกรณ์ที่นำ มาใช้ในการก่อสร้างสูง ทำได้ยากลำบาก ประกอบกับในบางพื้นที่มีการตัดไม้ทำลายป่าตามภูเขาแหล่งน้ำในบริเวณนั้นจึงไม่สามารถเก็บกักน้ำได้ ในฤดูแล้งจึงมีปัญหาน้ำกินน้ำใช้ขาดแคลน ต้องอาศัยน้ำจากบ่อน้ำตื้น บ่อนบาดาล และบ่อน้ำซับแหล่งน้ำในอำเภอเกาะลันตา สามารถจำแนกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ น้ำทะเลหรือน้ำเค็มกับน้ำจืดบนเกาะต่าง ๆ มีคลองขนาดเล็กทั้งที่เป็นคลองน้ำจืดและน้ำเค็ม จำนวน ๕๑ สาย คลองที่เป็นน้ำเค็มใช้เป็นเส้นทางในการสัญจรไปมา ส่วนคลองที่เป็นน้ำจืดส่วนใหญ่จะแห้งขอดในฤดูแล้ง แหล่งน้ำที่สำคัญบนเกาะลันตา พบว่าบนเกาะลันตาใหญ่มีธารน้ำไหลซึ่งมีน้ำไหลอยู่หลายแห่ง แต่มักจะมีปัญหาขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง จากการสำรวจมีธาร ๓ สาย เท่านั้นที่มีน้ำไหลมากพอประมาณ

^{๒๑} เรื่องเดียวกันหน้า, ๕๐-๕๒.

ตลอดปี ได้แก่ ธารคลองจาก ธารคลองน้ำจืด และธารคลองนิน อยู่ที่ตำบลเกาะลันตาใหญ่ นอกจากแหล่งน้ำผิวดินแล้ว บนเกาะลันตาใหญ่ยังมีแหล่งน้ำบ่อตื้น จากการศึกษาพบว่า บนเกาะลันตาใหญ่มีแหล่งน้ำบ่อตื้น(sup-water surface) อยู่โดยรอบ แหล่งน้ำเหล่านี้เป็นน้ำใต้ดินระดับตื้น ได้จากการซุดบ่อดินแล้วสูบน้ำขึ้นใช้ แหล่งน้ำขนาดเล็กเหล่านี้มีอยู่ทั่วไป ซึ่งสถานบริการต่าง ๆ โรงแรม รีสอร์ท ได้อาศัยใช้เป็นแหล่งน้ำบริโภค แหล่งน้ำบ่อตื้นมีโอกาสน้ำกร่อยได้หากใช้น้ำจืดผิวดินระดับตื้นมากเกินไป

๒.๗.๓ ป่าไม้และพืชพันธุ์

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของเกาะลันตา มีไม้เบญจพรรณต่าง ๆ อยู่ทั่วไปในบริเวณหมู่เกาะลันตา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

๑) **ป่าไม้และพืชพันธุ์ตามธรรมชาติ** ป่าไม้ในอำเภอเกาะลันตายังมีจำนวนมากและอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่าที่สำคัญ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติเกาะกลาง ป่าสงวนแห่งชาติป่าคลองโตนดและป่าลัดบ่อแหน ป่าสงวนแห่งชาติคลองลัดบันจ้อ ป่าสงวนแห่งชาติป่าคลองยาง ป่าสงวนแห่งชาติป่าเกาะรอกในและเกาะรอกนอก ป่าสงวนแห่งชาติป่าเกาะตะละเบ็ง ป่าสงวนแห่งชาติป่าหลังสอดและป่าบ้านควนบกกันเกาะ ป่าสงวนแห่งชาติป่าเลนคลองรำปู แปลงที่ ๑ แปลงที่ ๒ ป่าสงวนแห่งชาติป่าเกาะลันตาใหญ่ เป็นต้น ป่าไม้ในอำเภอเกาะลันตาสามารถแบ่งออกเป็นประเภทได้ ๗ ประเภท คือ

๑.๑) **ป่าชายหาด** พบอยู่ตามชายหาดที่เป็นดินทรายมีโขดหินสภาพป่าทั่วไป เป็นป่าโปร่ง พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ สนทะเล โพทะเล หูกวาง รักทะเล และไม้พื้นล่างพวก ปรัง พลับพลึงและลำเจียก เป็นต้น

๑.๒) **ป่าชายเลน** ขึ้นอยู่รอบเกาะต่าง ๆ โดยทั่วไป ตามแนวคลองที่มีน้ำทะเลท่วมถึงพันธุ์ไม้สำคัญที่พบ คือ โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก และแสม เป็นต้น ใช้ประโยชน์ในการเผ่าถ่าน และเป็นแหล่งผลิตอาหารของสัตว์ในทะเล

๑.๓) **ป่าละเมาะ** ป่าชนิดนี้จะพบอยู่ตามแนวเทือกเขาที่มีความลาดชันมาก พบบริเวณเกาะรอกและเกาะห้า สภาพป่าจะพบพรรณไม้หนาแน่นอยู่เป็นจุด ๆ อยู่กระจัดกระจาย พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ จันทน์แดง สลัดได และขี้หนอน เป็นต้น

๑.๔) **ป่าดงดิบหรือป่าชื้น** เป็นป่าที่บหนาแน่นไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด พันธุ์ไม้สำคัญที่พบเห็นได้แก่ ไม้กระบาก ไข่เขียว หลุมพอ และตะเคียนทราย เป็นต้น

๑.๕) **ป่าดิบแล้ง** ป่าชนิดนี้พบในเชิงเขาที่ราบลาดเชิงเขาและบนยอดเขา พันธุ์ไม้สำคัญ ได้แก่ หลุมพอ ตะเคียน ตะเคียนทราย ไม้พื้นล่าง เช่น หวายลิง หวายกำ พวน และจัน-กะพ้อ เป็นต้น

๑.๖) **ทุ่งหญ้า** พบอยู่บริเวณที่ราบบนเขาของเกาะห้า หรือ เกาะตุกนลิมา พันธุ์ไม้ที่พบคือ หญ้าคา ย่านลิเภา เป็นต้น

๑.๗) **พืชน้ำ** ได้แก่ พวกสาหร่าย ซึ่งจะขึ้นอยู่ตามต้นหรือรากของแสมและโกงกางหรือขึ้นอยู่ในบริเวณหาดโคลนหรือโคลนปนทราย ตามผิวหน้าดิน เกาะตามก้อนหิน หรือฝังอยู่ในโคลน ซึ่งมีอยู่ทั่ว ๆ ไป

๒) **ป่าไม้และพืชพันธุ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น** ได้แก่ สวนมะพร้าว สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน เป็นต้น

๒.๗.๔ สัตว์

พันธุ์สัตว์ในบริเวณหมู่เกาะลันตามีอยู่หลายประเภท ทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก และสัตว์ปีก ทั้งนี้เป็นผลเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและสังคมพืชที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑) **สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม** ส่วนมากที่พบจะเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก ได้แก่ กระรอก ค้างคาว สัตว์ขนาดใหญ่ที่พบ ได้แก่ หมูป่า กระเจง ลิง ค่าง และในแถบน่านน้ำเกาะรอก เกาะห้า มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม คือ ปลาโลมา เป็นต้น

๒) **นก** ได้แก่ นกกระปูด นกกระยาง นกกาเหว่า นกออก นกเหียง เป็นต้น

๓) **สัตว์เลื้อยคลาน** ได้แก่ ตะกวด จิ้งเหลน แย้ เต่าทะเล หอยฝาแก้ว เป็นต้น

๔) **ปลา** ได้แก่ ปลาสลิดหิน ปลานกขุนทอง ปลาผีเสื้อ เป็นต้น

๕) **สัตว์ประเภทอื่น ๆ** ได้แก่ กุ้ง ปู หอย ปลาหมึก ปะการัง เม่นทะเล ฟองน้ำและ ปลิงทะเล เป็นต้น

๒.๗.๕ ธรรมชาติหาดทรายชายทะเล

ทรัพยากรที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของเกาะลันตาที่ควรได้กล่าวไว้ คือ ทรัพยากรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามของเกาะลันตา เช่น หาดแหลมคอกวาง หาดคลองดาว หาดบะกันเตียง อ่าวไม้ไผ่ หาดโล๊ะบาหรา หาดพระแอะ หาดคลองนิน หาดหลังสอด หาดทุ่งทะเล เกาะหม้อ ถ้ำเขาไม้แก้ว เกาะไหง หมู่เกาะห้า เกาะรอก เขาทะเลเบ็ง เกาะกำ นุ้ย เกาะกำใหญ่ และอุทยานแห่งชาติ(แหลมโตนด) เป็นต้น

๓. บริบทพื้นฐานของชุมชนอุรูกลาไวย์ เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

๓.๑ ลักษณะภูมิประเทศ

เกาะหลีเป๊ะ ตั้งอยู่ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ซึ่งเป็นหมู่เกาะที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสตูล อยู่ในทะเลฝั่งตะวันตกทางภาคใต้ของประเทศไทย ปัจจุบันหมู่เกาะอาดัง-ราวี ตั้งอยู่ในท้องที่หมู่ที่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ภายในหมู่เกาะอาดัง-ราวีมีประชากรอาศัยอยู่บริเวณเกาะหลีเป๊ะและบางส่วนของเกาะอาดัง ดังนั้นหน่วยงานรัฐจึงตั้งชื่อหมู่ที่ ๗ ของตำบลเกาะสาหร่าย ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมทั้งหมู่เกาะอาดัง-ราวีว่า บ้านเกาะหลีเป๊ะ เนื่องจากมีประชากรอาศัยอยู่มากบนเกาะหลีเป๊ะ^{๒๒}

เกาะหลีเป๊ะเป็นเกาะขนาดกลาง มีพื้นที่ประมาณ ๔ ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างทิศใต้ของเกาะอาดัง ประมาณ ๑ กิโลเมตร เดิมชื่อ เกาะนีปิส เป็นภาษาอุรูกลาไวย์ แปลว่าบาง เนื่องจากเป็นเกาะที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเกือบทั้งเกาะ เหมาะต่อการตั้งถิ่นฐาน โดยทางทิศเหนือและทิศใต้มีที่ราบบริเวณกว้างติดกับทะเลเป็นหาดทรายสีขาวทั้ง ๒ ด้าน ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเป็นเนินสูงชันเล็กน้อย แล้วลาดลงเป็นแนวโขดหินติดกับทะเล ชายหาดด้านตะวันออกของเกาะหลีเป๊ะ เป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน เกาะหลีเป๊ะเคยมีหนองน้ำเล็ก ๆ ตรงกลางเกาะ โดยครอบครัวของผู้นำอุรูกลาไวย์ในยุคแรกจะใช้เป็นบริเวณสำหรับปลูกข้าว แต่ตอนนี้เหลือเพียงน้ำบาดาลเท่านั้น จุดเด่นของเกาะหลีเป๊ะ คือ ธรรมชาติที่มีป่าปะการังรอบ ๆ เกาะ โดยเฉพาะทางด้านหน้าของเกาะจะเห็นปะการังสวยงามหลากสี ซึ่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอยู่ตรงที่เวลาน้ำลดจะปรากฏลานกว้างใหญ่ของหมู่ปะการังโผล่มาให้เห็น^{๒๓}

ลักษณะภูมิประเทศที่เด่นของหมู่เกาะอาดัง-ราวี คือ เขตบริเวณทะเลที่รอบเกาะ เป็นอาณาจักรของปะการังที่ยิ่งใหญ่และสวยงาม ประกอบไปด้วยปะการังนานาชนิด เกาะทั้งหมดของหมู่เกาะอาดัง-ราวีถูกล้อมไปด้วยน้ำใสราวมรกตในฤดูแล้ง ทะเลรอบ ๆ เกาะมีสีสันตั้งแต่สีเขียวอมน้ำเงินไปจนกระทั่งน้ำเงินเข้มในแนวปะการัง จากการศึกษาลักษณะภูมิประเทศของหมู่เกาะอาดัง-ราวี จึงทำให้เข้าใจได้ว่า ลักษณะภูมิประเทศมีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของอุรูกลาไวย์ โดยจะเห็นได้ว่าด้วยลักษณะภูมิประเทศที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐาน จึงทำให้เกาะหลีเป๊ะกลายเป็นศูนย์รวมอุรูกลาไวย์และมีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาจนถึงปัจจุบัน^{๒๔}

^{๒๒} ดาฤทัย จรุงทอง, ๒๕๕๐. “ประวัติศาสตร์ชุมชนอุรูกลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๕๔๙” การค้นคว้าอิสระ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๑๖-๑๗.

^{๒๓} จรัส ใจสมัน, “การศึกษานิทานชาวเลจังหวัดสตูล”, ๒๓.

^{๒๔} ดาฤทัย จรุงทอง, ๒๕๕๐. “ประวัติศาสตร์ชุมชนอุรูกลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๕๔๙” การค้นคว้าอิสระ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๐-๒๑.

๓.๒ ลักษณะภูมิอากาศ

หมู่เกาะอาดัง-ราวี ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติตะรุเตา และตั้งอยู่ในทะเลฝั่งตะวันตกของภาคใต้ ลักษณะภูมิอากาศทั่ว ๆ ไป จึงมีอากาศร้อนชื้น อุณหภูมิค่อนข้างสูงเกือบสม่ำเสมอตลอดทั้งปี หมู่เกาะอาดัง-ราวีอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุม ๒ ฤดู^{๒๕} คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดจากมหาสมุทรเข้าสู่ฝั่งทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะ ซึ่งจะเริ่มพัดประมาณเดือนพฤษภาคม ถึงปลายเดือนตุลาคมหรือต้นเดือนพฤศจิกายน อูร์กลาไว้เรียกลมนี้ว่า ลมพริต ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ทำให้เกิดพายุแรง คลื่นจัด มีฝนฟ้าคะนอง อูร์กลาไว้ไม่ค่อยออกทำงานไกลจากฝั่งในฤดูนี้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ลมนี้พัดจากทะเลจีนและอ่าวไทยเข้าสู่ฝั่งภาคตะวันออก ผ่านภาคใต้ลงสู่ทะเลฝั่งตะวันตก พัดเข้าสู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะ ชาวอูร์กลาไว้เรียกลมนี้ว่า ลมออก ซึ่งเริ่มพัดตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน ระยะเวลาที่มีฝนตกน้อย คลื่นลมไม่ค่อยจัด เป็นฤดูที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยว

๓.๓ ประชากร

ภายในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ซึ่งอยู่ในเขตหมู่ที่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย ในอดีตก่อนการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติตะรุเตาในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ พบว่ามีประชากรอาศัยอยู่บนเกาะต่าง ๆ ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี เช่น เกาะหลีเป๊ะ เกาะอาดัง และเกาะราวี เป็นต้น โดยเฉพาะที่เกาะหลีเป๊ะมีประชากรอาศัยอยู่มากกว่าเกาะอื่น ๆ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นที่ราบ จึงเอื้อต่อการตั้งถิ่นฐาน แต่ภายหลังการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติตะรุเตา ตามกฎของทางอุทยานฯ ส่งผลให้ประชากรจากเกาะต่าง ๆ ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ต้องอพยพมาอยู่อาศัยที่เกาะหลีเป๊ะ และบางส่วนของเกาะอาดังเพียงเท่านั้น จากการสำรวจจำนวนประชากรในปี พ.ศ.๒๕๕๑ พบว่ามีประชากรจำนวน ๙๕๒ คน เป็นชาย ๔๗๕ คน และหญิง ๔๗๗ คน มีบ้านเรือน ๑๖๐ หลังคาเรือน^{๒๖}

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๒๖} ที่ว่าการอำเภอเมืองสตูล, “จำนวนประชากรและบ้านจากทะเบียนบ้าน ม.๗ เกาะสาหร่าย อ.เมือง จ.สตูล, ฐานข้อมูลสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง”, ๒๕๕๑.

ภาพประกอบ ๓.๔ แผนที่แสดงหมู่เกาะอาดัง-ราวี ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ที่มา: ที่ทำการปกครองจังหวัดสตูล, แผนที่จังหวัดสตูล [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๔. เข้าถึงได้จาก http://www.dopasatun.go.th/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=44

ภาพประกอบ ๓.๕ แผนที่แสดงอาณาเขตของเกาะหลีเป๊ะ ที่มา: Andaman Island Hopping, [Koh Lipe Island](http://andaman-island-hopping.com/islands/lipe.htm) [online], accessed 11 January 2007. Available from <http://andaman-island-hopping.com/islands/lipe.htm>

๓.๔ การคมนาคม

การเดินทางสู่หมู่เกาะอาดัง-ราวี ในจังหวัดสตูลนั้น มีรูปแบบการเดินทางหลายรูปแบบ ซึ่งทางจังหวัดสตูลได้จัดบริการพาหนะในการเดินทางไว้ ทั้งการเดินทางจากภายนอกเข้าสู่ตัวหมู่เกาะอาดัง-ราวี และการเดินทางภายในหมู่เกาะอาดัง-ราวี การเดินทางสู่หมู่เกาะอาดัง-ราวี สามารถเดินทางมายังท่าเรือปากบารา อำเภอละงู โดยสามารถใช้พาหนะในการเดินทางได้หลายประเภท เช่น รถยนต์ รถตู้ปรับอากาศ รถโดยสารประจำทาง รถแท็กซี่ เป็นต้น ต่อจากนั้นจะเดินทางโดยทางเรือสู่หมู่เกาะอาดัง-ราวี โดยมีเรือโดยสารให้บริการที่ท่าเทียบเรือปากบารา อ.ละงู ซึ่งระยะทางจากท่าเรือปากบาราถึงหมู่เกาะอาดัง-ราวี เป็นระยะทาง ๘๐ กิโลเมตร ปัจจุบันสามารถใช้บริการเรือโดยสารแบบต่าง ๆ ได้ เช่น เรือธรรมดา เรือเร็ว (เรือเฟอร์รี่) เรือเร็วพิเศษ (เรือสปีดโบ๊ท) และเรือประมงที่ให้บริการเช่าเหมาเพื่อเดินทางไปสู่หมู่เกาะอาดัง-ราวี^{๒๗}

ภาพประกอบที่ ๓.๖ เรือเฟอร์รี่ที่จะเดินทางไปเกาะหลีเป๊ะ ณ ท่าเรือปากบารา อำเภอละงู จังหวัดสตูล

สำหรับการเดินทางภายในหมู่เกาะอาดัง-ราวี จะมีเรือหางยาวของรีสอร์ทและของอูรักลาไวย์บนเกาะหลีเป๊ะคอยให้บริการ ส่วนการคมนาคมภายในเกาะจะมีเพียงเส้นทางเดินเท้าเท่านั้น ไม่มีถนนมาตรฐาน บนเกาะหลีเป๊ะจะมีถนนขนาดกว้างพอที่จะใช้ขับขี่

^{๒๗} ดาถนัย จรุงทอง, ๒๕๕๐. “ประวัติศาสตร์ชุมชนอูรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ระหว่างปีพ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๔๙” การค้นคว้าอิสระ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๘-๒๙.

จักรยานยนต์และจักรยาน และใช้เป็นเส้นทางเดินเท้า มีถนนเส้นหลักเพียงเส้นเดียวที่ใช้เดินทางระหว่างฝั่งหน้าเกาะ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการที่สำคัญ

๓.๕ ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่เกาะอาดัง-ราวี

ป่าไม้และพืชพรรณ เนื่องจากหมู่เกาะอาดัง-ราวี อยู่ในเขตภูมิอากาศร้อนชื้นมีฝนตกชุกและกระจายตลอดทั้งปี จึงมีผลทำให้พืชพรรณธรรมชาตินานาชนิดขึ้นเจริญงอกงามกลายเป็นป่าดิบชื้นเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในเกาะหลีเป๊ะพื้นที่ป่าบางส่วนได้ถูกแผ้วถางเพื่อปลูกพืชทางการเกษตรและทำนา ในพื้นที่ป่าเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์หลายชนิดด้วยกัน ซึ่งในหมู่เกาะอาดัง-ราวี สามารถแบ่งประเภทของป่าได้ ๕ ประเภทด้วยกัน คือ ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าชายเลน และป่าชายหาด^{๒๔}

สัตว์บกและสัตว์ทะเล สำหรับสัตว์บกที่สามารถพบได้ทั่วไป ได้แก่ หมูป่า กระเจิง ลี ค่าง และตะกวด มีนกมากกว่า ๑๐๐ ชนิด ที่อาศัยอยู่ประจำและอพยพมาอยู่ชั่วคราว ส่วนสัตว์น้ำมีหลากหลายชนิด เช่น แผลงตอน ปลา หอย เต่า กุ้ง พะยูน วาฬ โลมา รวมถึงแหล่งปะการัง ซึ่งมีหลายสปีชีส์จำนวนมาก^{๒๕}

จะเห็นได้ว่าภายในหมู่เกาะอาดัง-ราวีนั้น มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่หลากหลาย ทั้งป่าไม้และพืชพรรณ สัตว์บกและสัตว์ทะเล ซึ่งล้วนมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของอุรักลาโว้ยแทบทั้งสิ้น

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๖.

บทที่ ๔

ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไว

การศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลอุรักลาไว แห่งทะเลอันดามันในบทนี้ ประกอบไปด้วย ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

๑. ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

การศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ จะศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางสังคม สภาพทางวัฒนธรรม และสภาพเศรษฐกิจ ของกลุ่มชาวเลอุรักลาไว ทั้งก่อนและหลังการเกิดเหตุการณ์สึนามิในปี พ.ศ.๒๕๔๗ เพื่อให้เห็นพลวัตของกลุ่มชาวเล รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

๑.๑ สภาพทางสังคม

ปาดัยชาติ๊ก หรือ ปูเลาตอช้า เป็นชื่อที่กลุ่มอุรักลาไวเรียกขานเกาะที่มีแนวหาดทรายขาวยาวเหยียด ซึ่งบรรพบุรุษของพวกเขาแลเห็นมาแต่ไกล เมื่อครั้งล่องเรือมาทางทะเลแถบนี้ ปาดัยชาติ๊กของอุรักลาไว ปัจจุบันคือเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ อุรักลาไวเป็นหนึ่งในกลุ่มชนดั้งเดิมที่เคยอาศัยและล่องเรือไปมาอยู่ในคาบสมุทรอันดามัน เกินกว่า ๕๐๐ ปีมาแล้วที่อุรักลาไวกลุ่มหนึ่งเข้ามาบุกเบิกอยู่อาศัยที่เกาะแห่งนี้ ต่อมาจึงมีชาวมลายูเข้ามาอยู่ ตามมาด้วยชาวจีนซึ่งเคยมาแวะพักที่เกาะลันตาใหญ่ ในช่วงที่เดินเรือค้าขายกับประเทศสิงคโปร์ และ มาเลเซีย แล้วส่วนหนึ่งตัดสินใจลงปักหลักฐานยังเกาะแห่งนี้ สำหรับชาวไทยพุทธกลุ่มหลังสุดที่เข้ามาอยู่ที่เกาะลันตา ส่วนใหญ่เข้ามารับราชการ แม้กลุ่มชนอุรักลาไวจะเป็นผู้บุกเบิกปาดัยชาติ๊กจนกลายเป็นเกาะลันตา แต่ทุกวันนี้ผู้คนแทบจะลืมเลือนพวกเขา จากการพูดคุยสืบค้นกับชาวบ้านอุรักลาไว พบว่าตั้งแต่ตะวันออกจรดฝั่งตะวันตกของเกาะลันตามากมายไปด้วยพื้นที่ ซึ่งอุรักลาไวเคยพำนักอาศัย เคยฝังร่างบรรพบุรุษ หลายแห่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกพันกับวิถีความเชื่อดั้งเดิม^๑

สาเหตุที่ชาวเลอพยพย้ายถิ่นเนื่องจากในอดีตชาวเลตั้งถิ่นฐานเป็นการชั่วคราวตามชายฝั่งทะเลเฉพาะช่วงฤดูมรสุมและย้ายถิ่นหากินไปอาศัยชั่วคราวบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ตามฤดูกาล แล้ววนกลับมาถิ่นเดิมในฤดูการเดียวกันของทุกปี เพราะพวกเขาไม่ชอบอยู่ปะปนกับชนต่างกลุ่มต่างวัฒนธรรม บางครั้งก็อพยพเพราะถูกคนต่างกลุ่มรุกราน เช่น บ้านทุ่งหยีเพ็ง เดิม เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวเล ต่อมา “โต๊ะหยีเพ็ง” โจรชาวมุสลิมซึ่งหลบหนีจากการจับกุม

^๑ โครงการสิทธิทางวัฒนธรรม, มปป. “พื้นที่ทางจิตวิญญาณ,” เอกสารแผ่นพับ.

ของเจ้าหน้าที่ตำรวจจังหวัดนครศรีธรรมราช เข้ามาอาศัยอยู่และก่อความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน ชาวเลจึงอพยพหนีไปอยู่ที่อื่นบริเวณบ้านทุ่งสำน ทุ่งโต๊ะเขี้ยวและเจ๊ะหลี พื้นที่เหล่านี้บนเกาะ ลันตา เคยเป็นที่อยู่ของชาวเลก่อนที่ชาวมุสลิมซึ่งหนีการถูกเกณฑ์ทหารจากสตูล กลันตัน ปรีส และไทรบุรี เข้ามาจับจอง บริเวณบ้านบ่อแหนก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่เล่ากันว่าชาวเล เคยอาศัยอยู่ กันอย่างหนาแน่น เพราะนอกจากหลักฐานจากสุสานเก่าแก่ของชาวเลที่บ้านบ่อแหนและบริเวณ ข้างเคียง เช่น บ้านท่าทุ่งนาค คลองดาว และคลองทราย ซึ่งบริเวณที่ฝั่งศพดังกล่าวจะมีต้น มะพร้าวที่มีขนาดสูงแตกต่างกันตามระยะเวลาที่ฝั่งศพ แต่ละหลุมจะมีหินปักไว้ในตำแหน่งหัว และเท้าของศพ นอกจากนี้ที่บ้านบ่อแหนยังมีศาล “โต๊ะบาหลิว” ซึ่งเป็นศาลบรรพบุรุษประจำ กลุ่มที่ชาวเลบ้านบ่อแหนและชาวเลที่อพยพไปทำมาหากินบริเวณบ้านในไร่ แหลมคอกวาง และ คลองดาวเคารพสักการะเป็นประจำ รวมทั้งเป็นพื้นที่จัดพิธีลอยเรือร่วมกันทุกปี ปัจจุบันมีชาวเล ได้มาตั้งบ้านเรือนอาศัยบริเวณศาลโต๊ะบาหลิวเกือบ ๒๐ ครัวเรือน

ตลาดศรีรายาก็เป็นถิ่นที่ชาวเลเคยอยู่มาก่อน แล้วถอยร่นไปอยู่บริเวณบ้าน หัวแหลมแค เมื่อชาวมุสลิมเข้าไปพักพิงอาศัยด้วย และผลที่สุดเมื่อชาวจีนซึ่งอาศัยเรือเปิดนำ สินค้าจากประเทศจีนและปีนังเข้ามาแลกเปลี่ยนกับสินค้าพื้นเมืองของชาวเลและชาวมุสลิม แล้ว สร้างที่พักและโกดังเก็บของบริเวณตลาดศรีรายา ชาวมุสลิมก็เคลื่อนย้ายไปอยู่บริเวณบ้าน หัวแหลมแค อันเป็นเหตุผลักดันให้ชาวเลถอยร่นไปอยู่บริเวณหัวแหลมกลางซึ่งเป็นแหล่งใหญ่ อีกแหล่งหนึ่งในอดีตที่ชาวเลเคยอาศัยอยู่รวมกันประมาณ 40-50 ครัวเรือน จากสาเหตุแห่งการ อพยพย้ายถิ่นของชาวเลนี้เอง ทำให้มีคำพูดติดปากชาวเกาะลันตาว่า “จีนไล่แขก แขกไล่ชาวเล”

หลังจากการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างถาวรที่บ้านหัวแหลมกลางแล้วยังมีเหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุของการอพยพย้ายถิ่น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประชากร ของชาวเลอีกหลายประการ เป็นต้นว่า ในปี ๒๔๕๒ (สมัยรัชกาลที่ ๕) ด้วยเหตุผลทางการเมือง เป็นเหตุให้ไทยต้องยกเมืองกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และปรีสให้อังกฤษ จึงต้องปักปันเขตใหม่ เจ้าเมืองสตูลในสมัยนั้นจึงให้ “โต๊ะซึหรี” ชาวมุสลิมที่ชาวเลให้ความเคารพนับถือเดินทางมา ชักชวนชาวเลจากเกาะลันตาและเกาะสิเหร่ไปตั้งถิ่นฐานบริเวณหมู่เกาะอาดัง เพื่อผลประโยชน์ ของไทย แต่ความกันดารบนเกาะทำให้พวกเขาต้องกลับมายังถิ่นฐานเดิม^๒

ต่อมาประมาณปี ๒๔๘๐ ก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทาง ราชการมีนโยบายให้เด็กชาวเลเข้ารับการศึกษาในระดับประถมศึกษา และได้มีเจ้าหน้าที่อำเภอ บางคนเข้าไปชวนว่าใครไม่ให้ลูกเรียนหนังสือจะถูกจับ พวกชาวเลจึงพากัน ๑ ลงเรือหนีกระจัด กระจายไปตามหมู่เกาะต่าง ๆ เพราะกลัวถูกจับแต่ไม่นานก็กลับมายังบ้านหัวแหลมอีก

^๒ อารมณ์ อุกฤษณ์, ๒๕๓๒. “พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,

การปฏิรูปทางวัฒนธรรมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อจุดประสงค์ในการสร้างชาติโดยผ่านระเบียบประเพณีและได้ออกกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ เป็นต้นว่า บังคับให้ราษฎรสวมหมวก สวมเสื้อและเลกกินหมาก ก็ส่งผลให้ชาวเลอพยพหนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่ไปอาศัยตามหมู่เกาะต่าง ๆ ด้วย และก่อนไปพวกเขาได้นับต้นมะพร้าวขายให้กับคนในท้องถิ่นเพียงต้นละ ๑-๒ บาท บางรายขายไป ๑๐๐ บาทต่อเนื้อที่ ๕ ไร่

การอพยพแต่ละครั้งไม่ได้ไปกันหมด บางรายย้อนกลับมาอาศัยอยู่กับญาติบ้านสร้างเพิงพักบนที่ดินที่ขายให้กับคนท้องถิ่นบ้าง จนกระทั่งช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีการอพยพครั้งยิ่งใหญ่เกิดขึ้นเพื่อหนีการคัดเลือกเข้ารับราชการทหารและตำรวจ ในครั้งนั้นบ้านหัวแหลมกลางเหลื่อครอบครัวชาวเลเพียง ๓ ครอบครัว คือ ครอบครัวนายปูเต๊ะ ทะเลเล็ก นายกะเหม ทะเลเล็ก และครอบครัวของนายเหม็ง ทะเลเล็ก ปัจจุบันทั้ง ๓ ครอบครัวเท่านั้นที่มีที่ดินบริเวณบ้านหัวแหลมกลางเป็นของตนเอง ส่วนครอบครัวอื่น ๆ ทนความอดอยากบนเกาะอาจตั้งไม่ไหวจึงหวนกลับมาอาศัยบนที่ดินที่ขายให้คนท้องถิ่นไปแล้ว^๓

หลังจากปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ซึ่งทางราชการได้สำรวจประชากรอำเภอเกาะลันตา ตามโครงการสำรวจสำมะโนประชากรทั่วประเทศ และชาวเลมีรายชื่อในทะเบียนสำมะโนประชากรแล้ว ได้เกิดไข้ทรพิษจากแผ่นดินใหญ่ และติดต่อลุกลามมายังชาวมุสลิมและชาวเลบ้านหัวแหลม เป็นเหตุให้ชาวเลพิการและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก เนื่องจากรักษาด้วยวิธีการอาบน้ำมนต์ซึ่งขัดกับโรค^๔

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ทางราชการได้ออกพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร ชาวเลมิลิทธิได้รับสำเนาทะเบียนบ้าน ในฐานะที่เป็นประชาชนชาวไทยซึ่งตามกฎหมายจะต้องเข้ารับการศึกษาเป็นทหารเกณฑ์ด้วย ครอบครัวของพวกเขาพากันร้องขอต่อทางราชการซึ่งก็ไม่สามารถผ่อนผันให้ได้ แต่มีผู้แนะนำให้ไปอยู่ที่เกาะอื่น หลังจากนั้นชาวเลครอบครัวอื่น ๆ ก็ทยอยกันอพยพตามไปด้วยจนแทบไม่มีชาวเลเหลืออยู่เลย แต่ต่อมาก็หวนกลับมาอีก แม้จะมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยก็ตาม

ในสมัยที่นายอำเภอเฉลียว ณ สงขลา เป็นนายอำเภอประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๖ นายอุทาร์ ทุ่งใหญ่ ผู้บ้านหมู่ ๑ ซึ่งเป็นชาวจีนที่แต่งงานกับผู้หญิงชาวเลได้ทำหนังสือร้องเรียนไปทางอำเภอเพื่อขอที่ดินให้ชาวเลอยู่อาศัยและทำกิน แต่อำเภอจัดสรรที่ในเขต บ้านพรุบอน ซึ่งเป็นที่รกร้างไกลทะเล จึงไม่มีครอบครัวใดย้ายไป จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๒ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชินีนาถได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กชาวเลโดยเฉพาะ บริเวณนอกจากนี้ยังได้พระราชทานที่ดิน ซึ่งประสงค์ให้ชาวเลมีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่ต้องเร่ร่อนอีกต่อไป และให้

^๓ เรื่องเดียวกัน

^๔ ยาวลักษณ์ ศรีสุกใส, ๒๕๔๕. "การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชาวเลสังกาอู้อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่", ๗๗.

คนกลุ่มแรกของชุมชนทุกคนมีวันเกิดเป็นวันที่หนึ่ง มกราคม นอกจากนี้ยังพระราชทานนามสกุลให้ด้วยได้แก่ ทะเลลึก ช้างน้ำ หาญทะเล ประมงกิจ เป็นต้น ปัจจุบันนี้เป็นที่รู้จักกันว่าชาวไทยใหม่ ต่อมาชาวเลบ้านหัวแหลมกลางจึงเริ่มจับจองที่ดินบริเวณอ่าวสังกะอู้อ่าวมะละและอ่าวคลองปอในที่สุด ขณะเดียวกันทางราชการได้สร้างโรงเรียนบ้านหัวแหลมหลังใหม่ขึ้น ปัจจุบันชื่อโรงเรียนบ้านสังกะอู้อู่ อยู่บนเนินเขาระหว่างอ่าวสังกะอู้อ่าวมะละ และยังคงดำเนินการสอนมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.๒๕๑๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเยี่ยมราษฎรอำเภอเกาะลันตาและมีพระราชดำรัสให้พระราชทานกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ชาวเลอาศัยทำกินอยู่ และพระทานอนุญาตให้ชาวเลได้รับการยกเว้นในการเข้ารับการศึกษาเข้าเป็นทหารเกณฑ์ตามคำกรอบบังคมทูล ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๕๑๘ กระทรวงมหาดไทยจึงอนุมัติให้ทางอำเภอเกาะลันตาจัดสรรที่ดินให้ชาวเลตามกระแสพระราชดำรัส โดยคัดเลือกบริเวณอ่าวมะละและอ่าวคลองปอ อำเภอเกาะลันตา จำนวน ๓๕๐ ไร่ เพื่อแบ่งให้ราษฎรชาวเลประมาณ ๔๗ ครัวเรือน ชาวเลจึงมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินประมาณครัวเรือนละ ๕ ไร่ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่ที่ดินดังกล่าวในตอนนั้นก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์มากนัก นอกจากสร้างที่พักอาศัย มีบางครัวเรือนเท่านั้นที่ปลูกมะพร้าวและพืชพื้นเมือง

เมื่อแบ่งสันปันส่วนที่ดินให้ลูก ๆ หลาน ๆ ก็เหลือเป็นส่วนย่อย ๆ สำหรับแต่ละครอบครัวได้เพียงพอที่จะสร้างบ้านเท่านั้น และจากการก่อตั้งอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตาเมื่อปี ๒๕๓๓ ผู้ใหญ่บ้านบอกว่า ทางอุทยานได้ลี้ภัยอาณาเขตที่ดินของชาวเลไปส่วนหนึ่ง โดยที่ชาวเลไม่รู้ เพราะการจับจองที่ดินของชาวเลสมัยก่อนไม่ได้มีการแบ่งอาณาเขตที่ชัดเจน และก็แบ่งตามการรับรู้ของชาวเลด้วยกันเองว่าของใครอยู่ตรงไหน ด้วยเหตุนี้ทางอุทยานอ้างว่า ไม่มีหลักเขตที่ชัดเจน ทำให้ชาวเลจำต้องสูญเสียที่ดินตรงนั้นไป เพราะไม่กล้าเรียกร้องและยุ่งเกี่ยวกับทางเจ้าหน้าที่อุทยาน

ปัจจุบันเกาะลันตามีกลุ่มชาวเลอาศัยและกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ด้วยกัน^๕ ดังนี้

บ้านในไร่ และศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว เป็นพื้นที่ของชาวเลอุรักลาไว้อยู่ที่อพยพมาจากบ้านบ่อแหน ซึ่งเป็นพื้นที่บรรพบุรุษมาตั้งรกรากตั้งแต่ต้น แต่เนื่องจากมีนายทุนมาขอสัมปทานพื้นที่ป่าชายเลน เพื่อนำกองกางไปเผาถ่าน ทำให้มีคนนอกพื้นที่เข้ามาอาศัยบริเวณบ้านบ่อแหนจำนวนมาก ชาวเลที่อาศัยอยู่เดิมต้องอพยพมาอยู่บ้านในไร่และบริเวณศาลเจ้าโต๊ะบาหลิวแทน โดยบ้านในไร่เป็นที่อยู่ที่มีทะเบียนบ้านชัดเจน เนื่องจากทางราชการได้ทำการจัดสรร

^๕ เดี่ยว ทะเลลึก, บ้านในไร่ ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่, สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๓. และสรุปโครงการสำรวจชาวเล อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. ๒๕๕๔, เอกสารอัดสำเนา

ที่ดินให้ชาวเลครอบครัวละ ๔ ไร่ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย แต่ปัจจุบันชาวเลมีลูกหลานเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันปัจจุบันบ้านในไร่ถูกห้อมล้อมด้วยธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้ที่ดินบางผืนถูกเปลี่ยนมือเป็นของนายทุน เพื่อสร้างรีสอร์ท โรงแรมและร้านอาหาร ส่วนบริเวณศาลเจ้าโต๊ะบาหลิวใช้เป็นที่ใช้ประกอบพิธีกรรม และเป็นที่จอดเรือ ปัจจุบันที่จอดเรือชาวเลถูกจำกัดพื้นที่ เนื่องจากการท่องเที่ยวบนเกาะลันตาเช่นกัน เจ้าของกิจการธุรกิจท่องเที่ยวไม่ยินยอมให้เรือประมงจอดหน้ารีสอร์ท ดังนั้นชาวเลจึงนำเรือมาจอดรวมกันที่โต๊ะบาหลิวแทน ทำให้มีชาวเลมาสร้างเพิงพักรอบ ๆ ศาลเจ้าเพื่อเฝ้าเรือ ปัจจุบันชาวเลชุมชนในไร่และศาลเจ้าโต๊ะบาหลิวมีจำนวน ๔๓๙ คน แบ่งเป็นชาย ๒๒๔ คน หญิง ๒๑๕ คน

บ้านคลองดาว หมู่ ๓ ตำบลศาลาด่าน เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ชาวเลอพยพมาจากบ้านป่อแหน มาสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณบ้านคลองดาวในปัจจุบัน มีชาวเลจำนวน ๒๕๑ คน แบ่งเป็นชาย ๑๓๓ คน หญิง ๑๑๘ คน ผู้นำทางความเชื่อหรือที่ชาวเลเรียกกันว่า โต๊ะหมอ คือ พ่อหมอมิหมา ช้างน้ำ

บ้านหัวแหลม หรือบ้านหัวแหลมกลาง ปัจจุบันอยู่ที่ หมู่ ๗ ตำบลเกาะลันตาใหญ่ บ้านหัวแหลมกลางถือเป็นพื้นที่แรกที่ชาวเลอพยพมาตั้งรกรากบนเกาะลันตา เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ชาวเลอุรักลาไวย์มารวมตัวกันมากที่สุด เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมสำคัญของชาวเล และยังเป็นดินแดนแห่งแรกที่ตัดสินใจเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการอาศัยเรือเร่ร่อนในทะเล ขึ้นมาตั้งถิ่นฐานบนพื้นดิน ปัจจุบันชาวเลที่อาศัยอยู่บ้านหัวแหลมมีจำนวนทั้งสิ้น ๗๕ คน แบ่งเป็นชาย ๔๑ คน หญิง ๓๔ คน ผู้นำทางความเชื่อที่สำคัญคือ โต๊ะหมอมะเฝิน ทะเลลึก

บ้านสังก้า หมู่ ๗ ตำบลเกาะลันตาใหญ่ ที่มาของบ้านสังก้า เนื่องจาก คำว่าสังก้า หมายถึง ปลากระเบนราหู โดยชาวเลสังก้าเชื่อกันว่าแต่เดิมที่ยังอาศัยอยู่ในทะเล มีปลากระเบนราหูตัวหนึ่งนำทางพวกเขามายังเกาะลันตา และทำให้ได้มีถิ่นฐานที่ถาวรตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบันมีกองหิน เรียกกันว่า “หินเหือง” ซึ่งชาวบ้านนับถือ ศรัทธา ว่าเป็นที่สถิตของปลากระเบนราหูตัวนั้น เป็นเจ้าแห่งทะเล ชาวเลจึงเรียกกันว่า “โต๊ะอีสังก้า” ชาวเลจะนำธูปแดงไปปักไว้ที่กองหิน เพื่อแสดงถึงความเคารพ ปัจจุบันบ้านสังก้ามีประชากรชาวเลทั้งสิ้นจำนวน ๔๒๖ คน แบ่งเป็นชาย ๒๑๓ คน หญิง ๒๑๓ คน ผู้นำทางความเชื่อ คือ โต๊ะหมอประกอบ ทะเลลึก นายมาราตี ทะเลลึก นายมะหวิ ทะเลลึก นายหีบ ก้างน้ำ และนายรุเจิม ทะเลลึก

วิถีชีวิตประจำวันของชาวเลทั้งชายและหญิงในแต่ละวันจะทำหน้าที่ของตนเองตั้งแต่ตื่นขึ้นมาในตอนเช้า ผู้ชายจะออกทะเล ส่วนผู้หญิงจะหุงหาอาหาร ซักผ้าประกอบกิจวัตรประจำวัน หลังจากนั้นจะนอนพักผ่อนหรือจับกลุ่มคุยกันรอเวลาที่สามีกลับมาจากออกทะเล เมื่อเรือที่ไปหาปลากลับมาแล้ว คนในครอบครัวต่างช่วยกันนำภาชนะมาช่วยปลดก้าง หอยปู ปลา ปลาหมึกที่ติดมากับอวนแยกใส่ภาชนะต่าง ๆ กัน และช่วยกันทำความสะอาดอวน จัดเก็บอวนใส่ตาข่ายผูกให้เรียบร้อย นำไปใส่เรือเพื่อเตรียมไว้สำหรับการออกอวนในตอนบ่าย

หรือในวันรุ่งขึ้น หลังจากนั้นจะนำสัตว์น้ำที่จับได้ไปขายที่แพปลาของเก่าแก่ ซึ่งในอดีตเมื่อแต่ละครัวเรือนได้ปลามาจะมีการแบ่งปันกันในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้าน ปัจจุบันชาวเลจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อแลกเปลี่ยนซื้อสินค้าที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน แพปลาของเก่าแก่จึงแหล่งแลกเปลี่ยนสัตว์น้ำที่สำคัญ ส่วนปลาที่ขายไม่ได้ เช่น ปลารัง ปลาแดง ปลาลิ้นควาย ปลาสาก ปลาฆ่า ปลาหมึกตัวเล็ก ๆ กิ่ง จะเก็บไว้ทำอาหารกินในครอบครัว หรือทำปลาเค็ม ปลาอย่างเก็บไว้ บางส่วนจะแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน เมื่อเสร็จจากงานแล้วจะกินอาหารกลางวัน หลังจากนั้นผู้หญิงชาวเลมักจะนอนหลับพักผ่อน หรือจับกลุ่มพูดคุยกันตามลานดินหน้าบ้านหรือใต้ต้นไม้ใหญ่ หรือช่วยทำเครื่องมือประมง ส่วนผู้ชายชาวเลจะนำอุปกรณ์ที่ใช้ทำประมงซำรุดมาซ่อมแซม หรือทำขึ้นใหม่ ส่วนหญิงชายวัยรุ่นในอดีตจะช่วยพ่อแม่ทำงาน ปัจจุบันบางส่วนมักจะรวมตัวกันอยู่ที่บ้านเพื่อน พูดคุยกัน หรือนอนฟังเพลงจากวิทยุ เมื่อเศรษฐกิจเปลี่ยนไป วิถีชีวิตของกลุ่มวัยรุ่นจึงเปลี่ยนเช่นกัน บางคนออกไปรับจ้างทำงาน และส่วนน้อยมากที่ได้เรียนหนังสือ ในขณะที่เดียวกันวิถีชีวิตของชาวเลเปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน ทั้งผู้ชายและผู้หญิงบางส่วนจะต้องออกไปรับจ้างนอกบ้านมากขึ้น ยิ่งในช่วงหน้ามรสุมไม่สามารถออกทะเลเพื่อไปหาปลาได้ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงต้องออกไปทำงานรับจ้างต่าง ๆ รวมทั้งลูกจ้างในรีสอร์ท หรือร้านค้าต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนฝ่ายหญิงจะไม่ออกทะเลเลยเป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้ชายที่จะต้องทำ แต่ในปัจจุบันก็มีผู้หญิงออกไปช่วยผู้ชายออกทะเลและทำมาหากิน ต้องช่วยกันหาเงินเข้าบ้านมาเลี้ยงครอบครัวและลูก เพราะในปัจจุบันชาวเลต้องมีภาระในการรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น ทั้งข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ต้องหาซื้อทั้งหมด และของมีราคาแพงกว่าพื้นที่อื่น ๆ เนื่องจากพื้นที่เกาะลันตาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เด็กชาวเลที่พอจะออกทะเลได้แล้วจะให้ลูกออกทะเลกับพ่อซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกชาย

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า การช่วยเหลือกันภายในชุมชนชาวเลด้วยตนเอง เป็นอีกรากวัฒนธรรมหนึ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมง เป็นการช่วยกันสร้างเรือ นำเรือลงทะเล การทำประมงร่วมกันในกลุ่มเครือญาติ การช่วยเหลือกันด้านการเงิน เช่น เมื่อผู้ชายจะต้องไปขอภรรยา หากสินสอดทองหมั้นยังมีไม่ครบไม่เพียงพอ ภายในญาติพี่น้องจะช่วยกันหาเงินทองมาให้จนครบตามจำนวน แต่มีข้อแม้ว่าเจ้าบ่าวเองจะต้องมีเงินของตัวเองจำนวนหนึ่งด้วย การช่วยเหลือกันอีกประการหนึ่ง คือ เมื่อญาติพี่น้องจากชุมชนอื่น จากเกาะอื่น ๆ มาเยี่ยมเยียนถึงบ้าน เจ้าของบ้านจะต้องซื้อของเตรียมต้อนรับอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอาหารการกิน บางครั้งเงินออมที่มีอยู่ในบ้านถูกนำมาใช้ซื้อของเลี้ยงต้อนรับจนหมดในคราวนั้นก็มี

การตั้งบ้านเรือนของชาวเลในพื้นที่เกาะลันตา ในอดีตจะสร้างบ้านติด ๆ กัน บางบ้านมีทางเดินเชื่อมต่อกันได้ และไม่มีรั้วกันแสดงอาณาเขตของแต่ละบ้าน เพราะส่วน

ใหญ่มีความสัมพันธ์เกี่ยวดองเป็นญาติกัน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวเลจะสร้างบ้านเรียงกันเป็นแถว ๆ ตามแนวของชายทะเล โดยหันหน้าบ้านเข้าหาฝั่ง ส่วนหลังบ้านยื่นลงไปในทะเล ลักษณะบ้านจะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ยกใต้ถุนสูง ใช้ไม้ไผ่ขัดสานเป็นฝาบ้าน หลังคาสังกะสีหรือมุงจาก ปัจจุบันลักษณะบ้านเรือนจะแตกต่างจากอดีต จะนิยมสร้างบ้านด้วยปูน ไม่ยกพื้น หลังคามุงกระเบื้อง ลักษณะบ้านเรือนที่ทำด้วยไม้ ยังพอมืออยู่บ้าง เช่น บริเวณบ้านสังกะอู้ บ้านหัวแหลม บ้านโตะบาหลิว ยังคงมีลักษณะแบบอดีตอยู่ แต่สำหรับบ้านคลองดาว บ้านในไร่ ชาวเลต้องเปลี่ยนทั้งสถานที่สร้างบ้านเรือน และลักษณะของบ้านเรือน เนื่องจากริมทะเลได้ขายให้กับนายทุนเพื่อสร้างรีสอร์ท ทำให้ชาวเลต้องขยับขึ้นไปสร้างบ้านบริเวณริมเขาด้านในมากขึ้น

ความสัมพันธ์ทางสังคม ภายในครอบครัวสามีและภรรยาจะช่วยเหลือกัน แต่ภรรยาจะเป็นผู้ดูแลเงินทั้งหมดที่สามีหามาได้ และเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้จ่ายเงินภายในครอบครัว อีกทั้งยังได้รับยอมรับภายในชุมชนชาวเลอีกด้วย การหย่าร้างจะมีน้อยมาก เพราะจะรักใคร่กัน ไม่ค่อยทะเลาะและจะให้ความเคารพต่อพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และญาติผู้ใหญ่ ส่วนผู้ใหญ่จะคอยให้คำแนะนำ และเลี้ยงดูลูกหลานอย่างรักใคร่ นอกจากนี้กับเพื่อนบ้านด้วยกันจะอยู่ร่วมกันเสมือนเป็นเครือญาติ เนื่องจากชุมชนชาวเลเป็นชุมชนเล็ก ๆ จึงรู้จักกันอย่างสนิทสนม มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติจะมีความรู้สึกว่าเป็นพี่น้องกัน แม้จะอยู่ห่างกันคนละเกาะหรือคนละหมู่บ้านก็จะไปมาหาสู่กันบ่อย ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเลและเพื่อนบ้านชาวเลด้วยกัน จึงมีลักษณะเป็นกลุ่มเครือญาติมากกว่าเพื่อนบ้านทั่วไป เพราะต่างเข้าใจว่ามีบรรพบุรุษร่วมกัน และผูกพันฉันท์ญาติที่เกิดจากการแต่งงานในกลุ่มเดียวกัน เพราะส่วนใหญ่นิยมแต่งงานภายในกลุ่มเดียวกัน หรือแต่งงานกับชาวเลต่างถิ่นที่บรรพบุรุษเป็นญาติกัน หรือเคยอยู่ถิ่นเดียวกันมาก่อน

ชาวเลมักแต่งงานกันตั้งแต่อายุยังน้อย ผู้ชายจะแต่งงานเมื่ออายุประมาณ ๑๘-๒๒ ปี ส่วนผู้หญิง อายุ ๑๖-๑๘ ปี เริ่มแต่งงานแล้ว ส่วนใหญ่จะนิยมแต่งงานกันเองระหว่างคนในชุมชนชาวเลด้วยกัน หรือญาติชาวเลด้วยกันเองที่อยู่ทีเกาะอื่น แต่มีชาวเลบางคนแต่งงานกับคนอื่นนอกเหนือจากชาวเลด้วยกัน เช่น แต่งงานกับชาวจีน หรือคนต่างจังหวัด เนื่องจากปัจจุบันมีชาวเลที่ประกอบอาชีพรับจ้างตามรีสอร์ทต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ทำให้เรียนรู้และรับวัฒนธรรมของคนภายนอกเข้ามา และก็ได้รังเกียจที่จะพบปะกับคนนอกหมู่บ้าน หรือบุคคลที่ไม่ใช่ชาติพันธุ์เดียวกับตน จึงเกิดการผสมกลมกลืนกับคนภายนอกเพิ่มมากขึ้น

ส่วนผู้นำกลุ่ม จะมีบทบาทต่อชุมชนชาวเลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ “โตะหมอ” เป็นผู้นำกลุ่มที่ได้รับเลือกจากสมาชิกให้เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งและหน้าที่ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อ สมาชิกในกลุ่มจะเชิญโตะหมอไปประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีลอยเรือ พิธีแก้บน พิธีศพ พิธีเกี่ยวกับการให้กำเนิดทารก เป็นต้น นอกจากนี้โตะหมอ ยังมีบทบาทในการดูแลทุกข์สุข และแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

ด้วย และคอยเป็นผู้รักษาพยาบาลชาวเลที่เจ็บป่วยด้วย โดยชาวเลมีความเชื่อว่า อากาศ
 เจ็บป่วยไม่สบายนั้นเกิดจากผีกินจึงเป็นหน้าที่ของโຕ้หะหมอประจำหมู่บ้านที่ต้องรักษาด้วยการ
 ขับไล่ หรือเชิญให้ผีออกไป วิธีบำบัด ส่วนใหญ่ใช้วิธีร้ายเวทมนต์ เป่าคาถาอาคม หรือดูเทียบ
 เพื่อดูอาการของโรคต่าง ๆ โຕ้หะหมอจะสามารถติดต่อกับบรรพบุรุษได้และรู้สาเหตุของอาการ
 รวมถึงวิธีการจะดำเนินการให้หายจากโรคนั้น ๆ ได้ และมีตัวยารักษาโดยเฉพาะ ส่วนมากจะใช้
 รักษาด้วยสมุนไพรจากป่าเพื่อทำการรักษาโรค

ด้านการศึกษา ชาวเลเริ่มรู้จักระบบการศึกษาในโรงเรียนประมาณปี พ.ศ.
 ๒๔๕๐ เมื่อรัฐบาลมีนโยบายให้ชาวเลเรียนหนังสือโดยนำเด็กชาวเล ๓ คน ไปทดลองเรียนใน
 โรงเรียนร่วมกับเด็กนักเรียนทั่วไปในตลาดเกาะลันตา แต่ต้องประสบความล้มเหลว เพราะสมัย
 นั้นชาวเลยังหวาดระแวงคนภายนอกอยู่มาก เกรงว่าลูกของตนจะไม่ปลอดภัย จนต้องไปเฝ้า
 ชะเง้อดูลูกตามพุ่มไม้ใกล้โรงเรียนทุกวัน ผลที่สุดชาวเลในชุมชนบ้านหัวแหลมถึงกับอพยพไป
 อยู่ที่ยื่น เพราะข้าราชการในอำเภอบางคนเชื่อว่า ใครไม่ให้ลูกเข้าโรงเรียนจะถูกจับ ต่อมา
 ประมาณปี พ.ศ.๒๔๕๑ ทางอำเภอจึงแก้ปัญหาโดยการสร้างอาคารชั่วคราวขึ้นในที่สวนของ
 ชาวบ้าน เพื่อเปิดสอนเฉพาะเด็กชาวเล โดยมีครูมุสลิมชื่อ ครูเมตตา ละงู ทำการสอนเพียงคน
 เดียว พวกเขาจึงยอมให้ลูกเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนนั้นได้ แต่การเรียนการสอนประสบ
 ปัญหาหลายด้าน เป็นต้นว่า ครูจะต้องเข้าไปตามหาเด็กนักเรียนซึ่งหลบหนีไปซ่อนตัวในบ้าน
 บ้าง ตามชายป่าบ้าง ทั้งการเรียนการสอนก็ต้องใช้ภาษาชาวเลประกอบ เช่น สอนอ่านก.ไก่ ก็
 ต้องอ่านว่า ก.อ้ายม (ไก่) ข.กะเล้อ (ไข่) ค.กระเบา (ควาย) เป็นต้น จึงต้องใช้เวลาสอนมากกว่า
 ๑ ปี ต่อ ๑ ชั้นเรียน โรงเรียนชั่วคราวหลังนี้เปิดทำการสอนได้เพียงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑
 มีนักเรียนประมาณ ๒๐-๓๐ คน ต่อมามีปัญหาเรื่องห้องเรียนและที่ดินสร้างอาคาร ประมาณปี
 พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงย้ายมาสร้างอาคารชั่วคราวใหม่ ในที่สาธารณะซึ่งเป็นสนามกีฬาประจำหมู่บ้าน
 ในปัจจุบัน และเปิดสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ หลังจากนั้นไม่นานเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒
 ในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองดังกล่าว มีผลให้ประชาชนทั่วไปรวมทั้งชาวเลอดอยาก
 มาก โรงเรียนจึงต้องหยุดสอนไปโดยปริยาย และเมื่อสงครามสงบ อาคารดังกล่าวชำรุดมากจน
 ใช้การไม่ได้ และทางอำเภอไม่มีงบประมาณในการก่อสร้างอาคารใหม่ จึงลงมติกันว่าให้เด็ก
 ชาวเลไปเรียนในโรงเรียนบ้านเกาะลันตาพร้อมกับเด็กทั่วไปในตลาด การศึกษาในระบบของเรียน
 ของเด็กชาวเลจึงหยุดชะงักไปชั่วคราว เพราะเด็กชาวเลไม่ยอมออกจากหมู่บ้านไปเรียนร่วมกับ
 เด็กในตลาด จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.๒๕๑๓ หลังจากที่สมเด็จพระบรมราชินีเสด็จไปเกาะ
 ลันตา และมีพระราชดำรัสให้ทางอำเภอสร้างโรงเรียนสำหรับชาวเลโดยเฉพาะ นายชิต นุ้ยภักดี
 นายอำเภอเกาะลันตาได้รับความร่วมมือจากนายทหาร ทู่งใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลเกาะ
 ลันตา และราษฎรหมู่ที่ ๑ ช่วยกันสละวัสดุ แรงงานและที่ดินสร้างอาคารชั่วคราว หลังคามุงจาก
 ขึ้น ๑ หลัง ตั้งอยู่บนเนินเขาระหว่างอ่าวสังกาศกับอ่าวมาละ ต่อมาได้รับงบประมาณในการสร้าง

อาคารเรียน ทำให้สามารถขยายจำนวนห้องเรียนจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ปัจจุบันได้แก่โรงเรียนบ้านสังกาอู่^๖

ในปี ๒๕๔๐ ได้มีครู ๑ คนเป็นชาวเลอาศัยที่บ้านศาลาด่าน ชื่อสุซาดา ช่างน้ำ มาบรรจุเป็นครูโรงเรียนบ้านสังกาอู่ เมื่อมีปัญหาระหว่างครูและผู้ปกครองของนักเรียนชาวเล ครูสุซาดาจะเป็นผู้ไกลเกลี่ยและพูดคุยให้เสมอ ทำให้ชาวเลไว้วางใจครูสุซาดาอย่างมาก เพราะเป็นชาวเลด้วยกันและพูดภาษารักลาไวย์ได้ สำหรับเด็กชาวเลในอดีตจะมีปัญหาด้านภาษา เพราะฟังภาษาไทยไม่เข้าใจ แต่เมื่อแต่ละบ้านเริ่มมีวิทยุ โทรทัศน์ และเริ่มเรียนหนังสือในระบบโรงเรียนมากขึ้น ทำให้ใช้ภาษาไทยกันมากขึ้น พ่อแม่จึงพูดภาษาไทยกับลูก ปัจจุบันเด็กชาวเลจะไม่นิยมพูดภาษารักลาไวย์ จะใช้ภาษาไทยสื่อสารกันมากขึ้น แต่จะฟังภาษารักลาไวย์ได้อย่างเข้าใจเมื่อผู้ใหญ่พูดกัน

แม้ชาวเลจะมีความเห็นว่าโรงเรียนไม่น่ากลัวที่จะส่งบุตรหลานไปเข้าเรียน แต่ยังมีชาวเลจำนวนหนึ่งไม่ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุตรหลานได้เรียนอย่างเต็มที่ อาจจะเป็นเพราะชาวเลไม่มีเงิน ต้องอาศัยบุตรหลานช่วยเหลืองานของครอบครัวเพื่อจุนเจือรายได้เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อชาวเล น่าจะเปิดสอนวิชาอาชีพที่ส่งเสริมการมีรายได้ของครอบครัวและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น จึงจะเป็นการช่วยเหลือครอบครัวของชาวเล ทำให้ชาวเลมีงานและมีเงิน และพร้อมที่จะส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาด้วยความเต็มใจยิ่งขึ้น

ปัจจุบันสถานศึกษาที่จัดบริการทางการศึกษาให้กับชาวเลเป็นส่วนใหญ่ในอำเภอเกาะลันตา มี ๒ แห่ง ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ คือ โรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน และโรงเรียนบ้านสังกาอู่

๑.๒ สภาพเศรษฐกิจ

ชาวเลอรักลาไวย์ยังชีพกับทะเลตลอดเวลา แม้ในปัจจุบันเวลาส่วนใหญ่ยังเกี่ยวข้งและผูกพันอยู่กับทะเลแทบทั้งสิ้น เรือจึงเป็นเสมือนเพื่อนรู้ใจ จนชาวเลบางคนได้สะท้อนให้ฟังว่า “รักเรือมากกว่ารักเมีย เพราะเรือเปรียบได้เหมือนเมียคนหนึ่ง”^๗ เรือจึงมีความสำคัญกับชาวเลมาตั้งแต่อดีต เปรียบได้กับบ้านหลังแรกที่อาศัยอยู่กับเรือมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้น ในยุคดั้งเดิมพวกเขาเรือท่องไปตามหมู่เกาะ บางครั้งจะขึ้นเกาะเพื่อเก็บของป่า เช่น

^๖ อารมณ์ อุกฤษณ์, ๒๕๓๒. “พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลกรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามนุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,

^๗ อีหนอม ช่างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๑.

มะพร้าว เผือก มัน หรือเก็บหอยช่วงน้ำลง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมุ่งล่าสัตว์ทะเลเป็นอาหาร โดยใช้เครื่องมือง่าย ๆ ทำมาจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น จนได้ชื่อว่าเป็นพวกที่มีความสามารถในการดำน้ำแทงปลาจับกุ้งมังกรด้วยมือเปล่า และดำเก็บหอยชนิดต่าง ๆ ขึ้นมาจากก้นทะเล

เมื่อมีกลุ่มชนอื่น ไม่ว่าจะเป็นไทยมุสลิม ไทยจีน ไทยพุทธเข้ามาอาศัยตั้งถิ่นฐานแถบหมู่เกาะกันมากขึ้น ชาวเลก็เคลื่อนย้ายชุมชนไปอยู่ตามหัวเกาะ สุดปลายแหลม ซึ่งมักเป็นบริเวณที่คลื่นลมแรง เพื่อหนีการรบกวนจากกลุ่มชนอื่น เพราะพวกเขารักสงบและมักจะหวาดกลัวคนแปลกหน้า โดยเฉพาะผู้อาวุโสที่ไม่คล่องแคล่วภาษาใต้หรือพูดไม่ได้เลย การตอบรับหรือปฏิเสธใด ๆ จึงไม่อยู่ในวิสัย แต่เมื่อผู้คนมากขึ้น ชาวเลก็จำเป็นต้องติดต่อกับชุมชนภายนอก มีการนำส่วนเกินที่หาได้จากทะเลไปแลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ที่ขาดแคลน เช่น จะนำเครื่องรางและสิ่งประดับพวกเกร็ดกระเบนท้องน้ำ กำไลกระ หอยเบี้ย กัลปังหา และไข่มุก ไปแลกกับเสื้อผ้ามาอุ่นห่ม หรือเอาปลาไปแลกข้าวสาร

จนกระทั่งต้องหันมาปรับเปลี่ยนจากการอาศัยทะเลเป็นหลัก ต้องเริ่มลงมือทำนา ปลูกพืชผัก โดยใช้พื้นที่ราบบนเกาะเป็นเรือสวนไร่นา เป็นช่องทางเสริมในการดำรงชีพ สิ่งใดที่สามารถทำด้วยตนเองได้จะลงมือทำ แต่หากไม่สามารถสร้างได้ด้วยตนเองจึงจำเป็นต้องหาสิ่งอื่นมาแลกเปลี่ยน เช่น ถ้วย ชาม หม้อ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ชาวเลไม่สามารถหามาหรือสร้างได้ด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องนำมาแลกเปลี่ยน โดยใช้สิ่งที่หามาได้เอง เช่น สัตว์ทะเล หรือแม้กระทั่งที่ดินบนเกาะ มาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของเหล่านี้ ในขณะที่สิ่งไหนที่มีความจำเป็นสำหรับพวกเขาก็จะหามาให้ตามที่คนภายนอกต้องการแม้จะเป็นสิ่งที่มีมูลค่ามากในอนาคตก็ตาม เมื่อกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาจึงใช้วิธีการเหล่านี้แลกเปลี่ยนหรือขอซื้อที่ดินราคาถูกจากชาวเล ด้วยเห็นความสำคัญของทะเลมากกว่าที่ดินจึงยอมแลกเปลี่ยนซื้อขายให้กับกลุ่มคนภายนอกมากขึ้น จนต้องย้ายที่อยู่อาศัยเข้าไปด้านในของเกาะ บริเวณชายหาดจึงตกไปอยู่ในกรรมสิทธิ์ของกลุ่มคนที่เข้ามาทีหลัง ไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธ ไทยจีน ไทยมุสลิม และโดยเฉพาะนายทุนที่เข้ามาพร้อมกับธุรกิจการท่องเที่ยว

ในอดีตการทำประมงของชาวเล นอกจากเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ จะมีความจำเป็นแล้ว แต่ในการหาปลาของชาวประมงก็ยังคงอาศัยความชำนาญและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้สะสมมาเป็นเวลานาน ตลอดจนเทคนิควิธีการหาปลาและจับปลา ชาวเลยังต้องจดจำแหล่งที่อยู่ของปลา การเคลื่อนย้ายของฝูงปลา การไหลเวียนของกระแสน้ำในทะเล ภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละฤดูกาล การพัดของกระแสลมข้างขึ้นข้างแรม พายุและลมมรสุมที่พัดผ่านในแต่ละปี สิ่งเหล่านี้เป็นประสบการณ์ที่ชาวเลต้องเรียนรู้และจดจำและถ่ายทอดให้กับลูกหลานต่อ ๆ กันไป สำหรับแหล่งทำประมงในทะเลของกลุ่มชาวเลบนเกาะลันตา ได้แก่ เกาะหมา เกาะรอก เกาะพีพี เกาะคู เกาะห้า เกาะมุกและเกาะจำ

- ตะปู ๑.๕ กิโลกรัม	๓๐ บาท
- ค่าแรงงานเฉลี่ย	๑,๒๐๐ บาท
รวมค่าวัสดุและค่าแรง	๒,๖๓๐ บาท

นอกจากวัสดุที่ใช้สร้างความคงทนให้กับเครื่องมือแล้ว ยังต้องอาศัยความสามารถและความชำนาญในการถักไซเพื่อเพิ่มความคงทนยิ่งขึ้น การถักไซจึงต้องใช้เวลา ๓ วัน ต่อไซหนึ่งลูก อายุการใช้งานประมาณ ๒-๓ เดือน มีคนภายนอกชุมชนต้องการมาขอซื้อไซปลา ในราคาลูกละ ๓,๐๐๐ บาท แม้จะเป็นราคาเท่ากับต้นทุน แต่พี่น้องชาวเลไม่ยินยอมขาย เพราะมองว่าไซปลาลูกหนึ่ง สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนมากกว่าจำนวนเงิน ๓,๐๐๐ บาทเสียอีก นอกจากนี้ไซปลายังมีความพิเศษตรงที่การนำไปใช้งาน เพราะต้องอาศัยความชำนาญในการวางไซและการดำน้ำลึกซึ่งต้องวางไว้ลึก ไม่ต่ำกว่า ๑๕ เมตร ไซหนึ่งลูกเมื่อนำไปวางแล้วต้องวางทิ้งไว้ ๑๕ วันจึงค่อยไปกู้หนึ่งครั้ง ดังนั้นชาวเลที่ใช้ไซปลาจึงต้องมีความชำนาญในการจดจำทั้งทำเลที่ตั้งของไซแต่ละลูกทั้งจุดที่วางไว้ใต้ท้องทะเลและเหนือผิวน้ำขึ้นมา การวางไซมี ๒ แบบ คือ แบบแรกต้องผูกติดไว้กับหินใต้น้ำ เมื่อถึงเวลาก็ต้องดำน้ำไปดูปลาในไซก่อน เมื่อมีปลาแล้วค่อยลากไซขึ้นมา แบบที่สอง ไม่ต้องผูกติดไว้กับหิน เพียงแต่วางไว้ เมื่อถึงเวลาแล้วค่อยใช้สมอเรือลากไซขึ้นมา โดยไม่ต้องดำน้ำไปดูปลาในไซ แบบที่สองนั้นจะมีความเสี่ยงมากกว่าแบบแรก เพราะเมื่อเรือลำนอื่นทอดสมอมาแล้วเจอไซ สามารถขโมยปลาในไซได้ และเมื่อเรืออวนลากผ่านมา ไซจะโดนลากไปง่ายกว่าผูกไซติดไว้กับหิน

ในช่วงระยะเวลาก่อนครบกำหนด ๑๕ วัน เมื่อเว้นว่างจากภารกิจอย่างอื่น ชาวเลจะต้องนั่งจดจ่อระลึกถึงตำแหน่งของไซแต่ละลูกที่ตนนำไปวางไว้ ช่วงเวลาของการนั่งระลึกถึงไซดังกล่าวนี้ ชาวเลเรียกกันว่า “นั่งหมักไซ” แต่ละวันโดยเฉพาะก่อนนอนจะต้องหมักไซก่อนทุกครั้งจนกระทั่งถึงวันที่ต้องไปกู้ไซ พอครบ ๑๕ วัน จึงเป็นวันที่รอคอย เพราะการทำไซปลาต้องฝากความหวังไว้กับดวง เนื่องจากในปัจจุบันมีความเสี่ยงหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงจากการโดนเรืออวนลากทำลายไซ การถูกลักขโมยไซปลา และถูกนักท่องเที่ยวหรือไกด์นำเที่ยวทำลายไซเพื่อปล่อยปลาออกมา นอกจากนี้ความพิเศษอีกประการของไซปลาที่แตกต่างไปจากเครื่องมือประมงพื้นบ้านชนิดอื่น คือ การวางและกู้ไซแต่ละครั้งต้องอาศัยแรงงานคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ดังนั้นการทำเครื่องมือประมงชนิดนี้ของชาวเลจึงต้องทำร่วมกันภายในเครือญาติและพี่น้องในกลุ่มชาวเลด้วยกันเอง ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ไซปลาจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นวิถีชีวิตของชาวเล

ภาพประกอบ ๔.๑ ไชปลา เครื่องมือประมงพื้นบ้าน เป็นเครื่องมือหลักในการทำประมงของพี่น้องชาวเล

ภาพประกอบ ๔.๒ เครื่องลม ใช้ปั๊มออกซิเจนเพื่อไว้หายใจในขณะดำน้ำ เพื่อวางและกู้ไชปลา

ภาพประกอบ ๔.๓ ไชปลาหมึก ทำกันเกือบทุกครัวเรือน เป็นเครื่องมือประมงสำคัญรองจากไชปลา

อวน อวนเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับการหาปลาของชาวเล อวนที่ใช้ในกลุ่มชาวเลมีหลายลักษณะ มีทั้งนั้นอวนปู อวนกุ้ง อวนปลา และอวนจับกุ้งเคย การผลิตอวนจะทำขึ้นมาเองจากแรงงานภายในครอบครัว เมื่อยามว่างจากการออกทะเลชาวเลก็

มักจะนั่งถักอวนหรือผูกตะกั่วอยู่หน้าบ้าน บางครั้งก็นำอวนที่ซำรอดออกมาซ่อมแซม อวนหาปลาของชาวเลจะมีขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก เมื่อจะหาปลาก็จะกางอวนให้แผ่ออกไปในน้ำ ปลาที่ว่ายเข้ามาก็จะติดอยู่กับอวนที่กางไว้ ดังนั้นเวลาหาปลาโดยใช้อวนนั้นจะต้องเป็นเวลาที่ระดับน้ำในทะเลขึ้นสูง ส่วนอวน ๓ ชั้น หรืออวนกึ่ง จะวางเฉพาะหน้ามรสุม ในปีหนึ่งจะมีประมาณ ๖ เดือนระหว่างเดือน ๖-๑๑ ภายในหนึ่งเดือนจะวางอวนได้ประมาณช่วงที่น้ำขึ้นลงปกติ คือ ๒ ช่วงด้วยกัน โดยเจ้าของอวนจะทำสัญลักษณ์เอาไว้ด้วยการใช้ทุ่นติดไว้ที่อวนเป็นเครื่องหมาย การวางอวนจะใช้เชือกหย่อนลงไปจนถึงอวนซึ่งมีตะกั่วผูกติดอยู่จมลงไปถึงผิวดิน ส่วนด้านบนของอวนจะใช้ทุ่นลอย ดึงให้อวนกางออกตั้งฉากกับผิวดิน และตัดขวางกระแสน้ำขึ้นลง ทำให้ทุ่นติดที่อวนได้งายขึ้น การทำอวน ๓ ชั้น ต้องใช้เงินลงทุนในการซื้ออุปกรณ์สูงมาก ชาวเลจึงต้องพึ่งพานายทุนในการซื้ออวน แล้วนำทุ่นที่ได้ไปขายในราคาที่นายทุนกำหนด หรือแลกทุ่นเพื่อชำระหนี้สิน

เบ็ด เป็นเครื่องมือประมงที่ชาวเลทำขึ้นสำหรับตกปลา ซึ่งเป็นการทำประมงแบบดั้งเดิม นอกจากนั้นยังนำเศษเหล็กมาทำสามง่าม ฉมวกสำหรับแทงปลา และตะขอเหล็กสำหรับแซะหอยนางรม แต่ปัจจุบัน อุปกรณ์เหล่านี้สามารถซื้อหาได้ง่ายขึ้นโดยไม่ต้องผลิตขึ้นเอง

แห อุปกรณ์ประมงที่ชาวเลนิยมใช้ แหนั้นเกิดจากการนำเอาด้ายมาถักเป็นตาข่ายให้เป็นวงกลม จุดศูนย์กลางของปากแหจะถูกรวบขึ้นด้วยเชือกที่ใช้สำหรับให้จับยึดไว้ เมื่อแหถูกเหวี่ยงให้กางออกไปในน้ำในขณะที่มีปลาโผล่ขึ้นมา ชาวเลจะนิยมทำแหไว้ใช้เองในยามว่าง

สัตว์น้ำที่ชาวเลหามาได้ ในอดีตจะนำผลผลิตจากทะเลเหล่านี้มาเป็นอาหารหลัก ส่วนที่เหลือก็จะแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านในกลุ่มชาวเลด้วยกัน แต่ระยะ ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมามีเมื่อชาวเลเริ่มรู้จักระบบเงินตรา อีกทั้งการคมนาคมสะดวกขึ้น ทำให้ชาวเลนำผลผลิตที่ได้จากทะเลมาขายให้กับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งชาวเลมักเรียกว่า “เถ้าแก่” ซึ่งหมายความถึง ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจร่ำรวย และเป็นผู้ที่ออกทุนในเรื่องเรือและอุปกรณ์ประมงให้แก่ชาวเลนั่นเอง เพราะชาวเลเองไม่มีเงินทุนเพียงพอที่จะไปซื้อเรือ เครื่องยนต์ หรืออุปกรณ์ในการทำประมงเองได้ จึงต้องอาศัยเถ้าแก่ที่พอจะพึ่งพาในการขอทุนเรื่องนี้ เมื่อชาวเลได้ผลผลิตมากก็จะแลกเปลี่ยนด้วยทุนที่นำไปใช้ก่อนหน้า

นอกจากอาชีพประมงแล้วซึ่งเป็นอาชีพหลักที่ชาวเลนัดทำมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันเมื่อความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น มีชาวเลจำนวนมากหันมาทำอาชีพอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น ได้แก่

อาชีพรับจ้างทั่วไป ชาวเลบริเวณบ้านคลองดาว บ้านโนไร่ บ้านโตะบาหลิว จะอยู่ใกล้กับตลาดในตัวอำเภอเกาะลันตา ทำให้เข้ามารับจ้างใช้แรงงานทั่วไปในตลาดและเขตเทศบาล ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าใครจะว่าจ้างให้ทำอะไร เช่น รับจ้างแบกหาม ทำสวน ดายหญ้าหรืองานก่อสร้าง ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานผู้ชาย ผู้คนมักจะชอบว่าจ้างแรงงานชาวเล เพราะไม่เกี่ยงงานหนักและทำงานได้เต็มที่ ค่าแรงที่ได้ประมาณวันละ ๑๕๐-๒๐๐ บาท แล้วแต่จะตกลงกับผู้ว่าจ้าง บางครั้งผู้ว่าจ้างมักจะชอบเลี้ยงเหล้าขาวเป็นการตอบแทน เพราะรู้ว่าชาวเลชอบดื่มเหล้ามาก หลังจากธุรกิจท่องเที่ยวเติบโตขึ้นอย่างมากบนเกาะลันตา ทำให้จำนวนที่พัก รีสอร์ทเพิ่มมากขึ้น เกิดการจ้างงาน ชาวเลทั้งผู้ชาย ผู้หญิง และกลุ่มวัยรุ่น เข้ามาทำงานตามรีสอร์ทเป็นจำนวนมาก ทั้งเป็นคนงานจัดสวน พนักงานเสิร์ฟ แม่บ้าน แต่จะทำได้เฉพาะในช่วงฤดูท่องเที่ยวเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีชาวเลบางส่วนรับจ้างพานักท่องเที่ยวไปเที่ยวตามเกาะต่าง ๆ ซึ่งสร้างรายได้ให้กับชาวเลในช่วงฤดูท่องเที่ยวได้จำนวนมาก ทำให้ชาวเลบางส่วนพูดภาษาอังกฤษได้บ้าง

อาชีพเพาะปลูก ด้วยพื้นที่มีลักษณะเป็นเนินเขา และชาวเลส่วนใหญ่จะมีที่ดินน้อย ชาวเลบางส่วนจะนิยมปลูกพืชผักไว้รับประทานเอง หากคร้วเรือนใดมีพื้นที่มากขึ้นมาน้อยก็จะชอบปลูกมะพร้าว มะม่วงหิมพานต์ และสะตอ จะมีแม่ค้าเข้ามารับซื้อถึงในสวน ส่วนใหญ่พืชที่ปลูก จะเป็นพืชที่ไม่ต้องอาศัยการดูแลมากนัก ปลูกได้ง่าย และสามารถสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะมะม่วงหิมพานต์และสะตอ จะขายได้รายได้ดี ส่วนมะพร้าวต้องนำไปขายเอง เพราะส่วนใหญ่จะปลูกกันได้ทั่วไป แต่ละบ้านจึงปลูกไว้ใช้รับประทานในครัวเรือน

อาชีพค้าขาย มีชาวเลบางรายหันมาประกอบอาชีพค้าขาย ทั้งร้านขายอาหารและขายของชำ สินค้าที่มีจำหน่ายในร้านมีของที่ชาวบ้านต้องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น แปรงสีฟัน ยาสีฟัน สบู่ แชมพู อาหารแห้ง เกลือ ข้าวสาร ไข่ น้ำตาล และอื่นๆ ที่จำเป็น รวมทั้งมีเครื่องดื่มประเภทเหล้าเบียร์ อาหารสดเช่น ผัก เนื้อหมู เนื้อไก่ ซึ่งในชุมชนชาวเลแต่ละพื้นที่จะมีร้านค้าที่เป็นของชาวเลอยู่อย่างน้อยชุมชนละ ๒-๓ ร้านด้วยกัน

๑.๓ สภาพวัฒนธรรม

ชาวเลที่เกาะลันตา หากพิจารณาตามบัตรประชาชนซึ่งได้ระบุไว้ว่านับถือศาสนาพุทธ แต่ในชีวิตประจำวันจะนับถือวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ มีการรักษาโรคภัยไข้เจ็บและการฝังศพโดยใช้โตะหมอ ซึ่งเป็นผู้นำทางความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ คราใดที่เกิดภัยพิบัติหรือสมาชิกในกลุ่มเจ็บป่วยล้มตาย นั่นก็หมายถึงการลงโทษที่ได้รับจากผีบรรพบุรุษ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อพวกเขา ดังนั้นพิธีกรรมในการ

ติดต่อบริษัท ระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อขอขมา จึงเกิดขึ้นเรียกกันว่า การจัดพิธีลอยเรือ^๙

ประเพณีลอยเรือ^{๑๐} ซึ่งจัดขึ้นปีละ ๒ ครั้งในช่วงลมเปลี่ยนทิศ ระหว่างวันขึ้น ๑๓ ค่ำ-แรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ เมื่อลมพัด หรือเริ่มฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และ ๑๓ ค่ำ-แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ช่วงลมออก หรือมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ลมทะเลประจำถิ่น เริ่มเปลี่ยนทิศทาง อันหมายถึงฤดูกาลใหม่ได้เริ่มแล้ว นับว่าบรรพบุรุษของอุรักลาไวย์นั้นมีความละเอียดอ่อน ช่างสังเกตและจดจำ ลักษณะความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติจนสามารถกำหนดวันเริ่มต้นของฤดูกาลในรอบปีได้อย่างแม่นยำ ที่เกาะลันตามีการจัดงานประเพณีลอยเรือขึ้น ๒ จุดคือที่บ้านหัวแหลมกลาง ตำบล เกาะลันตาใหญ่ (สังกาอู่) และโต๊ะบาหลิว ตำบลศาลาด่าน โดยมีอุรักลาไวย์ที่อยู่ในเกาะลันตาและเกาะแก่งอื่นๆ เดินทางเข้ามาร่วมงานที่เกาะลันตาเป็นจำนวนมาก เพื่อพบปะญาติพี่น้องเหมือนงานรวมญาติอีกงานหนึ่งด้วย ในสมัยก่อนชาวอุรักลาไวย์ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ ณ แห่งไหนใด จะต้องมาทำพิธีลอยเรือร่วมกันที่เกาะลันตาโดยเฉพาะที่ศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว และศาลเจ้าบริเวณบ้านหัวแหลม พิธีนี้สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษอันเกี่ยวเนื่องกับ ตำนาน ความเชื่อ ความเป็นมาและวิถีชีวิตทุกส่วนของอุรักลาไวย์ การจัดพิธีลอยเรือก็เพื่อการสะเดาะเคราะห์ ส่งวิญญาณกลับสู่ที่มา และการส่งสัตว์ไปไถ่บาป

การเตรียมงานจะเริ่มในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ โดยกลุ่มผู้ชายในหมู่บ้านจะเข้าไปตัดไม้ระกำและไม้ตีนเป็ดในป่าเพื่อนำมาให้ช่างฝีมือประกอบเป็นลำเรือที่เรียกว่า **“ปลาจ๊ก”** มีขนาดความยาวประมาณ ๔ เมตร หรือมากกว่านั้น ประกอบเป็นลำเรือหรือพร้อมตกแต่งให้สวยงามประณีตให้เสร็จภายในเที่ยงของวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ในขณะที่ฝ่ายชายช่วยกันประกอบลำเรืออยู่นั้น ฝ่ายหญิงก็จะมีหน้าที่เตรียมขนม (๗ สี) สุกและดิบ ข้าวเหนียว ๗ สี หมาก พลุ ใบจาก ยาเส้น ไก่ย่าง ไข่ไก่ดิบ ก๋วยเตี๋ยว ดอก เทียน เงิน ข้าวของเครื่องใช้และสิ่งจำเป็นอื่นๆ ในการประกอบพิธีกรรมซึ่งใช้บวงสรวงวิญญาณบรรพบุรุษ ตอนเย็นประมาณบ่าย ๔ โมงเย็น พิธีกรรมก็จะเริ่มขึ้นโดยจะมีชาวบ้านทุกบ้านจะนำขนม (๗ สี) ที่ฝ่ายหญิงเตรียมไว้ให้ไปทำพิธีร่วมกันโดยมีโต๊ะหมอบเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เพื่อบวงสรวงวิญญาณบรรพบุรุษ โดยที่โต๊ะหมอบจะทำพิธีจุดกำยาน พร้อมวางเครื่องเซ่นทุกอย่างที่เอามา กำยานจะถูกนำมานอบดาโต๊ะสามรอบ พอดตอนกลางคืนประมาณ ๑ ทุ่มก็จะมีการละเล่นรำมะนาจนถึงเที่ยงคืน

^๙ เดี่ยว ทะเลเล็ก, บ้านโนไไร่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๒-๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๐} การสนทนากลุ่มย่อย คณะกรรมการจัดงานประเพณีลอยเรือ บ้านโต๊ะบาหลิว วันที่ ๒๒-๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

รุ่งขึ้นเป็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ วันนี้จะเป็วันประกอบลำเรือต่อจากเมื่อวานให้เสร็จก่อนเที่ยง ในช่วงบ่ายจะร่วมกันทำพิธีแห่เรือมายังสถานที่ประกอบพิธี หลังจากนั้นชาวบ้านจะนำอาหารและสิ่งของอื่นๆ เช่น ข้าวสาร ข้าวเปลือก ไม้ขีดไฟ กะปิ เกลือ ตลอดจน ผม เล็บหมาก พลุ ใบจาก เงิน และสิ่งของอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตที่พอหาได้ กับรูปฝาก ซึ่งทำจากไม้ระกำเป็นรูปคนให้เท่ากับจำนวนคนในบ้าน ส่วนรูปสัตว์ทะเลต่างๆ บ่งบอกถึงความ เป็นชาวประมง ไล่ลงไปในเรื่อง **"ปลาจ๊ก"** ถือเป็นการสะเดาะเคราะห์ เพื่อให้ชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุขปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีปัจจัยยังชีพตามอัตภาพ โต๊ะหมอเริ่มพิธีเพื่อนำสิ่งชั่วร้ายลงเรือ ด้วยการสวดมนต์ในปราสาท เมื่อจุดกำยานท่องมนต์เป็นภาษาอุรุกรลาโว้ยแล้วกำยานจะถูกนำมาวนสามรอบ ช่วงนี้เขาเรียกว่า **"สลาวะ"** ตกกลางคืนจะมีการสนุกสนานด้วยการร้องรำทำเพลง รำมะนา ตามแบบโบราณรอบๆ ลำเรือถือเป็นการสมโภชเรือ ก่อนจะลอยสู่ทะเล

ครั้นเมื่อฟ้ารุ่งสางน้ำก็เริ่มลด พิธีกรรมที่เป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดก็มาถึง โต๊ะหมอจะทำพิธีเพื่อที่จะลอยเรือและเสกตอกเพื่อที่จะเอาตอกลูปตามตัวจากหัวจนถึงเท้าแล้วใส่ลงไปในเรือเพื่อที่จะให้สิ่งที่ไม่ดีที่อยู่ในร่างกายบรรทุกไปกับเรือด้วย โดยชายกลุ่มหนึ่งค่อยๆ ยกเรือขึ้นแล้วจะมี เพลง **"ปลาจ๊ก"** บอกว่าสว่างแล้วให้ผีบรรพบุรุษ หรือสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายให้ขึ้นเรือให้หมดถึงเวลาที่เรือจะออกเดินทางแล้ว และอวยพรให้เรือปลาจ๊กเดินทางโดยสวัสดิภาพ ในขณะที่สมาชิกคนอื่นๆ ต่างร้องรำทำเพลงกันไปตลอดเวลานั้น ฝ่ายที่อยู่ในน้ำจะทำพิธี **"เลบายเล"** คือการกวักน้ำจากเกี้ยวคลื่นสาดใส่คนรำที่อยู่บนฝั่งจนเปียกปอนกันไปทั่ว แล้วจะช่วยกันส่งเรือออกสู่ทะเลตามกระแสน้ำ ซึ่งมักจะทำเสร็จเอาตอนรุ่งอรุณของวันใหม่ ซึ่งเป็นวันแรม ๑๕ ค่ำ การลอยเรือนอกจากจะเป็นการสะเดาะเคราะห์แล้วยังเป็นการเสี่ยงทายด้วยหากเรือลอยออกไปโดยสะดวกก็เป็นนิมิตรหมายว่าการทำมาหากินในช่วงฤดูกาลนั้นจะเป็นไปด้วยความสะดวกสบายไร้อุปสรรคและมีความสุขในชีวิต ดังนั้นจึงต้องพยายามเข็นเรือให้ออกไปจากฝั่งให้จงได้

กิจกรรมในคืนสุดท้าย เรียกว่า **"วันปราดัก"** จะเริ่มในตอนบ่ายของขึ้น ๑๕ ค่ำ โดยการที่โต๊ะหมอหรือตัวแทนจะนำเสา ๗ ต้น มาปักเรียงกันบริเวณพิธี แล้ว ไข่ม้ามาผูกใกล้ส่วนปลายที่เสาทุกต้นเป็นรูปคล้ายไม้กางเขน เรียกว่า **"ไม้กั้นผี"** แล้วใช้ใบกะพ้อมาผูกที่ปลายไม้ทั้งสองด้าน ตกกลางคืนเมื่อสมาชิกมาพร้อมกันแล้ว จึงเริ่มพิธีปัดรังควาน โดยผู้นำด้านพิธีกรรม **"โต๊ะหมอ"** จะทำพิธี โดยวันนี้จะมีของในการประกอบพิธีกรรม คือ

- **ข้าวสารเหลือง** คือ เอาขมึ้นมาตำแล้วเอาข้าวสารมาครุกให้เข้ากัน ไว้หว่านให้ทั่วบ้านตอนหัวค่ำ ๓ วัน เพื่อไล่สิ่งไม่ดีออกไปจากบ้าน

- **ด้าย** ไว้ผูกข้อมือของคนในบ้านเพื่อป้องกันอันตรายต่าง ๆ ผู้ชายผูกด้านซ้าย ส่วนผู้หญิงผูกด้านขวา

- **หมาก พลุ** ไว้รักษาส่วนที่อยู่ภายในร่างกาย
- **กำยาน** กำยานไว้จุดหน้าบ้านตอนหัวค่ำเพื่อป้องกันสิ่งที่ไม่ดีเข้ามาในบ้าน

๓ วัน

- **น้ำใส่คุรีหรือตุ้ม** เพื่อทำน้ำมันตีไว้ชำระร่างกายและล้างสิ่งไม่ดีออกจากร่างกาย

- **เทียน** ไว้จุดตอนทำพิธี
- **ดอกมะพร้าว ใบโกสน**

ทุกบ้านจะเอามาให้โตะหมอละก่อน จะต้องเตรียมมาเองทุกบ้าน บ้านใครบ้านมัน หลังจากนั้นรำมะนาฝ่ายหญิงจะเริ่มร้องเพลงที่มีท่วงทำนองโหยหวนก้องกังวานรำพันถึงความทุกข์โศกและเหตุร้ายต่างๆ ที่กลุ่มชนของตนได้รับ ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้และให้การช่วยเหลือแล้วฝ่ายชายก็จะร้องเพลงโต้ตอบประมาณ ๓-๗ เพลง ซึ่งจะร้องเพลง โลงโปง ดาริปานาน และ ปูโยยคืนนาง ตามลำดับ

เนื้อเพลงเหล่านี้จะเป็นการกล่าวขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษผู้ล่วงลับให้ช่วยปกป้องคุ้มครองตลอดจนดลบันดาลให้ตนและหมู่คณะอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ไร้ทุกข์ภัยใดๆ หลังจากนั้นจะมีการร้องรำทำเพลงวนไปรอบเสาทั้ง ๗ ต้น ที่ปักไว้เพื่อป้องกันเสนียดและความชั่วร้ายที่จะเข้ามากรำกรายมาสู่ชีวิตและหมู่บ้าน จนถึงช่วงน้ำลดลงเป็นเวลาใกล้สว่างก็จะนำน้ำใส่คุรีหรือตุ้มมาวางใกล้ไม้ **“ปราดัก”** ให้แต่ละบ้านนำมาเพื่อให้โตะหมอลำทำน้ำมันตีให้เพื่อชำระร่างกายหรือสิ่งไม่ดีออกจากตัวเรา เพื่อเป็นความศุริมงคลโดยทั่วกัน และจะเลิกราเอาตอนสว่างโดยตลอดช่วงเวลาของพิธีกรรมต่างๆ หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะเอาไม้ทั้ง ๗ ต้นนั้นเอากลับบ้าน นำไปปักรอบหมู่บ้านเพื่อป้องกันโรคภัยไข้เจ็บและอันตรายที่เรามองไม่เห็น เป็นอันเสร็จพิธี และต่างแยกย้ายกันกลับบ้าน

ถึงแม้ว่าปัจจุบันพิธีกรรมบางอย่างในประเพณีลอยเรือจะแตกต่างจากครั้งอดีตบ้าง แต่จุดมุ่งหมายเดิมก็ยังคงอยู่นั้นก็คือเพื่อการสะเดาะเคราะห์ เสี่ยงทาย พบปะญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนวิญญูณบรรพบุรุษเพื่อให้ดลบันดาลสิ่งดีงามในการดำรงชีวิตแก่หมู่คณะ อาจจะมีการเพิ่มเติมความเพลิดเพลิน สนุกสนานด้วยการจัดการละเล่นใหม่ๆ เข้ามาผนวกบ้าง ก็เพื่อต้องการจูงใจให้เยาวชน เห็นความสำคัญและก่อให้เกิดความเข้าใจและเชื่อมความสัมพันธ์กันในหมู่คณะ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มักจะเห็นเวทีรำวงเข้ามาเป็นส่วนประกอบในงานลอยเรือด้วยเสมอ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังรู้ว่าอะไร คือของดีที่ต้องการจะดำรงไว้สืบทอดไปชนรุ่นหลัง

ภาพประกอบ ๔.๔ พิธีลอยเรือ ณ บ้านโตะบาหลิว ในระหว่างวันที่ ๒๒-๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓

ประเพณีแต่งเปลาว เป็นประเพณีหนึ่งที่ถูกจัดขึ้นทุกปีซึ่งชาวเลเรียกกันว่า ประเพณีแต่งเปลาว หรือวันแจ้เม้ง จะจัดทุกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ของทุกปี เป็นวันที่ลูกหลาน จะมาทำบุญและตกแต่งสุสานหรือที่ชาวเลเรียกกันว่าเปลาวให้กับบรรพบุรุษของตน โดยมีครูหมอ หรือโตะหมอของชุมชนเป็นผู้ทำพิธีในช่วงเช้า และจะมีกิจกรรมร่วมกันเช่น รำรองเง็ง รำมะนา กินเลี้ยงร่วมกันตลอดทั้งวันในงานประเพณีแต่งเปลาวของชาวเลอุรักลาไว้อยู่ เป็นงานประเพณีที่ ลูกหลานของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ได้กลับมาไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนต่างก็พร้อมใจกันกลับมาร่วมทำบุญ ให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เหมือนกับงานประเพณีวันว่างทำบุญสุสานของชาวไทย ซึ่งใน การประกอบพิธีกรรมนั้นจะมีการทำพิธีโดยโตะหมอซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของพวกเขา หลังจากมีการประกอบพิธีกรรมเสร็จสิ้นแล้วนั้นที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การแสดงรำมะนาซึ่งถือ ว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ซึ่งเป็นการแสดงที่ถือว่าเป็นการแสดงที่ให้ลูกหลานได้มาร่วมสนุกกับดวง วิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วย

พิธีแก้บน (การแก้เหมย) ชาวเลจะมีการแก้บนโดยการบนบานศาลกล่าวให้ ตนเองและครอบครัวมีชีวิตที่ดีหายจากการเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ หากเป็นไปตามสิ่งที่ได้บนบาน เอาไว้ก็จะจัดให้มีการแสดงรำมะนาที่ตนเองได้บนบานนั้น รวมทั้งข้าวของอาหารคาวหวานเป็น เครื่องเช่นไหว้ซึ่งต้องจับเตรียมมา โดยขึ้นอยู่กับว่าได้บนบานสิ่งที่จะกลายเป็นสิ่งใด

นอกจากพิธีกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ชาวเลยังมีการแสดงที่ต้องจัด ในขณะประกอบพิธีกรรม ได้แก่ การแสดงรอนเง็ง เป็นศิลปะการแสดงของชาวเล ในอดีตนั้น การแสดงหรือการเล่นส่วนใหญ่สืบทอดมาจากการละเล่นของชาวมุสลิมในดินแดนมาลายู และ ถูกเผยแพร่เข้ามาสู่เกาะลันตาในสมัยหนึ่ง ซึ่งได้แก่ ซีละเพลงตันหยง มะโยง และลิเกป่า เป็นต้น ปัจจุบันสูญหายไร้การสืบทอดไปหมดแล้ว ที่ยังพอหลงเหลือให้ได้เล่าขานและย้อนรอย ภาพแห่งวิถีชีวิตของผู้คนที่มีความสุข ยามบ้านเมืองอยู่ในช่วงสงบ ในอดีตเป็นเสมือนศูนย์รวม และหล่อหลอมจิตใจให้ผู้คนที่ต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนาและวัฒนธรรมมาร่วมกระชับสัมพันธ์ไมตรี โดยไม่แบ่งแยกว่าจะมีที่มาจากกลุ่มใด ในเมื่อได้มาอาศัยอยู่ ณ เกาะลันตา ร่วมกัน ศิลปะการแสดงอันเก่าแก่ที่เรียกว่า รอนเง็ง ซึ่งกลุ่มชาวเลเป็นผู้สืบทอดและแสดงศิลปะเหล่านี้ ให้แก่ผู้ที่เข้ามาชมจากพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าในสมัยที่ขุนพิทักษ์ลันตาเขต (ยะหล เจริญฤทธิ์) เป็นนายอำเภอเกาะลันตาและดำรงตำแหน่งยาวนานถึง ๑๕ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๗๓ นั้น ได้ส่งเสริมให้มีการร้องเล่นรอนเง็ง กันอย่างแพร่หลาย ถ้าราชการสมัย นั้นหลายคนสามารถสืโวโกลินและขับร้องเพลงรอนเง็ง เกี่ยวพาราสิกับนางรำได้ดี จนมีหลายคนในยุคหนึ่งและยุคต่อมา ได้แต่งงานอยู่กินกับสตรีชาวเกาะลันตา เพราะมนต์เสน่ห์ของเพลง รอนเง็ง มีเสน่ห์แห่งน้ำตาปลาตูดหยง (น้ำตาของพะยูนนำมาเสกเป่าเพื่อใช้เป็นยาเสน่ห์) ที่ เหล่านางรำมักให้หยดใส่ผ้าเช็ดหน้าเวลารำรำดังคำเล่าลือ

บทเพลงรอนเง็งที่ชาวสังกาอู้ใช้แสดงนั้น โดยทั่วไปจะเหมือนการแสดงรอนเง็ง ของชาวปัตตานี ที่มักจะเริ่มด้วยเพลงลาชูดูวา อันแปลว่าเพลง ๒ จังหวะ คือช้าและเร็ว ซึ่ง เปรียบเหมือนกับเพลงบังคับไม่ว่าจะแสดงเมื่อใดต้องเริ่มด้วยเพลงนี้ ซึ่งจะมีจังหวะที่สนุกสนาน เร้าใจและกระชั้นถี่ยิ่งขึ้นเมื่อก่อนจบ ต่อจากนั้นจะเล่นเพลงอื่นๆ เช่น มะอีนัง ซิติกาเยง บูหรงปู เต๊ะ ซีนาดอง และจินตาซาเยง เป็นต้น ถึงแม้รูปแบบของการแสดงรอนเง็งของเกาะลันตาจะ เปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่ก็เพื่อให้เป็นที่หลากหลายไม่จำเจ ทำให้กลุ่มคนหนุ่มสาวที่เป็นรำวงหัน มานิยมเต้นจังหวะสากลในวงรอนเง็งด้วย^{๑๑}

ภาพประกอบที่ ๔.๕ การแสดงรอนเง็งของชาวเลเกาะลันตา

^{๑๑} เตียว ทะเลลึก, ชาวเล (อุรักลาไวย์) . เอกสารอัตสำเนา.

การแสดงรำมะนา ถือได้ว่า เป็นการไหว้ครูของชาวเลต่อบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว เป็นคำร้องของภาษาชาวเลคล้ายกับภาษามลายูของชาวมาเลเซีย แต่ก่อนจังหวะเสียงกลองมีจังหวะที่ช้ากว่านี้ แต่ปัจจุบันได้มีจังหวะที่เร็วขึ้น สนุกมากขึ้น จะใช้เล่นในงาน แต่งเปลว ลอยเรือ แก้วเหมย (แก้วบน) เพลงเปิดเนื้อหากล่าวถึงการบอกถึงโศกนาฏกรรม (บรรพบุรุษที่เสียชีวิตแล้ว) ให้มาคุ้มครอง ปกปักษ์รักษาให้ชาวเล อยู่ดีมีสุขไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อก่อนคนที่แสดงรำมะนาจะต้องเข้าร่วมฟังทุกครั้งเมื่อมีการแสดงกลองรำมะนา คนที่ต้องการสืบต่อจะต้องจดจำเนื้อเพลงและทำนองให้ได้เพราะชาวเลไม่มีภาษาเขียน มีแต่ภาษาพูดเท่านั้น ในทำนองเดียวกัน บทเพลงและทำนองการเล่นรำมะนาต้องฟังและจำให้ได้เท่านั้น อีกทั้งเพลงที่เล่นรำมะนาจะไม่ร้องพร่ำเพรื่อ ไม่นิยมนำมาร้องเล่น จึงหาฟังได้ยาก ในรอบ ๑ ปีจะได้ฟังประมาณ ๔-๕ ครั้งเท่านั้น เพราะมีการแสดงในช่วงการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ในงานประเพณี ลอยเรือ พิธีแก้วบน และประเพณีแต่งเปลว การแสดงรำมะนาในงานประเพณีลอยเรื่อนั้นจะมีความแตกต่างจากงานอื่น ๆ ตรงที่จะมีการเล่นรำมะนากันทั้งคืนจนถึงเวลาที่จะนำเรือออกไปลอย ซึ่งการแสดงรำมะนานั้นถือเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ของงานประเพณีลอยเรือ โดยมีเรื่องราวการร้องเพลงที่เกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ และประวัติความเป็นมาของชาวเลอุรักลาไว้อย่าง แสดงรำมะนาจะใช้เล่นในพิธีสำคัญเท่านั้น รวมทั้งภาษาคำร้องที่ใช้เป็นภาษาชาวเลที่ไม่มีการจดบันทึก และเด็กรุ่นใหม่ก็ไม่ค่อยได้ใช้ภาษาชาวเลกันแล้ว จึงทำให้ยากต่อการสืบทอด ตอนนีชาวเลมีโครงการที่จะจัดตั้งกลุ่มวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านชาวเลขึ้นมา เพื่อรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมการแสดงกลองรำมะนา โดยจัดให้มีการเผยแพร่ความรู้เรื่องนี้ให้แก่เยาวชนคนรุ่นหลัง อาทิ ดยละ ๑ ครั้ง

วงรำมะนาของชาวอุรักลาไว้อยู่ประกอบด้วย คนขับเพลงหลักหนึ่งคน และคนขับเพลงรับ ซึ่งไม่จำกัดจำนวนคน กลองรำมะนาจำนวน ๗ ใบ กลองโทน ๑ คู่ ฉาบ ๑ คู่ และฉิ่ง ๑ คู่ แต่ในอดีตฉาบและฉิ่งนั้นยังไม่ได้มีการนำมาใช้ เพิ่งจะมีการนำมาใช้ภายหลังไม่นานมานี้ โดยได้รับอิทธิพลจากภายนอกและเป็นที่ยอมรับจากชาวอุรักลาไว้อย่างแน่นอนว่า หากมีฉาบและฉิ่งจะทำให้ดนตรีมีอรรถรสมากขึ้น บทเพลงนำมาประกอบพิธีกรรม เช่น เพลงโล่งโป้ง เพลงตะรีบานัง เพลงก้อยกินนัง เป็นบทเพลงที่ต้องมีในช่วงแรกและตามด้วยบทเพลงรำมะนาอื่น ๆ ซึ่งขณะที่กำลังร้องเพลงรำมะนา ชาวอุรักลาไว้อย่างและชาวหมู่บ้านใกล้เคียง ออกมาเดินร่ำรอบ ๆ เรือปาจ๊าก (ในประเพณีลอยเรือ) อีกด้วย โครงสร้างของทำนองบทเพลงวงรำมะนาส่วนใหญ่ พบว่ามีทำนองหลักที่มาจากเสียงร้องจากชาวอุรักลาไว้อย่าง และการเล่นซ้ำทำนองเดิม แล้วขับร้องด้วยเนื้อร้องที่แตกต่างกันไป จัดว่าอยู่ในประเภท เพลงร้อยเนื้อทำนองเดียว การแสดงรำมะนาจะประกอบไปด้วยผู้เล่นเครื่องดนตรี จำนวนประมาณ ๒๐ คน คือจะมีนักดนตรี คนร้องเพลง (ขับเพลง) ลูกคู่ และนักแสดงที่เป็นคนรำ ซึ่งในการแสดงคนขับรำมะนาถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญมาก เพราะจะต้องมีการร้องเพลงเปิดและเพลงปิดทุกครั้งที่มีการแสดง หากไม่มีการร้องเพลงเปิดและเพลงปิดจะทำให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีกับผู้ที่ทำการแสดง (ตามความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมา) ซึ่ง

คนขับรำมะนาจะมีทั้งผู้ชายและผู้หญิง ส่วนเพลงที่ใช้ในการแสดงนั้น แต่ละเพลงจะมีเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของชาวเล

ภาพประกอบที่ ๔.๖ การแสดงรำมะนาในพิธีลอยเรือ

นอกจากประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวเลปฏิบัติสืบทอดกันมาตามความเชื่อ จนนำไปสู่วิถีการปฏิบัติในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ ชาวเลบนเกาะลันตายังมีความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน นั่นคือ ความเชื่อเกี่ยวกับโต๊ะ

โต๊ะ เป็นคำเรียกวิญญาณบรรพบุรุษหรือบุคคลซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่อาจจะแฝงมาในร่างของนก ภู เสือ หรือสิงสถิตอยู่ในจอมปลวก ก้อนหิน โต๊ะยังเป็นคำเรียกผู้นำทางความเชื่อ คือ โต๊ะหมอ หรือบะหมอ ในภาษารักลาไว้วัย โต๊ะหมอเป็นบุคคลสำคัญสำหรับอุรักลาไว้วัย เป็นผู้มีความรู้มีวิชาอาคม พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม สามารถติดต่อสื่อสารกับวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ รวมถึงรักษาอาการเจ็บป่วยโดยใช้สมุนไพรผสมผสานกับวิธีการทางจิตวิญญาณอีกนัยหนึ่ง โต๊ะหมอก็คือสื่อกลางระหว่างโลกปัจจุบันกับโลกเดิมของอุรักลาไว้วัย ซึ่งโต๊ะตามความเชื่อของชาวเลอุรักลาไว้วัยบนเกาะลันตามีอยู่หลายพื้นที่ด้วยกัน^{๑๒} คือ

โต๊ะรายาสุริจันทร์ ตั้งอยู่ติดกับสุโหลงสักกาอู๋ หรือคลองสังกาอู๋ลำน้ำไหลลงมาจากควน (ภูเขา) สังกาอู๋ เชื่อกันว่าโต๊ะเป็นคนมุสลิมเมีย ๕ คน เป็นเจ้าป่าเจ้าเขาในร่างงูดำตัวใหญ่มีลวดลายพันรอบคอคล้ายสร้อยสังวาลประดับ ถือเป็นบรรพบุรุษอีกผู้หนึ่งที่คอยปกป้องคุ้มครองอุรักลาไว้วัย

^{๑๒} โครงการสิทธิทางวัฒนธรรม, มปป. “พื้นที่ทางจิตวิญญาณ,” เอกสารแผ่นพับ.

โตะอาโหมะเบอรอตัย ภาษาอุรักลาไวย์แปลว่าสายสร้อยลูกปัด ตั้งอยู่ที่เดียวกับ เปลวหัวแหลมกลาง เชื่อกันว่าเป็นสิ่งสถิตของวิญญาณบรรพบุรุษที่แฝงมาในร่างงู เป็นที่ ประกอบพิธีกรรมลอยเรือของอุรักลาไวย์หัวแหลมกลาง สังกาอู๋ และอุรักลาไวย์จากที่อื่นซึ่งเป็น เครื่องญาติกัน

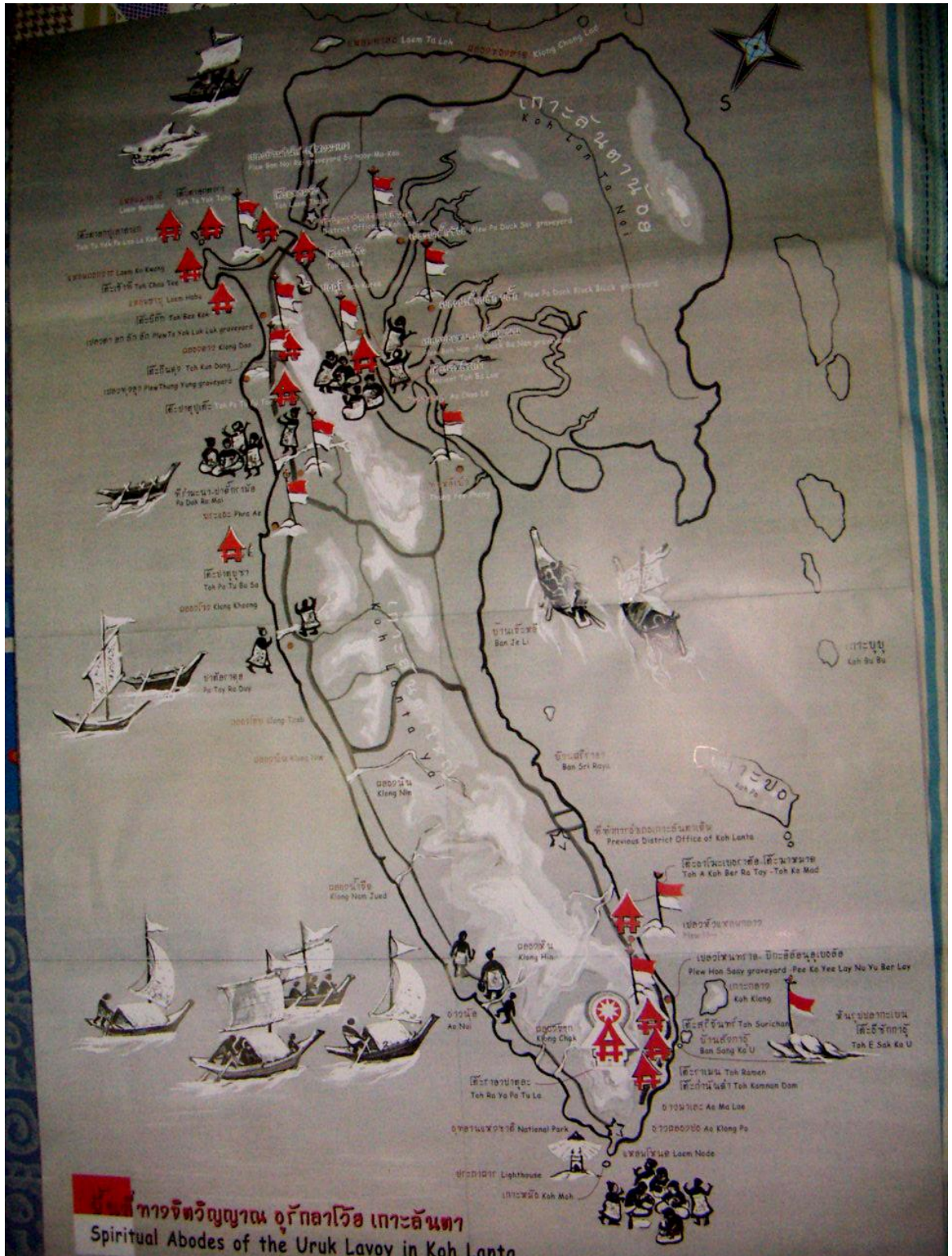
โตะฆาหมาด ตั้งอยู่ที่เดียวกับโตะอาโหมะเบอรอตัย เนื่องจากที่ตั้งเดิมถูกน้ำ ทะเลซัดเสียหายมาก ชาวบ้านเลยย้ายมาอยู่กับโตะอาโหมะเบอรอตัย

โตะกำหนดำ ตั้งอยู่ที่ตันสะและบริเวณอ่าวมาละ บ้านสังกาอู๋ ไม่มีข้อมูลว่า ทำไมชื่อโตะกำหนดำ ในเดือน ๗ จะมีพิธีกรรมเช่นไหว้ด้วยขนม ๗ สี ไก่ และเหล้า

โตะรายาปาตุละ อยู่ที่ยอดเขาสูงสุดของเกาะลันตา นานมาแล้วที่ไม่มีใครขึ้นไป ถึง และไม่มีใครสามารถให้ข้อมูลได้มากกว่านี้

โตะอีชักกาอู๋ หรือหินปลากระเบนราหู ที่มาของชื่อหมู่บ้านสังกาอู๋ มีเรื่องเล่า ขานสืบต่อกันมาว่า เคยมีปลากระเบนราหูขนาดใหญ่มาเกยหาดอยู่ที่อ่าวพร้าว ต่อมาได้ กลายเป็นหินและมีชาวบ้านเห็นผู้คนเดินไปมาอยู่แถวนั้นคล้ายตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย จึงเชื่อกัน ว่าเป็นเจ้าแห่งทะเลที่มาสถิตอยู่และเป็นบรรพบุรุษอีกคนของอุรักลาไวย์

โตะราเมน ตั้งอยู่บริเวณอ่าวพร้าว บ้านสังกาอู๋ เล่าขานกันว่าโตะราเมนบุคคล ผู้ มีความรู้ มีคาถาอาคม เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เป็นลมบ้าหมูตายบนเรือลอยมาตรง บริเวณอ่าวพร้าวแล้วมีคนฝันว่าโตะราเมนต้องการมาอยู่ตรงที่ตั้งศาลปัจจุบัน พิธีกรรมเช่นไหว้ บูชาโตะราเมนจะมีในเดือน ๔ ของทุกปี

ภาพประกอบ ๔.๗ แผนที่แสดงพื้นที่ทางจิตวิญญาณ อูร์กลาโว้ยเกาะลันตา
ที่มา: โครงการสิทธิทางวัฒนธรรม มปป. “พื้นที่ทางจิตวิญญาณ,” เอกสารแผ่นพับ.

๒. ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไว้อยู่เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

การศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไว้อยู่เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล เนื้อหาในส่วนนี้จะนำเสนอเพื่อให้เห็นถึงชีวิต สภาพความเป็นอยู่ของชาวเลทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและสภาพเศรษฐกิจ ตั้งแต่การเข้ามาตั้งถิ่นฐานจนถึงการผ่านช่วงเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เช่น การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว การเกิดเหตุการณ์สึนามิ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นพลวัตของกลุ่มชาวเลและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

๒.๑ สภาพทางสังคม

ชุมชนชาวเลอุรักลาไว้อยู่เกาะหลีเป๊ะมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นช่วงเริ่มแรกที่ชุมชนได้ก่อตัวขึ้น เมื่อชาวเลกลุ่มแรกจากเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยที่เกาะหลีเป๊ะ ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๔๐ เพราะเห็นว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ของเกาะหลีเป๊ะเหมาะต่อการตั้งถิ่นฐานมากที่สุดเมื่อเทียบกับเกาะอื่น ๆ ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลที่สำคัญต่อการดำรงชีพ ผู้ที่เข้ามาบุกเบิกและเป็นผู้นำของชาวเลในยุคแรก คือ โต๊ะซีรี ซึ่งโต๊ะซีรีเป็นชาวมุสลิมจากอินโดนีเซีย แจวเรือมาจากอาเจะห์ ได้ชวนเพื่อนมาด้วย ๔ คน ต่อมาเพื่อนของโต๊ะซีรี ได้แต่งงานและตั้งถิ่นฐานที่เกาะลันตา แต่โต๊ะซีรียังตั้งใจที่จะเดินทางแสวงหาที่ทำกินต่อ และได้แต่งงานกับภรรยาที่เกาะลันตา หลังจากนั้นได้เดินทางต่อจนถึงเกาะหลีเป๊ะ และได้ตั้งถิ่นฐานที่นั่น หลังจากนั้นโต๊ะซีรีได้ชักชวนครอบครัวและเครือญาติให้ย้ายมาอยู่ที่เกาะหลีเป๊ะ

ในปีพ.ศ.๒๔๕๒ ชาวเลอุรักลาไว้อีกกลุ่มหนึ่งได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณเกาะหลีเป๊ะและเกาะอื่น ๆ ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ด้วยเหตุผลทางการเมืองเรื่องการปักปันเขตแดน เมื่อมีการร่างเส้นแบ่งเขตแดนไทย-มาเลเซีย เจ้าเมืองสตูลจึงให้โต๊ะซีรี เดินทางมาชักชวนชาวเลจากเกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ตและเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ให้ไปตั้งถิ่นฐานบริเวณหมู่เกาะอาดัง-ราวี เพื่อเป็นหลักฐานบ่งชี้ว่าแผ่นดินส่วนนี้เป็นของสยาม^{๑๑} หลังจากนั้นการตั้งถิ่นฐานของชาวเลในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งเมื่อมีการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติตะรุเตาขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ด้วยกฎหมายของอุทยานฯ ทำให้ชาวเลที่เคยตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามเกาะต่าง ๆ ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ต้องย้ายมาอยู่ในบริเวณที่ทางอุทยานฯ อนุญาต คือบนเกาะหลีเป๊ะและบางส่วนของเกาะอาดังเท่านั้น หลังจากนั้นเป็นต้นมา ชาวเลจึงอาศัยอยู่เกาะหลีเป๊ะ และพื้นที่บางส่วนของเกาะอาดังจนถึงปัจจุบัน สำหรับชาวเลบนเกาะหลี

^{๑๑} อารมณ์ อุกฤษณ์, ๒๕๓๒. "พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลกรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,

เป๊ะ ณ ปัจจุบันมีชาวเลอยู่ประมาณ ๓๐๐ ครัวเรือน ที่เหลืออีกประมาณ ๒๐๐ ครัวเรือนเป็นประชากรแฝง และกลุ่มคนภายนอกที่เข้ามาอาศัยบนเกาะ

วิถีชีวิตประจำวันของชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะ ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงในแต่ละครอบครัวต่างต้องช่วยกันในการหาอาหารและวัสดุต่าง ๆ ที่จำเป็นในครัวเรือน เพื่อนำมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ โดยผู้ชายจะออกทะเลทำประมง ส่วนผู้หญิงจะเลี้ยงดูลูก ๆ หุงหาอาหาร และประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น หรือออกไปเก็บหอยหรือตกเบ็ดอยู่แถบชายฝั่ง หลังจากได้สัตว์น้ำมาแล้วผู้หญิงจะมีหน้าที่ในการนำมาประกอบอาหารและแปรรูปสัตว์น้ำที่ได้จากทะเล ต่อมาวิถีชีวิตของชาวเลเปลี่ยนแปลงจากเดิม เมื่อมีการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามาบนเกาะหลีเป๊ะ ในช่วยฤดูกาลท่องเที่ยว คือระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนพฤษภาคม ฝ่ายชายจะทำอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะการขับเรือรับจ้างให้กับนักท่องเที่ยว ส่วนฝ่ายหญิงนอกจากจะมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานบ้านและเลี้ยงดูลูกแล้ว ในช่วงท่องเที่ยวก็มักจะออกไปทำงานตามรีสอร์ตหรือร้านอาหารต่าง ๆ

ส่วนการตั้งบ้านเรือนในระยะเริ่มแรก มีการตั้งบ้านเรือนกระจายตัวอยู่ตามอ่าวและชายหาดต่าง ๆ ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านที่สร้างแบบง่าย ๆ ด้วยวัสดุที่หาได้ภายในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่และไม้ชนิดต่าง ๆ โดยนำจากมาเย็บเป็นหลังคาบ้าน จะนิยมสร้างบ้านยกพื้นสูงพอประมาณ ตัวบ้านเป็นตัวเรือนเดี่ยว ฝาขัดแตะด้วยไม้ไผ่สาน ต่อมาเมื่อมีกลุ่มคนข้างนอกเข้ามาอยู่มากขึ้น เช่น กลุ่มเก่าแก่ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามาปฏิบัติงานบนเกาะ มีการสร้างบ้านเรือนด้วยวัสดุที่แข็งแรง หาซื้อได้จากตลาด เช่น ไม้กระดาน สังกะสีและปูนซีเมนต์ ในขณะเดียวกัน ปัญหาเรื่องการเข้าไปตัดไม้ในเขตอุทยานฯ ทำได้ยากขึ้น ชาวเลจึงหันมาสร้างบ้านเรือนใช้วัสดุที่คงทนมากขึ้น มีการใช้อิฐก่อเป็นผนังบ้านฉาบด้วยปูนซีเมนต์ มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง และมีการย้ายที่ตั้งบ้านเรือนจากริมชายหาดย้ายเข้าไปสร้างบ้านเรือนอยู่ด้านในเกาะมากขึ้น

ภาพประกอบที่ ๔.๘ สภาพบ้านเรือนของชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ทางสังคม ภายในครอบครัวของชาวเลเกาะหลีเป๊ะ มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายตั้งแต่เริ่มก่อตั้งถิ่นฐาน ส่วนใหญ่ผู้หญิงหรือภรรยาจะบทบาทค่อนข้างมากในครอบครัว เมื่อแต่งงานกันผู้ชายจะต้องเข้าไปอยู่ในบ้านฝ่ายหญิง ต้องคอยเลี้ยงดูสมาชิกทุกคนในครอบครัว มีหน้าที่ทำมาหากิน โดยการทำประมงเป็นอาชีพหลักมาตั้งแต่อดีต รับผิดชอบในการสร้างและซ่อมแซมเครื่องมือทำประมง ปัจจุบันเมื่อการท่องเที่ยวมีบทบาทมากขึ้น ในช่วงฤดูท่องเที่ยวผู้ชายชาวเลมักใช้โอกาสนี้ในการหารายได้เพิ่ม เช่น การนำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ และการขับเรือรับส่งนักท่องเที่ยว ส่วนฝ่ายหญิงมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานบ้านต่าง ๆ และการเลี้ยงดูลูกเป็นหลัก

ส่วนความสัมพันธ์ภายในชุมชน พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวเลอุรักลาไว้อยู่เกาะหลีเป๊ะนั้นเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เพราะทั้งหมู่บ้านเป็นญาติกัน ทั้งเป็นญาติทางสายโลหิต และการแต่งงานกัน ชาวเลนิยมแต่งงานในกลุ่มเดียวกันเอง ความสัมพันธ์จึงมีความสนิทสนมกันระหว่างเครือญาติ ทำให้มีการช่วยเหลือกัน เวลาขาดแคลนอาหารก็จะแบ่งปันและช่วยเหลือกันมาตลอด ต่อมาเมื่อโต๊ะซีรีได้เสียชีวิตลง ทำให้มีคนภายนอกเข้ามาตั้งบ้านเรือนนั้นคือกลุ่มเก่าแก่ที่รับซื้อสินค้าจากชาวเล และได้ชักชวนบรรดาญาติ ๆ ให้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในชุมชนและทำอาชีพประมง ต่อมาจึงค่อย ๆ ปรับบทบาทจนกลายเป็นเก่าแก่ในชุมชนชาวเล ชายชาวเลอุรักลาไว้อย่างจำนวนมากเข้ามาเป็นลูกน้องของเก่าแก่ ก่อให้เกิดอำนาจในการควบคุมลูกน้อง และการกำหนดสินค้าจากทะเล รวมถึงการช่วยเหลือและเป็นพี่เลี้ยงในด้านต่าง ๆ กับชาวเล ความสัมพันธ์จึงเกิดขึ้นทั้งการตกลงร่วมกันทั้งสองฝ่าย และได้รับประโยชน์ร่วมกัน เพราะเก่าแก่จัดหาเรือ อุปกรณ์จับปลาและของจำเป็นให้ รวมทั้งให้กู้ยืมเงินในยามที่จำเป็น

ต่อมาได้มีการก่อตั้งโรงเรียนบ้านเกาะอาดังขึ้นบนเกาะหลีเป๊ะ ในปีพ.ศ. ๒๕๐๑ ชาวเลยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการศึกษาเพราะมองว่าเป็นการถ่วงเวลาที่เด็กผู้ชายจะออกไปหาปลาและหาเงินด้วยตนเอง แต่ในที่สุดชาวเลได้ส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือเพิ่มขึ้น และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนชาวเล เนื่องเพราะระบบการศึกษารูปแบบใหม่ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียนรู้ของชาวเลในยุคดั้งเดิม

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้มีการก่อตั้งสถานีอนามัยขึ้นบนเกาะหลีเป๊ะจำนวน ๑ หลัง ทำให้ชาวเลต้องเข้ามารับการรักษาจากสถานีอนามัยเพิ่มขึ้น ซึ่งเมื่อก่อนจะรักษาด้วยความเชื่อและพืชสมุนไพรแบบดั้งเดิม อีกทั้งการมีผดุงครรภ์ชุมชนสามารถช่วยลดอัตราการตายภายในชุมชนลง ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ชุมชนชาวเลจึงขยายตัวเพิ่มขึ้นตามมา

จะเห็นได้ว่าภายในชุมชนชาวเลมีการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน เนื่องจากมีกลุ่มบุคคลภายนอกเข้าไปอาศัยบนเกาะหลีเป๊ะเพิ่มขึ้น ได้แก่ กลุ่มเก่าแก่หรือพ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนจากเมืองสตูล รวมถึงกลุ่มข้าราชการที่เข้าไปปฏิบัติงานในชุมชน เช่น กลุ่มครู เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติตะรุเตา ซึ่งมีทั้งกลุ่มไทยพุทธและมุสลิมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะด้วย ชาวเล

เริ่มแต่งงานกับคนนอกมากขึ้น ทั้งแต่งงานกับคนจีนที่เป็นเจ้าเก่า แต่งงานกับคนไทยที่อยู่ในเมืองทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม และแต่งงานกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทำให้ชุมชนเกาะหลีเป๊ะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ดังนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ โดยมีเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น ทำยที่สุดนำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงขัดแย้ง โดยเฉพาะปัญหาเรื่องที่ดินระหว่างกลุ่มชาวเลกับนายทุน

ความสัมพันธ์กับคนนอกชุมชน ตั้งแต่ตั้งถิ่นฐานบนเกาะหลีเป๊ะ ชาวเลมีความสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชน คือ การเดินทางไปพบญาติ ซึ่งเป็นชาวเลอุรักลาไว้ยที่เกาะลันตาและเกาะสิเหร่ และการเดินทางไปแลกเปลี่ยนผลผลิตกับชุมชนบนฝั่ง เช่น เมืองสตูลกันตัง จังหวัดตรัง และปะลิส ต่อมาเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น ชาวเลหันมาใช้เรือติดเครื่องยนต์ทำให้มีการเดินทางไปยังเกาะต่าง ๆ และตัวเมืองสตูลได้ง่ายและสะดวกเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามาทำให้มีนักท่องเที่ยวและคนภายนอกเข้ามาในชุมชนเกาะหลีเป๊ะเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเพื่อรองรับธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวเลเช่นกัน

ผู้นำชุมชนชาวเลอุรักลาไว้ยบนเกาะหลีเป๊ะในยุคแรก คือ โต๊ะซีรี เนื่องจากมีบทบาทตั้งแต่ตั้งถิ่นฐาน เพราะเป็นผู้ที่เข้ามาบุกเบิกสร้างบ้านเรือนบนเกาะเป็นกลุ่มแรก และได้ชักชวนชาวเลด้วยกันให้มาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากินที่นี่ โต๊ะซีรีจึงเป็นผู้นำตามประเพณี มีอำนาจในการปกครองหรือควบคุมชาวเลภายในชุมชนและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน ซึ่งชาวเลจะให้ความเคารพนับถือในตัวของท่านมาก เพราะด้วยความสามารถในการใช้เวทมนต์คาถา และเป็นที่ยิ่งให้กับชาวเลทุกคน นอกจากนี้ โต๊ะซีรียังเป็นที่เกรงขามของชาวเล จะไม่ยอมให้คนนอกเข้ามาอาศัยอยู่บนเกาะ อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการเลือกคู่ครองให้กับชาวเลภายในชุมชนด้วย ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๒ โต๊ะซีรีได้เสียชีวิตลงเนื่องจากถูกงูพิษกัด หลังจากนั้นชาวเลต่างช่วยกันสร้างศาลไว้ที่เกาะหลีเป๊ะ และได้ทำพิธีบูชาบรรพบุรุษ โดยนับถือโต๊ะซีรีเป็นบรรพบุรุษคนสำคัญที่สุดบนเกาะ

การเสียชีวิตของโต๊ะซีรี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาวเล เช่น คนนอกเข้ามาอยู่อาศัยภายในชุมชนเพิ่มขึ้น ทำให้มีการขยายตัวขึ้น มีการลอกเลียนแบบวัฒนธรรมทั้งการสร้างที่อยู่อาศัย การทำมาหากินและสภาพความเป็นอยู่ หลังจากนั้นผู้นำที่มีบทบาทต่อชุมชน ซึ่งเป็นคนนอกพื้นที่ คือ นายบรรจง อังโชติพันธ์ ได้เข้ามาอยู่ในชุมชนและแต่งงานกับนางดารา บุตรสาวของโต๊ะซีรี ได้สืบทอดความเป็นผู้นำชุมชนต่อในฐานะผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ และต่อมาก็ดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลเกาะสาหร่าย ส่วนผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของชาวเลต่อจากโต๊ะซีรี คือ โต๊ะมายม

ภาพประกอบที่ ๔.๙ ศาลโตะะซีรีที่ชาวเลมาทำพิธีเคารพบรรพบุรุษก่อนที่จะเริ่มพิธีลอยเรือ

มาในยุคปัจจุบัน ผู้นำชุมชนคือ นายกิจชัย หอพิสุทธิสาร เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๒๘ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นชาวเพชรบุรี ได้แต่งงานกับนางจินดา อังโชติพันธ์ บุตรสาวของนายบรรจง อดีตผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันมีลักษณะเป็นผู้นำทางการปกครองอย่างเป็นทางการและเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นเจ้าของรีสอร์ทแห่งแรกบนเกาะหลีเป๊ะ ส่วนบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนในยุคนี้ กลับเป็นบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลมากกว่า และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของชุมชนเป็นตัวแทนจากชาวเลที่ได้รับคัดเลือกเข้าไปทำงาน ส่วนผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือโตะะหมอซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมของชาวเลในยุคปัจจุบัน คือ นายอุหนา แซ่โก้ย

ด้านการศึกษา หลังจากมีการจัดตั้งโรงเรียนบ้านเกาะอาดังขึ้น ส่งผลให้ชาวเลจำต้องส่งลูกไปเรียนหนังสือเพิ่มขึ้น ในปัจจุบันเมื่อชุมชนชาวเลกลายเป็นชุมชนเปิด กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ระบบการศึกษาภายในเกาะจึงพัฒนาตามไปด้วย โรงเรียนจึงได้ขยายการศึกษาจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ทำให้มีเด็กชาวเลนิยมเรียนต่อกันมากขึ้น และทางโรงเรียนได้ส่งเสริมการใช้ภาษาอังกฤษ ปัจจุบันมีชาวเลส่งลูกไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และมีนักเรียนที่เป็นชาวเลจำนวน ๒ คนที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี คือ นางสาวรัชดา หาญทะเล ศึกษาสำเร็จคณะบัญชีจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร และนางสาวแสงโสม หาญทะเล จบจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ต่อมาได้บรรจุรับราชการ ณ โรงเรียนบ้านเกาะอาดัง ซึ่งได้กลับมาสอนเด็กชาวเล และได้แต่งงานกับชาวเลด้วยกัน

๒.๒ สภาพเศรษฐกิจ

ชาวเลอุรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะอาศัยการยังชีพกับทะเลเช่นเดียวกับชาวเลบนเกาะอื่น ๆ อาชีพประมงจึงเป็นอาชีพดั้งเดิม เพราะพวกเขา มีความผูกพันกับท้องทะเล ในยุคแรก ๆ เมื่อเริ่มก่อตั้งบ้านเรือน ชาวเลจะทำประมงแบบพื้นบ้าน ลักษณะของเครื่องมือประมง

และวิธีการจับสัตว์น้ำของชาวเลจึงเป็นการใช้เครื่องมือประมงที่ทำขึ้นเอง ใช้แรงงานเป็นหลัก ตลอดจนอาศัยภูมิความรู้ที่สืบทอดกันมาในการทำมาหากิน สำหรับเครื่องประมงและวิธีการจับสัตว์น้ำมีดังต่อไปนี้

เรือ สมัยก่อนชาวเลเกาะหลีเป๊ะใช้เรือพายหรือเรือแจว และมักจะติดใบเรือเมื่อมีลม หรือบางครั้งเรือกันว่าเรือกรรเชียง ต่อมาได้วิวัฒนาการเรือ ต้องหันมาใช้เรือติดเครื่องยนต์ เนื่องจากเมื่อมีเถ้าแก่เข้ามาให้ทุนสนับสนุนในการซื้อเครื่องยนต์ หรือให้เช่าเรือที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทำให้สามารถทำประมงได้ดีขึ้น

จมวกหรือชนัก เป็นเครื่องมือที่นิยมใช้จับเต่าทะเลและปลา ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทำมาหากินตั้งแต่อดีต ปัจจุบันไม่นิยมใช้แล้ว

การตกเบ็ด เป็นวิธีเก่าแก่ที่ชาวเลใช้กันมานาน เบ็ดจะมีหลายขนาดและใช้เหยื่อหลายประเภท สามารถใช้ได้ทั้งเวลากลางวันและกลางคืน โดยในช่วงมรสุมจะใช้วิธีการตกเบ็ดกันมาก

การดำน้ำจับสัตว์น้ำ นับว่าเป็นความสามารถพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเล เพราะสามารถดำน้ำได้ครั้งละนาน ๆ โดยไม่ใช้เครื่องมือช่วยหายใจหรืออุปกรณ์ดำน้ำ การดำน้ำเพื่อจับสัตว์น้ำในทะเลเป็นวิธีการง่าย ๆ ที่ใช้กันมานาน โดยจะดำน้ำเพื่อจับปลาด้วยมือเปล่าหรือใช้จมวกตามความเหมาะสม และสามารถดำหอยชนิดต่าง ๆ ได้ทั้งหอยมือเสือ หอยมุก หอยนมสาว รวมถึงกุ้งมังกร ปัจจุบันชาวเลเกาะหลีเป๊ะใช้วิธีการดำน้ำเพื่อหาปลาน้อยลง เพราะมีเครื่องมือประมงที่ทันสมัยและใช้ได้สะดวกรวดเร็วกว่า

ลอบหรือไซ ภาษาชาวเลเรียกไซว่า บูบ ไซเป็นเครื่องมือประมงที่ชาวเลนิยมใช้กันมาก มีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ซึ่งขนาดเล็กทำมาจากไม้ไผ่ ในขณะที่ไซขนาดใหญ่จะทำจากหวาย ไม้และลวดเหล็ก บริเวณที่นำไซไปวาง ได้แก่ พื้นทราย แนวปะการังหรือกองหินรอบเกาะ มีทั้งบริเวณน้ำตื้นและน้ำลึก ขึ้นอยู่กับขนาดของไซ ถ้าไซใหญ่จะวางไว้บริเวณน้ำที่ลึก โดยจะผูกไซไว้กับหิน และจะนำปลาออกจากไซทุก ๆ ๔-๕ วัน จนกระทั่งไซพัง ปลาที่จับได้ด้วยการใช้ไซ ได้แก่ ปลาข้างเหลือง ปลานกแก้ว ปลาสลิดหินทะเล ปลาตะมะ ปลากะพง ปลาเก๋า

อวน การจับปลาด้วยอวน นิยมทำให้ช่วงน้ำลง วิธีจับปลาด้วยอวน คือ การใช้ อวนล้อมหิน หรืออวนบริเวณน้ำตื้น และใช้อุปกรณ์หรือสิ่งของตีน้ำให้ปลาดตกใจกระโจนเข้าอวน ส่วนอวนอีกประเภทหนึ่งคือ อวนถ่วง โดยออกเรือไปวางอวนในช่วงหัวค่ำ จะมีการวางอวนในตอนกลางคืน

จะเห็นได้ว่าการทำประมงในปัจจุบัน ชาวเลหันมาทำประมงเชิงพาณิชย์มากขึ้น เนื่องจากการเข้าของเถ้าแก่หรือพ่อค้าคนกลาง ระบบเถ้าแก่และลูกน้องจึงทำให้สามารถทำ

ประมงในลักษณะดังกล่าวได้ดี เพราะถ้าแก่จะเป็นผู้ลงทุนเครื่องมือประมง และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ ทำให้ชาวเลออกเพียงแรงงานก็สามารถหาปลาและนำมาขายให้กับแก่^๔

การทำเกษตรกรรม ในยุคแรกชาวเลได้ทำการเกษตรคือ การปลูกข้าวและมะพร้าวไว้บริโภคในครัวเรือน เนื่องจากเกาะหลีเป๊ะเป็นเกาะที่มีพื้นที่ราบ มีบึงขนาดใหญ่กลางเกาะ ใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูกได้ ตอนหลังได้เลิกปลูกข้าวไปเนื่องจาก ชาวเลให้ความสำคัญกับการทำประมงพาณิชย์มากขึ้น ซึ่งให้ผลตอบแทนมากกว่าและสามารถซื้อข้าวก็สะดวกมากขึ้น เพราะมีร้านค้าในชุมชน

อาชีพขับเรือหางยาวรับจ้าง ในช่วงฤดูท่องเที่ยว ประมาณกลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนพฤษภาคม กลุ่มผู้ชายชาวเลจะมีรายได้สำคัญจากการขับเรือหางยาวรับจ้าง ทั้งจากการคอยรับส่งนักท่องเที่ยวจากเรือเฟอร์รี่ หรือเรือสปีดโบ๊ท ที่วิ่งรับส่งนักท่องเที่ยวจากท่าเรือต่าง ๆ สู่อะหลีเป๊ะ เนื่องจากเรือโดยสารเหล่านั้นไม่สามารถเข้ามาจอดรับส่งนักท่องเที่ยวถึงเกาะได้ จึงต้องมีเรือเล็ก อย่างเรือหางยาวของชาวเลคอยให้บริการรับส่งนักท่องเที่ยวจากเรือสปีดโบ๊ท หรือจากบนฝั่งที่เกาะหลีเป๊ะ สู่อะหลีเป๊ะ

อาชีพแรงงานรับจ้าง ในช่วงที่เกาะหลีเป๊ะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จึงมีการลงทุนในกิจการต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น รีสอร์ท ร้านอาหาร และร้านที่ให้บริการต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เมื่อช่วงเริ่มก่อสร้างและการขยายต่อเติม ต่างต้องอาศัยแรงงานรับจ้าง ซึ่งก็คือกลุ่มชาวเลบนเกาะ ซึ่งจะใช้เวลาที่ว่างจากการหาปลา จนกระทั่งชาวเลบางคนกลายมาเป็นคนงานประจำภายในรีสอร์ทนั้น ๆ นอกจากนี้หญิงชาวเลในปัจจุบันได้เปลี่ยนบทบาทมาทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้น โดยเลือกทำงานเป็นแม่บ้าน พนักงานในครัว หรือพนักงานเสิร์ฟและซักผ้าให้กับทางรีสอร์ท

อาชีพค้าขาย เมื่อชุมชนขยายตัวขึ้น ทั้งจากการเพิ่มขึ้นของชาวเลในชุมชนเองและการเพิ่มขึ้นของคนนอกที่เข้าสู่ชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ทำให้ชาวเลบางครอบครัวที่พอจะมีเงินลงทุน ได้เปิดกิจการค้าขายเป็นของตัวเองขึ้น เช่น เปิดร้านขายของชำเล็ก ๆ หรือเปิดร้านอาหาร

๒.๓ สภาพวัฒนธรรม

ภาษาที่ชาวเลเกาะหลีเป๊ะ ใช้ในการสื่อสารกันภายในชุมชน คือ ภาษาอุรักลาโว้ย ซึ่งเป็นภาษาพูดแต่ไม่มีภาษาเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้ชาวเลบางคนสามารถใช้ภาษามลายูและภาษาไทยท้องถิ่น นั่นคือ ภาษาถิ่นใต้ ภาษากลางได้บ้าง เพื่อการติดต่อ

^๔ แสงโสม หาญทะเล, อาจารย์โรงเรียนบ้านเกาะอาดัง หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

แลกเปลี่ยนผลผลิตกับคนต่างถิ่น หลังจากเกาะหลีเป๊ะได้เปิดให้มีการท่องเที่ยวเข้ามา ทำให้มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินิยมเข้ามาเที่ยวมากขึ้น ทำให้เกาะหลีเป๊ะต้อนรับคนต่างภาษา ชาวเลที่ต้องประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงสามารถปรับเปลี่ยนและเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มคนที่เข้ามาจากภายนอกได้มากขึ้น ชาวเลจึงสามารถใช้ภาษาไทยได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในกลุ่มเด็ก วัยรุ่นและวัยกลางคน ซึ่งสามารถพูดได้ทั้งภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นได้ และเมื่อมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาเพิ่มขึ้น กลุ่มชาวเลที่ต้องทำงานบริการนักท่องเที่ยวจึงสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ อีกทั้งทางโรงเรียนได้จ้างครูชาวต่างชาติมาสอนภาษาอังกฤษให้กับนักเรียนชาวเล

ส่วนลักษณะการแต่งกายของชาวเล ในอดีตจะแต่งกายอย่างเรียบง่ายให้เข้ากับลักษณะของภูมิอากาศท้องถิ่น คือ ผู้ชายมักนุ่งโสร่งหรือกางเกงขายาว ไม่นิยมสวมเสื้อ ส่วนผู้หญิงจะนิยมนุ่งผ้ากระโจมอกผืนเดียว ไม่สวมเสื้อเช่นกัน แต่หลังจากที่เกาะเปิดรับกลุ่มคนภายนอกมากขึ้น การแต่งกายของชาวเลส่วนใหญ่จึงเปลี่ยนแปลงไป มีการแต่งกายเข้าให้กับสมัยนิยม เลียนแบบคนเมืองมากขึ้น

สำหรับการแสดงออกทางความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของชาวเล ในอดีตยุคแรกของการตั้งถิ่นฐาน ชาวเลยังไม่มี การนับถือศาสนาใด แต่จะนับถือภูตผีและวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเหล่านี้แสดงออกในรูปของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีลอยเรือและพิธีกรรมต่าง ๆ ต่อมาชาวเลอุรักลาไว้ได้รับการระบุให้นับถือศาสนาพุทธจากหน่วยงานภาครัฐ เมื่อเริ่มให้ชาวเลทำบัตรประชาชน

ประเพณีลอยเรือ^{๑๕} เป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวเลอุรักลาไว้ ซึ่งจะจัดขึ้นสองครั้งในหนึ่งปี ช่วงของวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ และเดือน ๑๑ การจัดพิธีลอยเรือจะจัดพร้อมกันทั้งบนเกาะลันตา เกาะสิเหร่ และเกาะหลีเป๊ะ ชาวเลจะใช้โอกาสนี้ในการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ และเป็นการสะเดาะเคราะห์ไปกับการลอยเรือ เรือที่สร้างจะทำด้วยไม้ระกำ และสร้างในขณะจัดพิธีนี้ขึ้นมาเฉพาะ พิธีลอยเรือจะเริ่มในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ช่วงบ่าย โดยโต๊ะหมอมจะนำชาวบ้านทำพิธีเคารพบรรพบุรุษที่ศาลทวดโต๊ะคีรี โดยแต่ละครอบครัวจะนำข้าวเหนียวหวาน ข้าวเหนียวเหลือง แกงไก่ ขนมต่าง ๆ เช่น ขนมหัวล้าน ขนมเจาะหู ขนมเทียน ข้าวตอก หมากพลู น้ำ และเทียนขี้ผึ้งไปด้วย รวมถึงอาหารพิเศษ คือ ข้าวเหนียว ๗ สีและไก่ดิบ ชาวบ้านจะจุดยาสูบบูชาวิญญาณเพื่อขอมาต่อทวดโต๊ะคีรี รวมทั้งขอพรต่าง ๆ โต๊ะหมอมจะเริ่มพิธี โดยกานนำภาชนะที่ใส่ถ่านและใบกำยานวนรอบศาลทวด หลังจากนั้นจะจุดเทียนนำทางไปสู่การสนทนากับวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ตัวแทนแต่ละครอบครัวจะทยอยจุดเทียนและอธิษฐานด้วยข้าวตอกในมือ

^{๑๕} การสนทนากลุ่มย่อย คณะกรรมการจัดงานประเพณีลอยเรือ ณ เกาะหลีเป๊ะ วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

และโยนข้าวตอกเข้าหาเทียนที่จุดไว้บนศาลทวดโตะหมีรี ข้าวตอกเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์และเชื่อกันว่าสามารถขับไล่ความโชคร้ายได้ ชาวเลจะให้โตะหมีทำนายโชคจากน้ำตาเทียน หลังจากนั้นโตะหมีจะปักธงสีขาว ๔ อันไว้ เป็นอันจบพิธี ชาวเลต่างก็แบ่งปันอาหารที่นำมาทำพิธีเพื่อกลับบ้าน หลังจากนั้นก็จะมีการแสดงรำมะนา ชาวเลต่างก็พากันเต้นรำตามจังหวะดนตรี

ในวันที่สอง ขึ้น ๑๕ ค่ำ โตะหมีจะใช้ข้าวตอกขออนุญาตวิญญูณสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อตัดเสาเอกไม้ระกำและไม้ตีนเปิดไปสร้างเรือ โดยจะมีพิธีเคลื่อนย้ายและแหงไม้ที่นำมาทำเสาเอกไปยังบริเวณชายหาดหน้าโรงเรียนบ้านเกาะอาดัง ในตอนเช้าชาวเลกลุ่มหนึ่งจะออกจากเกาะหลีเป๊ะไปเกาะอาดัง เพื่อหาไม้ระกำ และตัดไม้ระกำโดยจะปอกเปลือกไม้ออกและมัดรวมกันแล้วนำกลับมายังเกาะหลีเป๊ะ ระหว่างที่นั่งเรือกลับมายังเกาะหลีเป๊ะชาวเลที่เดินทางมาจะร้องเพลงเต้นรำกันบนเรือ ส่วนเรืออีกลำหนึ่งจะจอดรออยู่บริเวณตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะอาดังตรงช่องแคบกันระหว่างเกาะอาดังกับเกาะหลีเป๊ะ ซึ่งเรียกกันว่า เรือไล่ จะบรรทุกชายหญิงที่แต่งตัวพิเศษ บางคนจะใช้สีดำทาบนหน้า หรือนำช่อดอกไม้มาประดับเป็นพวงมาลัย และจะเต้นรำอยู่บนเรือ เรือทั้งสองลำจะแล่นไล่กันมาและวนอยู่หน้าเกาะหลีเป๊ะ ๓ รอบ หลังจากนั้นเรือที่ไปตัดไม้ระกำจะเข้าเทียบฝั่ง และมีการแห่ไม้ระกำรอบปราสาท ๓ รอบแล้วนำไปให้โตะหมีเริ่มสร้างเรือ

กลุ่มผู้ชายชาวเลที่มีความชำนาญในการสร้างเรือจะมาช่วยกันสร้างโดยมีการถ่ายทอดความรู้ในการสร้างเรือให้กับกลุ่มเยาวชนด้วย ท้องเรือจะทำด้วยไม้ตีเปิด ส่วนประกอบอื่น ๆ จะใช้ไม้ระกำทั้งหมด เมื่อทำโครงสร้างเรือเสร็จแล้ว ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะช่วยกันตกแต่งชิ้นส่วนต่างๆ ของเรือให้เป็นลวดลายสวยงามและมีความหมาย ขนาดของเรือจะมีความยาวประมาณ ๒.๕ เมตร กว้างประมาณ ๑ เมตร

ในตอนเย็นชาวเลจะนำเรือไปไว้บนชายหาด หันหน้าเข้าหาทะเล ตอนหัวค่ำโตะหมีก็จะเริ่มทำพิธีเชิญบรรพบุรุษให้นำสิ่งชั่วร้ายลงเรือ ด้วยการสวดเป็นภาษาอูรักลาไวย์ มีการโรยกำยานใส่ในไฟเป็นระยะ ๆ ช่วงกลางคืนจะมีการเล่นรำมะนา มีการร้องเพลงและรำรำไปรอบ ๆ เรือจนกระทั่งถึงรุ่งสางของอีกวัน ก่อนที่จะโตะหมีจะให้เริ่มพิธีลอยเรือชาวเลจะนำขนมหวาน อาหารแห้งและน้ำ ตัดเล็บ ตัดผม มาใส่ลงไปในเรือ และจุดเทียนปักลงบนเรือ และใช้ข้าวตอกลูบไปตามร่างกายก่อนที่จะโยนลงไปในเรือเพื่อนำโชคร้ายให้ออกไปจากตัว หลังจากนั้นเมื่อโตะหมีอดุกฤษยามเรียบร้อยแล้ว ก็เตรียมให้ผู้ชายชาวเลแบกเรือนำออกไปลอย โดยใช้เรือโดยสารเพื่อนำเรือไปปล่อยให้พ้นจากเกาะหลีเป๊ะ

ในเช้าวันเดียวกัน จะมีกลุ่มชาวเลไปตัดไม้เพื่อนำมาทำไม้กันผี ไม้ที่ใช้จะต้องปอกเปลือกออกให้ผิวเรียบและสะอาด แล้วนำมาประกอบเป็นกากบาท คล้าย ๆ กับไม้กางเขน จำนวน ๗ ท่อน ชาวบ้านจะใช้ใบกะพ้อและดอกไม้สดตกแต่งปลายยอดของไม้กันผี ซึ่งชาวเลมีความเชื่อว่า ไม้กันผีจะใบกัปเดตความชั่วร้ายให้ออกไปจากเกาะ โดยชาวเลจะตีกลองและร้องรำ

ทำเพลง ผู้ชายจะแห่ไม้กันผีไปปักเรียงเป็นแถวบนพื้นทราย บริเวณที่ทำพิธีลอยเรือ หลังจากนั้นโต๊ะหม้อจะทำน้ำมนต์แจกจ่ายให้กับชาวเล หลังจากนั้นไม้กันผีจะถูกแยกเพื่อนำไปไว้สำหรับกับความโชคร้ายปักไว้ตามจุดต่าง ๆ ของเกาะ

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐ การประกอบพิธีลอยเรือ ตั้งแต่เริ่มจากการทำพิธีที่ศาลทวดโต๊ะซีรี การแห่ไม้ระกำ ตลอดจนการสร้างเรือปราจก๊ และการนำเรือไปลอยในทะเล

พิธียาปินยู เป็นการบูชาเต่าทะเลซึ่งชาวเลจะทำพิธีนี้ในช่วงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ หรือเดือน ๑๑ การทำพิธีนี้เพื่อต้องการให้เต่าทะเลขึ้นมาวางไข่และเพื่อให้เต่าทะเลเพิ่มจำนวนมากขึ้น เพราะไม่ต้องการให้เต่าทะเลสูญพันธุ์

พิธีตุลาบาลา เป็นพิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีนี้จะทำขึ้นก็ต่อเมื่อชาวเลอุร็กลาไว้มีโรคภัยไข้เจ็บเป็นจำนวนมาก

พิธีปูยาลาไว้ หมายถึง การบูชาทางทะเล ซึ่งชาวเลอุร็กลาไว้จะทำพิธีนี้ช่วง ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พิธีนี้ที่สร้างขึ้นเพื่อต้องการให้สัตว์น้ำเข้ามารวมกันในบริเวณชายฝั่งและวางไข่เพื่อให้ชาวเลได้มีอาหารที่อุดมสมบูรณ์

นอกจากนี้ชาวเลอุร็กลาไว้เกาะหลีเป๊ะ ยังมีความเชื่อเกี่ยวสิ่งต่าง ๆ เช่น ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ การทำยาเสน่ห์จากน้ำตาปลาตุหยง (พะยูน) การใช้คาถาเวทมนต์ในการรักษา การดูฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และความเชื่อเกี่ยวกับการใช้เครื่องรางของขลัง หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชน พิธีกรรมบางอย่างของชุมชนชาวเลได้เริ่มลดความสำคัญลง เช่น พิธียาปินยู การบูชาเต่าทะเล และพิธีปูยาลาไว้ก็ถูกผนวก

เข้ากับพิธีลอยเรือ ในปัจจุบันจึงเหลือแต่พิธีลอยเรือ เพราะเป็นพิธีที่ครอบคลุมทุกเรื่องอยู่แล้ว สำหรับพิธีลอยเรือที่เหลืออยู่ในปัจจุบันก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากพิธีในรูปแบบเดิม ใช้เครื่องมือที่ประกอบพิธีกรรมทันสมัยขึ้น ทั้งเรือที่ใช้เพื่อไปตัดไม้มาประกอบเรือประจักษ์จะเปลี่ยนเป็นเรือหางยาว ซึ่งในอดีตใช้เรือพาย และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งมีการจัดเวทีสำหรับการเต้นรำ และรำวง เปิดเครื่องเสียงและใช้เพลงสากลสมัยใหม่ สำหรับวัตถุประสงค์ของการจัดพิธีลอยเรือ นอกจากจะจัดขึ้นตามความเชื่อและเป็นประเพณีดั้งเดิมแล้ว ปัจจุบันพิธีลอยเรือถูกจัดขึ้นเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสู่เกาะหลีเป๊ะเพิ่มมากขึ้น ทำให้การประกอบพิธีลอยเรือมีนักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้าร่วมในพิธีด้วย

ภาพประกอบที่ ๔.๑๑ กิจกรรมบันเทิงยามค่ำคืนในช่วงพิธีลอยเรือ ประกอบด้วย เวทีรำวง มีการออกร้านขายของ และมีเครื่องเล่นสำหรับเด็ก ๆ ชาวเล และชาวเกาะหลีเป๊ะ

บทที่ ๕

การปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชาวเลอุรักลาไว

การปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชาวเลอุรักลาไว หลังการเกิดคลื่นสึนามิและการเข้ามาของสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล โดยนำเสนอในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. การปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์การท่องเที่ยว
๒. การปรับตัวหลังเหตุการณ์สึนามิ

๑. การปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลอุรักลาไวทั้งสองเกาะเป็นอย่างมาก ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อม และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชาวเลต้องปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

๑.๑ การปรับตัวของชาวเลอุรักลาไวเกาะลันตา

ธุรกิจการท่องเที่ยวได้เข้ามาบนเกาะลันตาประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา แต่ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น และการเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวของเกาะลันตา เพิ่งขยายตัวไม่เกิน ๑๐ ปีที่ผ่านมา เพราะด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นเกาะน้อยใหญ่และมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยว คือ ทะเลและชายหาด ทำให้เกาะลันตาเริ่มเป็นที่สนใจของคนที่รักและชอบการท่องเที่ยวทางทะเล อีกทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเองของชาวเลทำให้เป็นตัวดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสนใจเกาะลันตามากขึ้น ธุรกิจการท่องเที่ยวบนเกาะลันตาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการคมนาคมที่อำนวยความสะดวกเร็วขึ้น ทั้งการเดินทางระหว่างเกาะกับแผ่นดินใหญ่ ที่ใช้ระยะเวลาไม่นาน รวมทั้งเส้นการคมนาคมบนเกาะที่สะดวกเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการขยายสถานประกอบการต่าง ๆ ทั้งที่พัก โรงแรม รีสอร์ท ทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ กระจายไปตามแหล่งท่องเที่ยวบริเวณชายหาดที่สำคัญของเกาะลันตา รวมทั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านอินเทอร์เน็ต ร้านสปา ร้านขายของที่ระลึก ปั่นน้ำมัน ฯลฯ ส่งผลให้พื้นที่ส่วนใหญ่ที่เปลี่ยนผ่านไปยังกลุ่มธุรกิจทุนจากคนภายนอกมากขึ้น ผลกระทบต่อกลุ่มชาวเลอุรักลาไวบนเกาะลันตา จึงได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวในหลายลักษณะด้วยกัน

ด้านสังคม การปรับตัวของชาวเลอุรักลาไวบนเกาะลันตา ในด้านสังคมชาวเลมีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งการใช้ภาษาอุรักลาไว กลุ่มเด็กและเยาวชนชาวเลรุ่นใหม่ เริ่มไม่พูดภาษาอุรักลาไวกัน มักจะใช้ภาษาไทยกลาง และภาษาไทยถิ่นใต้กันมากขึ้น เนื่องจากมองว่า

การพูดภาษาชาวเล จะเป็นกลุ่มคนที่ไม่ทันสมัย และมักจะอายุเพื่อน ๆ กลุ่มชนอื่น ๆ แต่เมื่อพูดคุยกันเองที่บ้าน มีบางกลุ่มที่ยังใช้ภาษาอูรักลาไวกว้าง และสามารถฟังได้อย่างเข้าใจ แต่จะไม่ค่อยได้พูดกัน คนรุ่นเก่าจึงกังวลในเรื่องการใช้ภาษาอูรักลาไวกว้างที่น้อยลงของเด็กชาวเลรุ่นใหม่เป็นอย่างยิ่ง เพราะหากไม่มีการพูดคุยกันต่อไป อีกทั้งภาษาอูรักลาไวกว้างเป็นเพียงภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนที่เป็นลายลักษณ์อักษร จึงมีโอกาที่จะทำให้ภาษาอูรักลาไวกว้างถูกลบเลือนไปได้ นอกจากนี้เมื่อธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามาในเกาะลันตาเพิ่มมากขึ้น ชาวเลส่วนใหญ่ต้องปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น จึงมีการฝึกพูด และเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ทำให้ชาวเลบางส่วนสามารถใช้ภาษาอังกฤษและสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้

ส่วนการแต่งกาย ชาวเลชอบแต่งกายตามสมัยนิยมมากขึ้น ผู้ชายใส่เสื้อยืด กางเกงยีนส์ ส่วนผู้หญิงใส่เสื้อผ้าตามแฟชั่น ชอบสีสดใส แต่งหน้า ย้อมสีผม และชอบใส่เครื่องประดับ

ชาวเลบางส่วนที่ไปทำงานด้านการท่องเที่ยวทั้งทำงานเป็นแม่บ้าน ตามรีสอร์ทต่าง ๆ เป็นพนักงานเสิร์ฟ มีโอกาสได้พบปะกับคนนอกที่ไม่ใช่กลุ่มชาวเลด้วยกัน จึงมีการแต่งงานกับกลุ่มคนภายนอกมากยิ่งขึ้น ทำให้มีการผสมผสานเชื้อสายมากขึ้น

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน เนื่องจากชาวเลในแต่ละครอบครัวต้องออกไปทำงานรับจ้างมากขึ้น และต้องรีบเร่งที่จะไปออกทะเลเพื่อให้ได้ผลผลิต ทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวนั้นห่างเหินไป เพราะแม้แต่ผู้หญิงก็ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน การทำงานภายนอกมากขึ้นทำให้ชาวเลรับเอาวัฒนธรรมจากคนภายนอกเข้ามาเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

ภาพประกอบที่ ๕.๑ สภาพบ้านเรือนของชาวเลบ้านคลองดาว เกาะลันตา เป็นบ้านปูนเหมือนชุมชนอื่น ๆ และสภาพชุมชนชาวเลบ้านโต๊ะบาหลิว จะอยู่ริมฝั่งจึงสร้างแบบเดิมคือยกพื้นสูง

ด้านวัฒนธรรม ค่านิยมของชาวเลเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้างมาก เนื่องจากการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ และธุรกิจการท่องเที่ยวทำให้ชาวเลมีค่านิยมทางวัตถุมากขึ้น ทำให้ค่านิยมและความเชื่อดั้งเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติในอดีตลดน้อยลงไป เช่น ในอดีตช่วงทำพิธีลอยเรือเป็นเวลา ๓ วันทุกคนในครอบครัวต้องไปร่วมในพิธีตลอดทั้ง ๓ วัน เพราะเชื่อถือกันว่าหากใครไปอยู่ร่วมในพิธีตลอดจนกระทั่งพิธีเสร็จสิ้นจะทำให้บรรพบุรุษพอใจ และจะได้บุญมาก แต่ในปัจจุบันเนื่องจากชาวเลมีข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้านมากกว่าอดีตและเป็นสิ่งของที่มีค่า เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเสียง ตู้เย็น เครื่องยนต์เรือซึ่งมีราคาหลายหมื่น ทำให้ชาวเลมีความกังวลกับเครื่องใช้ข้าวของมากขึ้น เพราะกลัวว่าจะมีขโมยเข้ามาลักขโมยเอาสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จึงต้องมีคนเฝ้าบ้านเอาไว้ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติได้ตามความเชื่อที่มีมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากชาวเลบางคนเคยโดนขโมยเรือในช่วงพิธีลอยเรือมาแล้ว

นอกจากค่านิยมและความเชื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อการประกอบพิธีกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งพิธีกรรมบางอย่างได้ลดบทบาทลงไป ยังมีเพียงพิธีกรรมไม่กี่อย่างเท่านั้นที่ชาวเลยังปฏิบัติและสืบทอดกันอยู่ โดยเฉพาะพิธีลอยเรือ

ด้านเศรษฐกิจ หลังจากธุรกิจการท่องเที่ยวเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวเลหันมาประกอบอาชีพใหม่กันมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว เพราะสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวเล สำหรับอาชีพใหม่ที่มาพร้อมกับธุรกิจท่องเที่ยว^๑ ได้แก่

- อาชีพแรงงานรับจ้าง ชาวเลจำนวนหนึ่งจะรับจ้างทำงานทั่วไปอยู่แล้ว ทั้งในตลาดและในเขตเทศบาล เมื่อมีการขยายธุรกิจท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้ชาวเลหันมารับจ้างที่เกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว เช่น รับจ้างทำงานก่อสร้างโรงแรม รีสอร์ท รับจ้างทำสวน ดายหญ้า ซึ่งงานรับจ้างที่ชาวเลทำนั้น บางคนรับจ้างเป็นอาชีพหลัก พอหมดช่วงหน้าฤดูท่องเที่ยวก็อาจจะไปทำประมง หรือบางคนรับจ้างเป็นครั้งคราวเมื่อว่างจากการออกทะเล

- อาชีพทำงานในโรงแรมหรือรีสอร์ท ชาวเลที่มาประกอบอาชีพรับจ้างต่าง ๆ รวมทั้งอาชีพอื่นๆ เป็นการปรับตัวจากอาชีพประมง เนื่องจากในรอบ ๑๐ ปีที่ผ่านมาการทำประมงต้องใช้ทุนมากขึ้น อีกทั้งทรัพยากรสัตว์น้ำลดจำนวนลง และราคาสัตว์น้ำที่จับได้ต่ำลง ประกอบกับธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวเลหาทางออกในการเพิ่มรายได้ด้วยการออกไปทำงานกับธุรกิจท่องเที่ยวภายในเกาะลันตา เช่น งานรับจ้างที่รีสอร์ท ที่อยู่ใกล้กับชุมชนของชาวเล ซึ่งงานที่รับจ้างทำในรีสอร์ท มีทั้งผู้ชายชาวเล และผู้หญิงชาวเลที่เข้ามาทำ สำหรับผู้ชายจะรับงานก่อสร้างซ่อมแซมรีสอร์ท จัดสวน แบกهام เป็นต้น ส่วนผู้หญิงมักจะเป็นแม่บ้าน ทำความสะอาด ซักผ้า หรือเป็นพนักงานเสิร์ฟ ล้างจาน ซึ่งได้ตกอยู่ประมาณวันละ ๑๕๐-๓๐๐ บาท

^๑ การสนทนากลุ่มย่อย คณะกรรมการชุมชนบ้านคลองดาว วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

- อาชีพค้าขาย ชาวเลส่วนน้อยเท่านั้นที่ประกอบอาชีพค้าขาย หลังจากมีธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามา อย่างกรณีหมู่บ้านสังกาอู่ ก็จะมีชาวเลประมาณ ๒ ร้านที่เป็นของชาวเล ซึ่งมักจะขายของชำทั่วไปทั้งอาหารแห้ง ของใช้จำเป็นและอาหารจำพวกผักและผลไม้ ส่วนร้านอื่น ก็จะเป็นร้านของชาวเลเช่นเดียวกันแต่เป็นชาวเลที่แต่งงานกับคนภายนอกชุมชน ส่วนบ้านคลองดาว มีเพียงร้านเดียวเท่านั้นที่เป็นของชาวเล คนที่สามารถประกอบธุรกิจค้าขายได้ จะต้องมีการเก็บสะสมเงินหลังจากที่หามาได้ และมีความทะเยอทะยานที่จะพัฒนาไปสู่การทำการค้า เพราะปกติ บุคลิกและนิสัยของชาวเล มักไม่ชอบเก็บสะสมเงิน เมื่อได้มาจะนำมาใช้สอย และไม่ค่อยชอบคบค้าสมาคมกับคนภายนอกกลุ่มตัวเองมากนัก แต่จากการสังเกตของผู้วิจัย ชาวเลที่เปิดร้านค้าส่วนใหญ่ จะมีบุคลิกที่ชอบพูดคุย และติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกบ่อย ๆ ทำให้เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพค้าขาย ทำให้ฐานะทางการเงินและคุณภาพชีวิตดีขึ้นกว่าชาวเลครอบครัวอื่น ๆ

ภาพประกอบที่ ๕.๒ ร้านค้าของชาวเลบ้านคลองดาว เกาะลันตา

- อาชีพรับจ้างนำเที่ยว ชาวเลถือว่าเป็นกลุ่มคนที่คุ้นเคยกับทะเลมากกว่ากลุ่มชาวประมงพื้นบ้านอื่น ๆ แหล่งท่องเที่ยวในทะเลทั้งบริเวณชายหาด และแหล่งดำน้ำดูปะการัง เป็นสถานที่ที่ชาวเลรู้จักเป็นอย่างดี ดังนั้นในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ชาวเลบางส่วนจึงนำเรือที่ตนเองมีอยู่มาใส่หลังคาและให้บริการนำเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งนี้จะเป็นกลุ่มชาวเลที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษ สื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ สามารถสร้างรายได้จำนวนมากให้กับชาวเลในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวในแต่ละปี

- อาชีพนายหน้า จากการที่มีการพัฒนารองรับการท่องเที่ยว ทั้งการสร้างถนน การสร้างสถานที่บริการต่าง ๆ ทำให้ที่ดินของชาวเล มักเป็นที่ดินที่อยู่ติดกับชายฝั่งและชายหาด เป็นที่ต้องการของนายทุนและคนภายนอกในการมองหาทำเลที่ตั้งเพื่อสร้างรีสอร์ท

ทั้งบริเวณหมู่บ้านสังกะอู่จะมีลักษณะเป็นพื้นที่เชิงเขา สามารถมองเห็นทิวทัศน์ที่สวยงามมาก ทำให้นายทุนต้องการที่ดินแถบนั้นเพื่อสร้างรีสอร์ท นอกจากนี้ยังมีบริเวณชุมชนบ้านคลองดาว บ้านโนไร่ ที่มีชาวเลอาศัยอยู่ก่อนในอดีต และด้วยในอดีตชาวเลไม่สามารถสร้างสิ่งจำเป็นในดำรงชีพได้เองทั้งหมด จึงต้องอาศัยสัตว์น้ำในการแลกเปลี่ยนสิ่งจำเป็นต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งที่ดินบนเกาะ มาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของเหล่านี้ ในขณะที่สิ่งไหนที่มีความจำเป็นสำหรับพวกเขา ก็จะหามาให้ตามที่คนภายนอกต้องการแม้จะเป็นสิ่งที่มีมูลค่ามากในอนาคตก็ตาม เมื่อกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาจึงใช้วิธีการเหล่านี้แลกเปลี่ยนหรือขอซื้อที่ดินราคาถูกจากชาวเล ด้วยเห็นความสำคัญของทะเลมากกว่าที่ดินจึงยอมแลกเปลี่ยนซื้อขายให้กับกลุ่มคนภายนอกมากขึ้น จนต้องย้ายที่อยู่อาศัยเข้าไปด้านในของเกาะ บริเวณชายหาดจึงตกไปอยู่ในกรรมสิทธิ์ของกลุ่มคนที่เข้ามาทีหลัง ไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธ ไทยจีน ไทยมุสลิม และโดยเฉพาะนายทุนที่เข้ามาพร้อมกับธุรกิจการท่องเที่ยว แต่ปัจจุบันมีอาชีพนายหน้าค้าขายที่ดิน เช่นที่หมู่บ้านสังกะอู่มีครอบครัวชาวเล แต่เป็นชาวจีนที่มาแต่งงานกับชาวเล และเป็นนายหน้าคนสำคัญในหมู่บ้านที่คอยติดต่อกับชาวเลในการซื้อขายที่ดิน ซึ่งเป็นคนที่อยู่มานาน และรู้จักชาวเลในหมู่บ้านทุกคนเป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันมีการซื้อที่ดินเก็บไว้เองเพื่อขายเก็งกำไรในอนาคตด้วย นอกจากนี้มีชาวเลเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่เป็นนายหน้าเองด้วย แต่ชาวเลเหล่านี้จะต้องรู้จักกับคนภายนอกเป็นอย่างดี และติดต่อกับคนภายนอกอยู่ตลอดเวลา

๑.๒ การปรับตัวของชาวเลอุรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ

ชาวเลอุรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะมีการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวไปอีกระดับหนึ่ง นั่นคือ การเข้าสู่ยุคธุรกิจการท่องเที่ยว ประมาณ พ.ศ.๒๕๒๗ เป็นต้นมา ซึ่งเกิดจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว และเป็น การปรับภาพลักษณ์จากชุมชนประมงมาเป็นชุมชนท่องเที่ยว อีกทั้งการมีทรัพยากรท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่ยังดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสู่แหล่งเที่ยวที่น่าสนใจ ซึ่งแหล่งทรัพยากรที่ถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวบริเวณเกาะหลีเป๊ะและหมู่เกาะอาดัง-ราวี มีทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม และมรดกทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในหมู่เกาะอาดัง-ราวี จึงประกอบด้วย เกาะหลีเป๊ะ มีแหล่งดำน้ำดูปะการังมากมาย รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวเลอุรักลาไวย์ เป็นอีกซึ่งดึงดูดที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว เกาะอาดัง เป็นเกาะที่มีแหล่งท่องเที่ยวสวยงามหลายประเภท ได้แก่ น้ำทะเล ปะการัง ชายหาด น้ำตกและสภาพป่าธรรมชาติ เกาะหินงาม เป็นเกาะที่อยู่ทางทิศตะวันตกของเกาะอาดัง เกาะราวี มีหาดทรายขาวสะอาด เกาะยาง เป็นเกาะเล็ก ๆ ที่มีปะการังอ่อน ๗ สี และหมู่เกาะตง

จากศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวส่งผลให้ชาวเลอุรักลาไวย์ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมให้เหมาะสมไปตามการเปลี่ยนแปลงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด และเป็นจุดเริ่มของการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของชาวเลไปพร้อม ๆ กัน คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชน เช่น ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ถนน

โทรศัพท์ บ้ายสื่อความหมาย การกำจัดขยะมูลฝอย และการรักษาความปลอดภัยภายในชุมชน ซึ่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าว ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวเลได้รับการพัฒนาไปจากเดิม ด้วย สามารถใช้ไฟฟ้า มีการสร้างเครื่องใช้ไฟฟ้าตามมา และค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นตามมาแต่ชาวเลก็ยินดีที่มีการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ดังกล่าว เพราะทำให้ชีวิตชาวเลมีความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น

เมื่อโครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนา ทำให้พื้นที่บนเกาะหลีเป๊ะมีนักธุรกิจที่จะเข้ามาลงทุนในการทำธุรกิจการท่องเที่ยว ทั้งการกว้านซื้อที่ดินที่มีศักยภาพในการสร้างสถานบริการแก่นักท่องเที่ยวต่าง ๆ ประกอบด้วย รีสอร์ทและบังกะโล มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ซึ่งรีสอร์ทแห่งแรกเป็นของนายกิจชัย หอพิสุทธิสาร ผู้ใหญ่บ้านบ้านเกาะหลีเป๊ะ เป็นเจ้าของรีสอร์ท ในปี ๒๕๒๗ นอกจากนี้ยังมีการสร้างร้านอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งมีจำนวนหลายร้านด้วยกัน ร้านค้ามีทั้งร้านขายชำ สินค้าอุปโภค บริโภค ตลอดจนขายเสื้อผ้าและของที่ระลึก ร้านอินเทอร์เน็ต ซึ่งเริ่มมีเนื่องจากนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเมื่อประมาณปลายทศวรรษ ๒๕๓๐ จนปัจจุบันมีจำนวนหลายร้านด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีร้านนวดแผนไทยและนวดแผนโบราณ ร้านฝึกสอนดำน้ำ ร้านรับสักตามร่างกาย และยังมีบริษัทเดินเรือโดยสาร

ด้านสังคม เมื่อธุรกิจท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็ว ย่อมส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวเลอุรักลาโว้ยบนเกาะหลีเป๊ะ สิ่งแรกที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การก่อสร้างบ้านได้เปลี่ยนจากรูปแบบเดิม คือสร้างแบบง่าย ๆ ยกพื้นและใช้วัสดุท้องถิ่น แต่เมื่อมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการรับวัฒนธรรมจากคนภายนอกที่เข้ามาอยู่ในชุมชน ทำให้ชาวเลหันมานิยมสร้างบ้านแบบไม่ยกพื้น ใช้วัสดุที่หาซื้อจากตลาดในตัวเมืองสตูล ลักษณะบ้านจึงมั่นคงแข็งแรงขึ้น ส่วนพื้นที่ห้อมบ้านของชาวเลในอดีตจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมชายหาด แต่เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น และการขยายของธุรกิจการท่องเที่ยวทำให้ชาวเลต้องตั้งห่างจากชายหาดเข้ามาด้านในของตัวเกาะเพิ่มมากขึ้น

ความสัมพันธ์ทางสังคม ภายในกลุ่มชาวเลมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต้องช่วยกันทำงานมากขึ้น จึงมีโอกาสนในการพบเจอคนภายนอกมากขึ้นทำให้มีการแต่งงานกับคนต่างกลุ่ม โดยคนต่างกลุ่มมีทั้งเมื่อแต่งงานแล้วก็ย้ายมาอยู่กับครอบครัวชาวเล แต่บางส่วนเมื่อแต่งงานแล้วจะย้ายไปอยู่ที่อื่นกับคนภายนอก มีทั้งแต่งงานกับชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิมและชาวต่างชาติ คนภาคอื่น ๆ เช่น ภาคอีสาน และชาวต่างดาว เช่น พม่า ทำให้มีการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามมา อย่างไรก็ตามปัญหาด้านความสัมพันธ์เกิดขึ้นหลังจากการขยายธุรกิจการท่องเที่ยว โดยเฉพาะความขัดแย้งเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน เนื่องจากที่ดินบนเกาะเป็นสิ่งมีมูลค่ามาก จึงเกิดกรณีพิพาทแย่งชิงที่ดินระหว่างกลุ่มนายทุนและชาวเล ปัญหาที่เกิดขึ้นทางแกนนำกลุ่มชาวเลจึงได้หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการยื่นหนังสือไปยัง

หน่วยงานต่าง ๆ เพราะที่ผ่านมามีชาวเลซึ่งถือว่าตามเล่ห์เหลี่ยมของนายทุนจากภายนอกที่เข้ามากว่าวันซื้อที่ดินไม่ทัน บางคนขายที่ดินในราคาถูก และขายที่ดินโดยปราศจากเอกสารสิทธิ์ รวมถึงขายที่ดินเนื่องจากเข้าใจผิดคิดว่าต่อไปบนเกาะหลีเป๊ะจะต้องคืนให้กับอุทยานฯ พบว่าชาวเลที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินมีมากกว่า ๙๐%

ด้านเศรษฐกิจ สำหรับอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นหลังจากมีการขยายธุรกิจการท่องเที่ยว ประกอบด้วย^๒

- อาชีพแรงงานรับจ้าง เช่นเดียวกับชาวเลบนเกาะลันตา ชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะ ได้หันมาใช้แรงงานรับจ้างในช่วงที่มีการลงทุนในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชาวเล
- อาชีพทำงานในรีสอร์ท การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้แม่บ้านต้องออกมาทำงานนอกบ้าน โดยเลือกทำงานเป็นแม่บ้าน พนักงานในครัว พนักงานเสิร์ฟในรีสอร์ทและร้านอาหาร

ภาพประกอบที่ ๕.๓ หญิงชาวเลรับจ้างทำงานในรีสอร์ทบนเกาะหลีเป๊ะ

- อาชีพค้าขาย เมื่อจำนวนผู้คนภายนอกหลังไหลเข้ามาในชุมชนชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวเลที่พอจะมีเงินทุน ได้เปิดกิจการร้านค้าเป็นของตัวเองมีทั้งร้านขายของชำ และร้านอาหาร
- อาชีพเจ้าของกิจการรีสอร์ท มีชาวเลอยู่รายเดียวที่สามารถเปิดกิจการรีสอร์ทเป็นของตัวเอง จำนวนสองแห่งด้วยกัน เป็นรีสอร์ทของนายซิด ทะเลเล็ก ซึ่งทุน

^๒ การสนทนากลุ่มย่อย สมาชิกชมรมเรือหางยาวเกาะหลีเป๊ะ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

ส่วนหนึ่งในสร้างรีสอร์ท คือ เงินที่ได้จากการขายที่ดินบางส่วนนำมาสร้างรีสอร์ทและทำให้เพิ่มรายได้ตามมาจึงมีการขยายรีสอร์ทเพิ่มอีกหนึ่งแห่งในที่ดินของตนเอง บุคลิกครอบครัวของนายชิต ไม่ฟุ้งเฟ้อ อดออมและขยันทำงาน ทำให้สามารถสร้างกิจการรีสอร์ทเป็นของตนเองได้ ซึ่งเป็นบุคลิกที่แตกต่างจากชาวเลโดยทั่วไป

- อาชีพขับเรือหางยาวรับจ้าง ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวชาวเลจะมีรายได้หลักที่สำคัญจากการขับเรือหางยาวรับจ้าง ทั้งจากการคอยรับส่งนักท่องเที่ยวจากเรือเฟอร์รี่ หรือเรือสปีดโบ๊ท ที่วิ่งรับส่งนักท่องเที่ยวจากโป๊ะหรือท่าเรือ ซึ่งโป๊ะที่เป็นจุดรับนักท่องเที่ยวก่อนขึ้นฝั่งจะมีอยู่สองโป๊ะด้วยกัน ซึ่งทางกรมเจ้าท่า จะสนับสนุนจดทะเบียนเรือที่สมัครขับเพื่อรับจ้างรับส่งนักท่องเที่ยว หรือที่ชาวเลเรียกกันว่า ไบนายท้าย^๓ ให้กับเรือชาวเล และชาวเลที่มีเรือหางยาว จะรวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรมเรือหางยาวเกาะหลีเป๊ะ โดยมีนายสัญญา ศิริฮัน เป็นหัวหน้าชมรม นอกจากนี้ยังมีชาวเลบางส่วนที่ขับเรือรับจ้างให้กับทางรีสอร์ท เนื่องจากไม่มีเรือเป็นของตัวเอง ต้องอาศัยเรือของทางรีสอร์ท ในขณะที่เดียวกันได้รับจ้างขับเรือหางยาวเพื่อบริการนำเที่ยวเกาะต่าง ๆ ภายในหมู่เกาะอาดัง-ราวีด้วย

- อาชีพอื่น ๆ เช่น อาชีพช่างซ่อมรถจักรยานและรถจักรยานยนต์ ช่างตัดผม ซึ่งเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นหลังจากมีการสร้างถนน ทำให้ชาวเลมีรถจักรยานยนต์มากขึ้น และมีการให้บริการเช่ารถจักรยานยนต์รอบเกาะด้วย ทำให้ชาวเลที่มีความสามารถเป็นช่างซ่อมจึงใช้โอกาสนี้เปิดร้านซ่อม ส่วนช่างตัดผมได้พัฒนาฝีมือใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัย ทำให้ลูกค้าเข้าร้านเพิ่มขึ้น

ด้านวัฒนธรรม ชาวเลมีการปรับตัวด้านความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ความเชื่อบางอย่างได้เลือนหายไป ในขณะที่เดียวกัน พิธีกรรมที่แสดงถึงความเชื่อบางอย่างได้ลดความสำคัญลง ยังคงเหลือเฉพาะพิธีลอยเรือ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่รวมความเป็นชาวเลได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้วัตถุประสงค์เพื่อบูชาบรรพบุรุษและต้องการสะเดาะเคราะห์แล้ว พิธีดังกล่าวยังเป็นการสร้างอัตลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษา เรียนรู้ วัฒนธรรมของชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะ ไม่แพ้ความสวยงามของธรรมชาติ

^๓ ธีรยุทธ เกาะสิริระ, ๒๓ หมู่ ๗ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

ภาพประกอบที่ ๕.๔ การขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวเกาะหลีเป๊ะในปัจจุบัน

๒. การปรับตัวหลังเหตุการณ์สึนามิ

เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิโถมกระหน่ำฝั่งทะเลอันดามันเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๗ สร้างความเสียหายให้กับพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันทั้ง ๖ จังหวัด โดยเฉพาะพื้นที่ตามเกาะแก่งต่าง ๆ ซึ่งทั้งเกาะลันตาและเกาะหลีเป๊ะก็เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ครั้งนั้น ชาวเลหลายหมู่บ้านได้รับผลกระทบในหลายรูปแบบ ทั้งก่อให้เกิดการสูญเสีย บ้านเรือนและทรัพย์สินเสียหาย เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

๒.๑ การปรับตัวของชาวเลอุรักลาโว้ยเกาะลันตา

เกาะลันตา เป็นอีกหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สึนามิ หลายหมู่บ้านได้รับผลกระทบ รวมทั้งธุรกิจการท่องเที่ยวที่อยู่ติดริมชายหาด ส่วนหมู่บ้านชาวเลได้รับผลกระทบหนักเบาแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับลักษณะของทำเลที่ตั้งบ้านเรือนที่อยู่ใกล้กับชายฝั่ง และอยู่ตรงกับทิศทางของแนวคลื่นสึนามิที่พัดเข้ามาอย่างน้อยเพียงใด แต่ที่ได้รับผลกระทบเหมือนกันหมดในแถบกลุ่มชาวเล คือ เรือที่จอดบริเวณริมชายหาดถูกคลื่นซัดเสียหายหรือจมหายไปทั้งลำ อย่างกรณีกลุ่มชาวเลบ้านสังกะอู ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับชาวเลในกลุ่มอื่น ส่วนกลุ่มชาวเลบ้านคลองดาวแม่บ้านเรือนไม่ได้เสียหายแต่เรือได้สูญหายและเสียหายเกือบ 30 ลำ ส่งผลให้ชาวเลบ้านคลองดาวไม่สามารถออกทะเลหาปลาได้รวมเดือน หลายหน่วยงานเข้ามาให้การช่วยเหลือ บางองค์กรใช้เงินบริจาคทางศาสนาเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนกับการรับของบริจาคหรือเงินช่วยเหลือ เช่น ต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาขององค์กรเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรนั้นแล้ว หรือพยายามใช้โอกาสในการเผยแผ่ศาสนาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ความจริงใจในการเข้ามาให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ ชาวเลสามารถรับรู้ได้ถึงความยั่งยืนของการช่วยเหลือที่ตนเองได้รับ บางครั้งจึงต้องเลือกที่จะรับความช่วยเหลือต่าง ๆ แต่ส่วนใหญ่แล้วความช่วยเหลือมักมาไม่ถึงกลุ่มชาวเลมากนัก เพราะเป็นกลุ่มที่ถูกมองข้ามในสังคมเกาะลันตา

หลังเหตุการณ์สึนามิผ่านไป ชาวอุรักลาโว้ย หรือชาวเลในพื้นที่เกาะลันตาเป็นที่รู้จักของคนภายนอกมากยิ่งขึ้น เกิดปรากฏการณ์ใหม่ที่รุกเข้ามาสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่เรียบง่ายพอเพียงของพวกเขาจนตั้งรับแทบไม่ทัน นั่นคือ 'ธุรกิจการท่องเที่ยว' ซึ่งเป็นเหมือนคลื่นยักษ์ลูกใหม่ที่กำลังถาโถมเข้ามาที่เกาะลันตา กระแสข่าวนโยบายการพัฒนาเกาะลันตาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับห้าดาวแห่งใหม่เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนหน้าเหตุการณ์สึนามิ จนกระทั่งหลังสึนามิ เช่น โครงการสร้างท่าเรือสำราญหรือเรือหรูส่วนบุคคล ไปจนถึงโครงการสร้างสนามบินทะเลเพื่อรับนักท่องเที่ยวตรงจากสนามบินกระบี่สู่เกาะลันตา นโยบายด้านการท่องเที่ยวเหล่านี้ส่งผลให้ความเป็นเกาะลันตาที่ทรงคุณค่าสำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวทั้งทัศนียภาพที่สวยงามและความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม ทำให้เกาะลันตาถูกมองในฐานะ 'ไข่มุกเม็ดสุดท้ายแห่งอันดามัน' ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทั้งรายใหญ่และรายย่อย ทั้งกลุ่มคนบน

เกาะลันตาเองและนักลงทุนจากภายนอก ไปจนถึงนักลงทุนข้ามชาติเข้ามาลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวบนเกาะลันตาอย่างไม่ขาดสาย โรงแรม รีสอร์ท ร้านอาหาร และธุรกิจการท่องเที่ยวทุกรูปแบบเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ขณะที่ความต้องการที่แท้จริงของชาวเกาะลันตา โดยเฉพาะแผนระยะยาวในการส่งเสริมอาชีพและการดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมกลับไม่มีการพูดถึง นอกจากนี้สิ่งที่ชุมชนไม่ต้องการกำลังจะเกิดตามมากับการท่องเที่ยว นั่นคือ ปัญหาการใช้น้ำจืดบนเกาะลันตาที่เกิดขึ้นภายหลังกระแสการท่องเที่ยว เมื่อผู้ประกอบการต่างถิ่นเข้ามาเปิดกิจการต่างๆ ทำให้ความต้องการใช้น้ำจืดเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่ยังไม่มีการศึกษาถึงแหล่งต้นน้ำที่แท้จริงของเกาะลันตาว่ามาจากไหน อีกทั้งยังไม่มีการควบคุมการใช้น้ำบาดาลของภาคธุรกิจอย่างจริงจัง ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหากับระบบน้ำใต้ดินและคุณภาพดินบนเกาะลันตาในอนาคต รวมถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการกำจัดขยะ มลภาวะทางน้ำ ส่งผลกระทบต่ออาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านและชาวเล และที่สำคัญการปรับเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้วิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนไป คนท้องถิ่นที่เข้าไปทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวจริงๆ แล้วเงินเดือนก็ไม่มาก ไม่สมดุลกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นจากการเปลี่ยนวิถีชีวิต

ภาพประกอบที่ ๕.๕ บริเวณชายหาดอ่าวคลองดาว หน้าสุสานของชาวเลบ้านคลองดาว เต็มไปด้วยรีสอร์ทและนักท่องเที่ยว

ภาพประกอบที่ ๕.๖ ป้ายโครงการก่อสร้างสะพานเชื่อมเกาะลันตาน้อยลันตาใหญ่ ซึ่งกำลังจะสร้างเร็ว ๆ นี้

นอกจากนี้สิ่งที่ตามมากับการท่องเที่ยวที่ส่งผลโดยตรงกับชาวเลบนเกาะลันตา คือ เมื่อผืนดินเพิ่มมูลค่า สิทธิในการถือครองที่ดินจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือราคาที่ดินพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมถึงความพยายามในการเข้าครอบครองที่ดินบนเกาะลันตาจากคนนอก ทั้งที่เป็นไปโดยถูกต้องเปิดเผยจนถึงวิธีการที่อธิบายด้วยกระบวนการปกติไม่ได้ การรุกรานที่ดินบนเกาะลันตาไม่ได้สร้างปัญหาเฉพาะกับคนเป็น แม้แต่ที่ดินที่ถูกจัดเป็นสุสานของพี่น้องชาวเล โดยเฉพาะชาวเลบ้านคลองดาว ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดประสบปัญหาถูกรุกล้ำจากรีสอร์ทหรู เป็นปัญหาที่ยังไม่มีใครบอกได้ว่าทางออกจะเป็นอย่างไร กลวิธีต่าง ๆ ของนายทุนที่พยายามช่วงชิงที่ดินหน้าชายหาด แม้แต่ที่ดินที่เป็นสุสาน มีอยู่หลายวิธี เช่น การสร้างศาลาบริเวณหัวแหลมเพื่อแลกเปลี่ยนที่ดินบริเวณสุสานของชาวเล แม้จะไม่ได้ขอแลกเปลี่ยนโดยตรงก็ตาม

การเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการเปลี่ยนการครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้นเร็วมาก และชาวเลเองก็มักจะเสียเปรียบ ทั้งในเรื่องการศึกษา อำนาจต่อรอง และด้วยวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ชอบสันโดษและอิสระในมหาสมุทร ทำให้ชาวเลไม่ยึดติดในทรัพย์สิน และไม่เคียดเคียดครอบงำของผืนดิน ด้วยความเชื่อเดิมว่า ไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของธรรมชาติ จนเมื่อผืนดินเริ่มมีเจ้าของ ทั้งด้วยการประกาศเป็นพื้นที่ของรัฐ เช่น ป่าสงวนหรือเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้ชาวเลไม่สามารถใช้พื้นที่อย่างอิสระได้ดั้งเดิม แม้แทบทุกพื้นที่บนเกาะลันตา เคยเป็นที่อยู่อาศัยของพวกเขามาก่อน แต่ในปัจจุบันกลับต้องเป็นเพียงกลุ่มชนหนึ่งที่ต้องตั้งบ้านเรือนแทรกอยู่ระหว่างรีสอร์ท ร้านค้า ในย่านธุรกิจการท่องเที่ยว ถูกเบียดขับพื้นที่คับแคบลงยิ่งกว่าเดิม แทบจะไม่มีแม้แต่ที่เทียบเรือท่ามาหากิน ที่ประกอบพิธีกรรม แม้แต่พื้นที่ทางจิตวิญญาณอย่างป่าช้า

หรือสุสาน ก็ยังถูกโอบล้อมปิดกั้น หรือแม้แต่วิถีชีวิตก็ต้องถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของการท่องเที่ยว ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม

ภาพประกอบที่ ๕.๗ ทางลงชายหาดไปยังที่จอดเรือ และสุสานของชาวเลบ้านคลองดาว ถูกขนาบด้วยรีสอร์ทและโรงแรม

หลังเหตุการณ์สึนามิ มีหลายหน่วยงานที่เข้าไปให้การช่วยเหลือชาวเลบนเกาะลันตา แต่การช่วยเหลือดังกล่าวเป็นเพียงการช่วยเพื่อให้พี่น้องชาวเลได้พอประทังชีวิตเพียงชั่วข้ามคืนเท่านั้น สิ่งที่เป็นความต้องการอย่างแท้จริงและเป็นหลักประกันได้ในอนาคต นั่นคือความช่วยเหลืออย่างยั่งยืนในด้านอาชีพ หรือความช่วยเหลือที่จะทำให้ชาวเลได้มีชีวิตอยู่กับทะเลได้อีกครั้งหนึ่งนั่นเอง

สำหรับหน่วยงานที่เข้ามาให้การช่วยเหลือชาวเลในรูปแบบต่าง ๆ บนเกาะลันตา ประกอบด้วย มูลนิธิชุมชนไท แอคชั่นเอดส์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มูลนิธิฟื้นฟูอันดามัน มีอาสาสมัครจากต่างชาติเข้ามาช่วยซ่อมแซมบ้านเรือน และเรือของชาวเล มูลนิธิศุภนิมิตรแห่งประเทศไทย เข้ามาช่วยเหลือในการสร้างที่อยู่อาศัยให้กับชาวเล โดยเฉพาะชาวเลที่หมู่บ้านสังกะอู้ ในขณะที่เดียวกันได้ใช้เงื่อนไขทางศาสนาในการให้ชาวเลมานับถือศาสนาคริสต์ด้วย ซึ่งชาวเลอรุรักลาไวย์บ้านสังกะอู้ได้นับถือศาสนาคริสต์ถึง ๘๐% นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) โดยมีพันธมิตรหลายส่วนภายใต้โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตา โดยมีจุดเน้นในการช่วยเหลือให้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อฟื้นฟูตนเองจนชุมชนสามารถลุกขึ้นยืน ช่วยกันซ่อมแซมเรือ สร้างบ้าน และสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายชุมชนฟื้นฟูเกาะลันตาขึ้น โดยได้สนับสนุนให้ชาวเลหันมาให้ความสนใจด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิม วิถีชีวิต วัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ของชาติพันธุ์บนเกาะลันตา ทำให้ทุกกลุ่มชนบนเกาะลันตาได้มา

พบปะสังสรรค์ เกิดความสามัคคีและแรงยึดเหนี่ยวจากกิจกรรมทางสังคมที่ได้ทำร่วมกัน และสร้างชุมชนให้เป็นผู้กำหนดทิศทางการอนาคตของตนเองบนเกาะลันตา

ภาพประกอบที่ ๕.๘ บ้านของชาวเลที่บ้านสังกาอู่ ทางหน่วยงานภายนอกมาจัดสร้างให้บนเนินเขา

ส่วนอีกบทบาทของหน่วยงานหนึ่งที่เข้ามาให้การสนับสนุนกลุ่มชาวเลหลังเหตุการณ์สึนามิ โดยเฉพาะที่หมู่บ้านคลองดาวและบ้านในไร่ คือ มูลนิธิหยาดฝน จังหวัดตรัง เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์เชิงพัฒนา หรือเน้นให้การช่วยเหลืออย่างยั่งยืน โดยได้รับการสนับสนุนจาก SPF ผ่านมูลนิธิหยาดฝนช่วยเหลือพี่น้องชาวเลที่ประสบภัยสึนามิ การเข้ามาให้ความช่วยเหลือดังกล่าวแตกต่างจากหน่วยงานอื่น ๆ คือ พยายามช่วยเหลือให้พี่น้องชาวเลเกิดกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่การรวมกลุ่ม เกิดองค์กรชุมชนที่ส่งเสริมในด้านอาชีพให้กับครัวเรือนในชุมชนของพี่น้องชาวเลได้เอง และนำไปสู่การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีภูมิคุ้มกัน ป้องกันกับสถานการณ์ภายนอกที่รุกร้าชุมชนตลอดเวลา เพื่อให้กลุ่มเหล่านี้มีพลังและอำนาจต่อรองต่าง ๆ ได้ตามศักยภาพมากยิ่งขึ้น สำหรับกิจกรรมที่ทางมูลนิธิหยาดฝนได้เข้ามาให้การสนับสนุน^๔ มีดังนี้

- การสนับสนุนเครื่องมือซ่อมแซมเรือ เครื่องมือซ่อมแซมเรือ เป็นการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์เบื้องต้น เพื่อให้พี่น้องชาวเลได้มีเรือที่พร้อมใช้งานได้อีกครั้ง การนำเครื่องมือซ่อมแซมเรือมาใช้ มีการบริหารจัดการในรูปของกลุ่ม โดยให้คณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้จัดการใช้งาน มีการวางกฎกติกาในการใช้เครื่องมือ รวมถึงผู้รับผิดชอบดูแลรักษาและดำเนินงานผลที่เกิดขึ้นหลังการเข้ามาช่วยเหลือในลำดับต้นด้วยการสนับสนุนเครื่องมือสำหรับซ่อมเรือ

^๔ การสนทนากลุ่มย่อยเจ้าหน้าที่มูลนิธิหยาดฝน ณ ที่ทำการมูลนิธิหยาดฝน บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ให้กับชาวเล คือ ปัจจุบันสามารถนำเครื่องมือมาใช้ได้ทันที เมื่อต้องการใช้ซ่อมแซมเรือที่ชำรุด โดยไม่ต้องหาซื้อหรือต้องจ้างช่างซ่อมพร้อมเครื่องมือราคาแพงจากนอกชุมชน เพราะในชุมชนมีผู้ที่มีฝีมือในการซ่อมแซมเรือ และสามารถช่วยเหลือกันในการต่อเรือหรือซ่อมแซมเรือได้ โดยไม่คิดค่าเช่าเครื่องมือหรือค่าแรงใด ๆ แต่จะเก็บเงินบางส่วนจากเจ้าของเรือ เพื่อใช้ในการซ่อมแซมเครื่องมือเมื่อชำรุดสึกหรอ หากชุมชนอื่น ๆ ต้องการใช้เครื่องมือ จะต้องเก็บค่าเช่าเครื่องมือและต้องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการบ้านคลองดาวก่อน

ภาพประกอบที่ ๕.๙ เรือที่ต่อใหม่ของสมาชิกในกลุ่มชาวเลบ้านคลองดาว

- กองทุนช่วยเหลืออุปกรณ์ประมง ก่อนที่ทางมูลนิธิหยาดฝนจะเข้ามาให้การสนับสนุนหลังเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิพัดถล่มชายฝั่งอันดามัน ซึ่งพี่น้องชาวเลบ้านคลองดาวได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะผลกระทบต่อเครื่องมือทำมาหากินเรือประมง เครื่องมือประมง ทำให้พี่น้องชาวเลได้รับผลกระทบตาม ๆ กัน ทางมูลนิธิหยาดฝนได้เข้ามาสนับสนุนเงินทุนเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มและจัดตั้งกองทุนช่วยเหลืออุปกรณ์ประมงเพื่อสร้างอาชีพ แรกเริ่มการตั้งกลุ่มมีสมาชิกที่เข้าร่วมจำนวน 48 คน ปัจจุบันเพิ่มขึ้นเป็น 52 คน มีการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มด้วยการนำเงินสนับสนุนจำนวน 120,000 ซื้อลวดเพื่อทำไซปลา ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงหลักของชาวเลบ้านคลองดาว สมาชิกแต่ละคนได้ลวดเป็นอุปกรณ์ทำไซปลาเฉลี่ยคนละ 75 กิโลกรัม สามารถทำไซปลาได้ 3-5 ลูกขึ้นอยู่กับขนาดของไซ ผลที่เกิดขึ้นจากการสนับสนุนด้านอาชีพ ปัจจุบันชาวเลมีเครื่องมือประมงที่บ้าน สามารถประกอบอาชีพได้อย่างเสรีมากขึ้น จากเมื่อก่อนพี่น้องชาวเลต้องกู้เงินจากเจ้าของแพเพื่อนำมาซ่อมเครื่องมือประมง เมื่อหาสัตว์น้ำมาได้ต้องนำไปขายกับแพที่กู้เงินมา เจ้าของแพจึงต้องหักเงินส่วนที่กู้ไปลงทุน ดังนั้นพี่น้องชาวเลจึงไม่มีสิทธิในการเลือกขายให้กับแพที่ให้ราคาดีและยุติธรรมได้ เมื่อต้องการเงินทุนมาประกอบอาชีพก็ต้องพึ่งแพเป็นหลักตลอดมา หลังจากเกิดกลุ่มดังกล่าว ทำให้ชุมชนชาวเลบ้านคลองดาวมีเงินทุนมีกลุ่มในชุมชนชาวเลกันเอง จึงทำให้สามารถ

ปลดหนี้จากแพปลาได้ ไม่ต้องไปหาแหล่งกู้ยืมเงินเพื่อซื้ออุปกรณ์ซ่อมเครื่องมือประมง เมื่อสมาชิกในกลุ่มกู้เงินเพิ่ม เงินของกลุ่มยิ่งเพิ่มขึ้น นำมาใช้หมุนเวียนได้มากขึ้น และสามารถนำมาสร้างเครื่องมือประมงได้เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความมั่นคงในการประกอบอาชีพ เมื่อเครื่องมือเกิดการสูญหายสามารถทดแทนและนำมาใช้ได้ทันที ประการสำคัญมีอำนาจในการต่อรองแพ ทำให้เจ้าของแพไม่สามารถผูกขาดการซื้อขายจากชาวเลได้ พี่น้องชาวเลสามารถเลือกขายปลากับแพที่ให้ราคาสูงกว่าแพเดิม

การสนับสนุนด้วยการจัดตั้งกลุ่มกองทุนเพื่อช่วยเหลือในด้านอุปกรณ์สร้างเครื่องมือประมง นำไปสู่การสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ และบางครัวเรือนสามารถปลดหนี้สินจากนายทุนได้ ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือ คุณภาพชีวิตในครอบครัวดีขึ้น สามารถสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก มีเงินทุนในการทำประมงและมีเงินออมสำหรับอนาคตไว้จ่ายในครัวเรือน นอกจากนี้สมาชิกภายในกลุ่มกองทุน ฯ ยังได้รวมกลุ่มย่อยเล็ก ๆ อีก 4-5 กลุ่มภายในเครือญาติ เพื่อร่วมกันทำไชลปลา โดยการใช้เรือลำเดียวกัน และร่วมกันกู้ยืมเงินจากกองทุนเพื่อนำมาจัดซื้ออุปกรณ์ทำไชลปลาในนามกลุ่มย่อย แล้วนำเงินที่ได้จากการทำไชลปลามาแบ่งรายได้ตามสัดส่วนอย่างยุติธรรม ยกตัวอย่างสมาชิกในกลุ่มกองทุนเงินยืมบ้านคลองดาว ที่นำเงินของกองทุนเพื่อสร้างอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัว

- กลุ่มออมทรัพย์การประกอบอาชีพประมงชาวเลบ้านคลองดาว/เกาะจำ มีสมาชิกได้ทยอยจ่ายเงินอย่างต่อเนื่อง และทางคณะกรรมการเองก็ได้เปิดรับสมาชิกใหม่ทุก ๆ วันที่ 5 ของทุกเดือน ซึ่งก็มีคนที่สนใจเข้ามาเป็นสมาชิกกันจำนวนมากทั้ง กลุ่มผู้หญิงและเยาวชน ชาวบ้านเองก็ได้เริ่มมองเห็นความสำคัญของการสร้างทุนของชุมชนชนมากขึ้น และพร้อมที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกของทางกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งในตอนนั้นก็ให้มีสมาชิกของทางกลุ่มจำนวน 35 คน โดยมีการสะสมเงินของสมาชิกเดือนละ 100 บาท ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์นี้ จะเป็นกลุ่มที่มีสวัสดิการให้กับทางสมาชิกและทางชุมชน เช่น สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล สวัสดิการทุนการศึกษา เงินสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรม และเงินบำรุงกิจกรรมในกลุ่ม

- กลุ่มร่ามะนาชาวเลอุรังกาลาไว้ย มูลนิธิหยาดฝนได้สนับสนุนการรวมกลุ่มและการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกที่มีความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีวงร่ามะนา ให้เข้ามามีบทบาทและสร้างความเป็นตัวตนของชาวเลในการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มร่ามะนาขึ้น โดยในระยะเวลาที่ผ่านมาในงานประเพณีหรือกิจกรรมที่สำคัญๆของชาวเล สมาชิกทุกคนก็จะมีมารวมตัวกันเพื่อแสดงร่ามะนา สมาชิกกลุ่มร่ามะนาประกอบด้วยกลุ่มร่ามะนาผู้หญิง และกลุ่มร่ามะนาผู้ชาย และทางสมาชิกกลุ่มบางคนก็ได้มีการถ่ายทอดวิชาเกี่ยวกับการแสดงร่ามะนาให้กับกลุ่มเยาวชนและชาวบ้านที่สนใจ เพื่อสืบทอดศิลปะการแสดงร่ามะนาให้อยู่คู่กับชาวเลสืบไป และได้มีการจัดทำกล่องร่ามะนาเพื่อเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้สำหรับการฝึกซ้อมของคนที่สนใจ และเก็บไว้เป็นของชุมชนโดยในชุมชนบ้านคลองดาวจะมีสมาชิกกลุ่มร่ามะนาอยู่ด้วยกันหลายคน ทำให้มีการจัดตั้งกลุ่มร่ามะนาขึ้นที่บ้านคลองดาว แต่ก็มีการดึงสมาชิกจากบ้านในไร่

และบ้านโตะบาหลิวมาร่วมกับทางกลุ่มด้วย จึงได้รวมกันเป็นกลุ่มร่ำมะนาวชาวลูรักลาไวย์ อำเภอกะลันตา

ภาพประกอบที่ ๕.๑๐ กลุ่มร่ำมะนาวชาวลูรักลาไวย์ร่วมแสดงในพิธีลอยเรือ

- กลุ่มเยาวชนชาวเล ทางมูลนิธิหยาดฝนได้สนับสนุนให้เยาวชนได้มีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมในการสืบสานวัฒนธรรมของชาวลูรักลาไวย์ ประกอบด้วยเยาวชนทั้งจากบ้านคลองดาว บ้านไนไร่และบ้านโตะบาหลิว โดยในวันเสาร์และวันอาทิตย์จะให้สมาชิกกลุ่มเยาวชนมารวมตัวกันเพื่อทำการฝึกซ้อมการเล่นดนตรีร่ำมะนาวและกลองยาวรวมไปถึงการฝึกหัดขับร้องเพลงภาษาชาวลูรักลาไวย์ โดยจะมีหัวหน้าชุมชนที่เป็นคนเล่นร่ำมะนาวเข้ามาฝึกหัดให้ ซึ่งในการรวมกลุ่มเยาวชนขึ้นมานั้นก็เพื่อเป็นการฝึกฝนและปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนชาวเลได้มีความรู้และความสนใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่สมาชิกกลุ่มเยาวชนบางคนก็ใช้เวลาว่างจากการเรียนหนังสือและรวมกลุ่มฝึกซ้อมร่ำมะนาวไปออกเรือกับผู้ปกครอง ซึ่งเห็นได้ว่าเยาวชนชาวเลก็ไม่ได้ทอดทิ้งศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งทุกคนก็มีความสนใจในวัฒนธรรมของตนเองเป็นอย่างดี

ภาพประกอบที่ ๕.๑๑ กลุ่มเยาวชนชาวลูรักลาไวย์

- การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไว้อย่างถาวรทางคณะกรรมการชุมชนและแกนนำของชาวเลจะสร้างศูนย์วัฒนธรรมบริเวณศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว หมู่ที่ 1 ตำบลศาลาด่าน เพราะสถานที่แห่งนี้เป็นที่บังบอดถึงอัตลักษณ์ของชุมชนชาวเลได้เป็นอย่างดี และอีกอย่างก็เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่นับถือของกลุ่มชาวเล และทางชุมชนได้เสนอโครงการไปยังทางจังหวัดเพื่อขออนุมัติให้มีการก่อสร้างสะพานและศาลาขึ้นบริเวณศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว ซึ่งทางจังหวัดได้มีการก่อสร้างสะพานจากท่าเรือท้าวเข้ามายังในชุมชนโต๊ะบาหลิวเป็นระยะทางประมาณ 200 เมตร และได้ก่อสร้างศาลาขึ้นมาอีก 1 หลัง จึงอาศัยอาคารดังกล่าวปรับปรุงให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมชั่วคราว โดยจะมีการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ ข้อมูล รายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเลอุรักลาไว้นำมาเก็บไว้ที่ศูนย์ฯ และเพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจในเรื่องราวของชาวเลอุรักลาไว้อย่างถาวร ดังนั้นทางชุมชนจึงอยากให้ศูนย์แห่งนี้เป็นการจัดแสดงข้อมูลและศูนย์การเรียนรู้อย่างถาวร จึงรอกการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาศูนย์วัฒนธรรม

ภาพประกอบที่ ๕.๑๒ ศูนย์วัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไว้อย่างถาวร ศาลเจ้าโต๊ะบาหลิว

- การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร ชาวเลทุกพื้นที่บนเกาะลันตาทั้งบ้านคลองดาว ไนไร่ บ้านหัวแหลมกลางและบ้านศรีรายา มีแนวคิดจะจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนขึ้น และมีการจัดการในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลนชุมชน โดยร่วมมือกับทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒.๒ การปรับตัวของชาวเลอุรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ

เหตุการณ์สึนามิบนเกาะหลีเป๊ะ ได้รับผลกระทบน้อยกว่าพื้นที่เกาะลันตา ในช่วงที่คลื่นสึนามิเข้ามาฝั่งอันดามัน บนเกาะหลีเป๊ะเกิดเหตุการณ์เพียงระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้น แต่ไม่มีคลื่นซัดเข้าสู่ฝั่งอย่างรุนแรง มีเพียงเรือชาวเลจมน้ำ ๒ ลำ อย่างไรก็ตามหลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิ มีหลายหน่วยงานเช่นกันที่เข้ามาถวายเป็นผลกระทบและให้ความช่วยเหลือ อย่างน้อยหน่วยงานราชการท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะสาหร่ายได้เข้ามาศึกษาพื้นที่เพื่อจัดทำแผนรองรับป้องกันผลกระทบจากคลื่นสึนามิ ด้วยการติดตั้งป้ายสื่อความหมาย เพื่อเตือนภัยให้กับประชาชนบนเกาะได้ระมัดระวัง และสามารถช่วยเหลือตนเองได้ นอกจากนี้มีองค์กรด้านศาสนาเข้ามาให้การช่วยเหลือชาวเล จนทำให้ชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะหันมานับถือศาสนาคริสต์หลายคร้วเรือนด้วยกัน^๕ สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะมากที่สุด คือ การขยายธุรกิจการท่องเที่ยวบนเกาะ ซึ่งมากกว่าผลกระทบที่เกิดจากคลื่นสึนามิ

ภาพประกอบที่ ๕.๑๓ คริสตจักรความหวังหลีเป๊ะ เป็นสถานที่ที่ชาวเลนับถือศาสนาคริสต์สร้าง คริสตจักรขึ้นเองบนเกาะหลีเป๊ะ

หลังเหตุการณ์สึนามิ กลุ่มชาวเลในพื้นที่แถบฝั่งอันดามันที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นสึนามิ กลับได้รับความสนใจจากกลุ่มคนภายนอก และเป็นที่ยึดของคนที่ไปมากขึ้น เนื่องจากมีตำนานหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับคลื่นสึนามิในกลุ่มชาวเลด้วยกัน ทำให้สื่อและหน่วยงานต่าง

^๕ หัตติเริง หาญทะเล, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

ๆ สนใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวเล ทั้งกลุ่มมอแกน มอแกน และอุรักลาโว้ยมากยิ่งขึ้น เมื่อข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับชาวเล ทั้งในรูปของวิถีชีวิต และพิธีกรรมลอยเรือถูกเผยแพร่ออกไป ส่งผลให้หน่วยงานและกลุ่มคนต่าง ๆ เข้ามาศึกษาในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์วัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้กลุ่มชาวเลทุกพื้นที่ถูกดึงเข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลจึงถูกปรับเปลี่ยนไปโดยปริยาย แม้ชาวเลบางกลุ่มจะไม่ได้รับผลกระทบจากสื่อนามก็ตาม แต่กลับได้รับผลจากการขยายธุรกิจการท่องเที่ยวหลังเหตุการณ์สึนามิ กรณีของชาวเลเกาะหลีเป๊ะกลับได้รับรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิมหลายเท่าตัวเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนเกิดเหตุการณ์สึนามิ ในขณะที่เดียวกันวิถีชีวิตของกลุ่มชาวเลต้องปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วท่ามกลางการเข้ามาของธุรกิจการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๕ บริเวณพื้นที่ใกล้เกาะหลีเป๊ะ เกาะอาดัง-ราวี เกาะไข่ ทางรัฐบาลได้มีนโยบายและเร่งผลักดันให้มีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ คือ การสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา อำเภอละงู จังหวัดสตูล อยู่ภายใต้โครงการแลนด์บริดจ์สตูล-สงขลา อาจส่งผลให้เรือน้ำมันขนาดใหญ่เดินทางผ่านร่องน้ำลึก ซึ่งอยู่ใกล้เกาะหลีเป๊ะ อีกทั้งจุดที่จะสร้างท่าเรือบริเวณปากบาราเป็นแหล่งรับ-ส่งนักท่องเที่ยวลงเรือที่จะเดินทางไปเกาะตะรุเตา เกาะหลีเป๊ะ และหมู่เกาะอาดัง-ราวี และคาดว่าจะมีการเพิกถอนพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขตรอบบางส่วน เพื่อก่อสร้างท่าเรือและร่องเรือน้ำลึก หากโครงการดังกล่าวเกิดขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยว และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ บนเกาะหลีเป๊ะ โดยเฉพาะกลุ่มชาวเล อาจได้รับผลกระทบทั้งในด้านรายได้ การประกอบอาชีพธุรกิจท่องเที่ยว และที่สำคัญคืออาชีพประมง เพราะแหล่งทรัพยากรทางทะเลมีโอกาสได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน

ภาพประกอบที่ ๕.๑๔ ลักษณะภูมิประเทศและบรรยากาศโดยรอบเกาะหลีเป๊ะ

บทที่ ๖

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวย์แห่งทะเลอันดามัน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวเลอุรักลาไวย์ในบริเวณเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล และเพื่อศึกษาการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวย์ หลังการเกิดคลื่นสึนามิและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่เดือนสิงหาคม ๒๕๕๓ – เดือนสิงหาคม ๒๕๕๔ วิธีการศึกษาใช้การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุปที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และนำเสนอผลโดยใช้วิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

๑. สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษามาสรุปและประมวลเป็นข้อค้นพบที่ได้รับจากการศึกษา สรุปได้ดังนี้

๑.๑ บริบทชุมชนชาวเลอุรักลาไวย์

บริบทชุมชนชาวเลอุรักลาไวย์ ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทย และบริบทพื้นฐานของชุมชนอุรักลาไวย์ทั้ง ๒ พื้นที่ คือ เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมีประวัติความเป็นมาที่ไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัด อาจจะมาจากดินแดนฝั่งประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย ซึ่งมีกลุ่มชาวเลอยู่หลายกลุ่มด้วยกัน ชาวเลอุรักลาไวย์ถือเป็นชาวเลอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยกระจายตามหมู่เกาะต่าง ๆ ฝั่งอันดามัน สำหรับชุมชนอุรักลาไวย์เกาะลันตา ถือเป็นชนกลุ่มแรกที่อพยพหรือบุกเบิกเกาะลันตา ต่อมา มีกลุ่มชนต่าง ๆ ทั้งชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวไทยพุทธที่เข้ามาอาศัยอยู่บนเกาะลันตา ด้วยเกาะลันตามีขนาดใหญ่ พบว่าปัจจุบันเกาะลันตามีกลุ่มชาวเลเข้ามาอาศัยและกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ด้วยกัน ได้แก่ บ้านศาลาด่าน โตะบาหลิว บ้านในไร่ บ้านคลองดาว บ้านหัวแหลม และบ้านสังกาดู แหล่งสาธารณูปโภคที่สำคัญบนเกาะลันตา ได้พัฒนามาหลายสิบปี ทั้งโครงสร้างพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า ระบบน้ำประปา ฯลฯ รวมทั้งมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้บางส่วนได้ถูกแปรสภาพเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เช่น ยางพารา นาทุ้ง นาข้าว เป็นต้น ส่วนบริเวณที่มีศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนมือให้กับนายทุนกว่าร้อยรายเพื่อขยายธุรกิจการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

ส่วนบริบทชุมชนชาวเลอุรักลาไว้อยู่เกาะหลีเป๊ะ เกาะหลีเป๊ะ เป็นหนึ่งในหมู่เกาะ อาดัง-ราวี มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเหมาะกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวเลอุรักลาไว้อยู่ ซึ่งถือเป็นชนกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยบนเกาะแห่งนี้ อีกทั้งบริเวณหมู่เกาะอาดัง-ราวี มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญมีแหล่งท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อของฝั่งอันดามัน ทำให้เกาะหลีเป๊ะเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก ทั้งการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่สะดวกขึ้น ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมาก รวมทั้งการเข้ามาอยู่อาศัยของคนภายนอก ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวเลซึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิม

๑.๒ ชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลอุรักลาไว้อยู่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่

ชาวเลอุรักลาไว้อยู่บนเกาะลันตา ถือเป็นชนกลุ่มแรกดั้งเดิมที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาแห่งนี้ และได้กระจายกันตั้งถิ่นฐานตามแนวชายฝั่ง โดยเฉพาะพื้นที่บ้านหัวแหลมกลาง ซึ่งเป็นศูนย์กลางสำคัญของชาวเลในแถบฝั่งอันดามัน โดยเฉพาะเป็นจุดรวมในการประกอบพิธีลอยเรือ จะมีชาวเลในเกาะลันตา และหมู่เกาะอื่น ๆ ทำรวมพิธี ปัจจุบัน บนเกาะลันตามีชาวเลอุรักลาไว้อยู่กระจายอยู่หลายพื้นที่ด้วยกัน คือ บ้านคลองดาว บ้านโนไร่ บ้านหัวแหลม บ้านโต๊ะบาหลิว และบ้านสังกาคู้

ความเป็นอยู่ของชาวเลในอดีต จะมีลักษณะที่เรียบง่าย ทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน ที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย อาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นเป็นหลัก การออกทะเลถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของชาวเล และเป็นอาชีพที่ยึดถือมานาน เครื่องมือประมงที่ใช้เป็นหลัก คือ ไซ อวน และใช้วิธีดำน้ำเพื่อจับสัตว์น้ำ ส่วนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็มีลักษณะเป็นเครือญาติ ช่วยเหลือพึ่งพากัน ชาวเลจะยังคงยึดมั่นในความเชื่อ และประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยอาศัยการแสดงออกในรูปของพิธีกรรมที่มีต่อบรรพบุรุษ และเป็นแสดงความเคารพต่อธรรมชาติ พิธีกรรมที่สำคัญของชาวเล คือ พิธีลอยเรือ พิธีแต่งเปลว และพิธีแก้บน รวมทั้งมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น การแสดงรำมะนา และรองเง็ง นอกจากนี้ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวเลปฏิบัติสืบทอดกันมาตามความเชื่อ จนนำไปสู่วิถีการปฏิบัติในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ชาวเลบนเกาะลันตาก็ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน นั่นคือ ความเชื่อเกี่ยวกับโต๊ะ และผู้ที่มีอิทธิพลและเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญคือ โต๊ะหมอ

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วบนเกาะลันตา ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาอาศัยของกลุ่มคนภายนอก ทั้งชาวจีน ชาวมุสลิม ทำให้มีการรับวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาผสมผสาน ส่งผลให้ชาวเลมีการปรับเปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่ แต่สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด คือการเข้ามาของประมงเชิงพาณิชย์และธุรกิจการท่องเที่ยว ส่งผลให้สภาพของเกาะลันตาก็กลายเป็นเมืองท่องเที่ยว ปัจจัยสำคัญเหล่านี้จึงมีผลให้ชีวิตและ

วัฒนธรรมชาวเลต้องปรับเปลี่ยนไป เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

๑.๓ ชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลอุรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

ชาวเลอุรักลาไวย์กลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยอยู่บนเกาะหลีเป๊ะ ซึ่งได้อพยพมาจากเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สภาพทางภูมิศาสตร์ของเกาะหลีเป๊ะเหมาะต่อการตั้งถิ่นฐานมากที่สุดเมื่อเทียบกับเกาะอื่น ๆ ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลที่สำคัญต่อการดำรงชีพ ผู้ที่เข้ามาบุกเบิกและเป็นผู้นำของชาวเลในยุคแรก คือ โต้ะซีรี จึงเป็นผู้นำตามประเพณี มีอำนาจในการปกครองหรือควบคุมชาวเลภายในชุมชนและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน โดยเฉพาะพิธีลอยเรือ ซึ่งชาวเลจะให้ความเคารพนับถือในตัวขอโต้ะหอมมาก เพราะด้วยความสามารถในการใช้เวทมนต์คาถา และเป็นที่พึ่งให้กับชาวเลทุกคน นอกจากนี้โต้ะซีรียังเป็นที่เกรงขามของชาวเล จะไม่ยอมให้คนนอกเข้ามาอาศัยอยู่บนเกาะ

สำหรับวิถีชีวิตประจำวันของชาวเลเกาะหลีเป๊ะ อาศัยการยังชีพกับทะเล เช่นเดียวกับชาวเลบนเกาะอื่น ๆ อาชีพประมงจึงเป็นอาชีพดั้งเดิม เพราะพวกเขามีความผูกพันกับท้องทะเล ในยุคแรก ๆ เมื่อเริ่มก่อตั้งบ้านเรือน ชาวเลจะทำประมงแบบพื้นบ้าน ลักษณะของเครื่องมือประมงและวิธีการจับสัตว์น้ำของชาวเลจึงเป็นการใช้เครื่องมือประมงที่ทำขึ้นเอง ใช้แรงงานเป็นหลัก ตลอดจนอาศัยภูมิความรู้ที่สืบทอดกันมาในการทำมาหากิน มีการช่วยเหลือกันในครอบครัวทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายทั้งลักษณะบ้านเรือน การแต่งกาย โดยจะใช้ภาษาอุรักลาไวย์ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน แต่ในกลุ่มชาวเลจะไม่มีภาษาเขียน มีแต่ภาษาพูดเท่านั้น

ต่อมาภายในชุมชนชาวเลมีการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนจากเดิมที่มีแต่กลุ่มชาวเลด้วยกัน เนื่องจากมีกลุ่มบุคคลภายนอกเข้าไปอาศัยบนเกาะหลีเป๊ะเพิ่มขึ้น ได้แก่ กลุ่มเถ้าแก่หรือพ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนจากเมืองสตูล รวมถึงกลุ่มข้าราชการที่เข้าไปปฏิบัติงานในชุมชน เช่น กลุ่มครู เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติตะรุเตา ซึ่งมีทั้งกลุ่มไทยพุทธและมุสลิมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะด้วย ชาวเลเริ่มแต่งงานกับคนนอกมากขึ้น ทั้งแต่งงานกับคนจีนที่เป็นเถ้าแก่แต่งงานกับคนไทยที่อยู่ในเมืองทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม และแต่งงานกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทำให้ชุมชนเกาะหลีเป๊ะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันกลุ่มคนภายนอกที่แต่งงานกับชาวเล โดยเฉพาะชาวจีนที่แต่งงานกับชาวเลต่อมาได้เป็นผู้นำชุมชน มีบทบาทและอำนาจต่อกลุ่มชาวเลเป็นอย่างมากจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชาวเลอุรักลาไวย์บนเกาะหลีเป๊ะ คือ การเข้ามาของกลุ่มคนภายนอก และต่อมากลับมีอำนาจและอิทธิพลต่อชาวเลค่อนข้างมาก และที่สำคัญ

คือการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกาะหลีเป๊ะ และหมู่เกาะอาดัง-ราวี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ในขณะที่เดียวกัน เกาะหลีเป๊ะกลับถูกพัฒนาให้เป็นที่รองรับของนักท่องเที่ยว การพัฒนาเพื่อบริการนักท่องเที่ยวจึงส่งผลต่อวิถีของชาวเลไปด้วยกัน

๑.๔ การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของชาวเลอุรักลาไว

๑.๔.๑ การปรับตัวในสถานการณ์การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลอุรักลาไวทั้งสองเกาะเป็นอย่างมาก ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อม และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวได้เข้ามาบนเกาะลันตาประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา แต่ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น และการเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวของเกาะลันตา เพิ่งขยายตัวไม่เกิน ๑๐ ปีที่ผ่านมา เพราะด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นเกาะน้อยใหญ่และมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยว คือ ทะเลและชายหาด ทำให้เกาะลันตาเริ่มเป็นที่สนใจของคนที่รักและชอบการท่องเที่ยวทางทะเล อีกทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเองของชาวเลทำให้เป็นตัวดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสนใจเกาะลันตามากขึ้น การปรับตัวของชาวเลอุรักลาไวบนเกาะลันตา จึงมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นสภาพความเป็นอยู่ในแต่ละวัน บทบาทของชาวเลทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีหน้าที่ในการทำงานมากขึ้น ในขณะเดียวกันการใช้ภาษาอุรักลาไวจากเดิมที่เป็นภาษาหลักของชาวเล ถูกกลืนโดยเด็กชาวเลรุ่นใหม่ หันมาใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ และภาษาไทยกลางมากขึ้น รวมทั้งลักษณะของอาชีพมีการปรับเปลี่ยน เกิดอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งล้วนเป็นอาชีพที่เกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยว ส่วนค่านิยมของชาวเลเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้างมาก เนื่องจากการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ และธุรกิจการท่องเที่ยวทำให้ชาวเลมียุคค่านิยมทางวัตถุมากขึ้น ทำให้ค่านิยมและความเชื่อดั้งเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติในอดีตลดน้อยลงไป ส่วนผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเล คือ การเปลี่ยนแปลงการครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้นเร็วมาก และชาวเลเองก็มักจะเสียเปรียบ ทั้งในเรื่องการศึกษา อำนาจต่อรอง และด้วยวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ชอบสันโดษและอิสระในมหาสมุทร ทำให้พื้นที่ริมชายฝั่งซึ่งแต่เดิมเคยเป็นที่อยู่อาศัย และสุสานของบรรพบุรุษ ถูกนายทุนกว้านซื้อ และยึดครองเพื่อสร้างที่พักและรีสอร์ทต่าง ๆ ทำให้ชาวเลต้องหาที่ดินผืนใหม่ และจำเป็นต้องใช้ชีวิตที่ห่างทะเลและแตกต่างไปจากเดิม อีกทั้งชาวเลถูกมองว่าเป็นคนล้าหลัง และถูกลดความสำคัญลง ทั้ง ๆ ที่เป็นกลุ่มชนกลุ่มแรกที่เคยเป็นเจ้าของเกาะลันตามาก่อน

ส่วนการปรับตัวของชาวเลอุรักลาไวบนเกาะหลีเป๊ะ ท่ามกลางสถานการณ์การท่องเที่ยว ไม่แตกต่างจากกลุ่มชาวเลบนเกาะลันตามากนัก แต่กลุ่มชาวเลเกาะหลีเป๊ะ ยังเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่บนเกาะแห่งนี้ และมีบทบาทในธุรกิจท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะมีการรวมตัวของกลุ่มชาวเลค่อนข้างเหนียวแน่น ทำให้มีอำนาจในการต่อรองกับธุรกิจการ

ท่องเที่ยวที่เข้ามาจากภายนอกและหน่วยงานรัฐ เช่น อุทยานแห่งชาติได้ ส่งผลถึงรายได้ของชาวเล ทำให้คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๑.๔.๒ การปรับตัวหลังเหตุการณ์สึนามิ

ชาวเลอุรักลาไวย์ที่เกาะลันตาได้รับผลกระทบจากสึนามิมากกว่าชาวเลที่เกาะหลีเป๊ะ ทำให้มีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยเฉพาะชาวเลที่อยู่บริเวณบ้านสังกาอู่และบ้านหัวแหลม ซึ่งถือว่าได้รับผลกระทบจากสึนามิมากที่สุด กลุ่มหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาทำให้การช่วยเหลือด้านการก่อสร้างบ้านเรือน ซ่อมเรือ และเงินสนับสนุน แต่ยังมีหลายหน่วยงานที่ต้องการช่วยเหลือให้ตรงกับความต้องการของชาวเลอย่างแท้จริงและเป็นหลักประกันได้ในอนาคต นั่นคือ ความช่วยเหลืออย่างยั่งยืนในด้านอาชีพ หรือความช่วยเหลือที่จะทำให้ชาวเลได้มีชีวิตอยู่กับทะเลได้อีกครั้งหนึ่งนั่นเอง การเข้ามาของหน่วยงานจำนวนมากหลังเหตุการณ์สึนามิ ทำให้ชาวเลต้องปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่อย่างกะทันหัน เช่น การเข้ามาอยู่ในที่อาศัยแบบใหม่ที่ชาวเลไม่คุ้นชิน ส่งผลให้ในปัจจุบัน ชาวเลต้องมีการขายบ้านที่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกให้กับกลุ่มคนภายนอก แล้วหันไปใช้ชีวิตริมชายทะเลแบบเดิม

ส่วนชาวเลอุรักลาไวย์บนเกาะหลีเป๊ะ ซึ่งถือว่าไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากสึนามิมากนัก แต่ก็มีหลายหน่วยงานเข้าไปสนับสนุน รวมทั้งทำให้คนภายนอกได้รู้จักวัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเลมากขึ้นในวงกว้าง ส่งผลถึงการเข้ามาท่องเที่ยวบนเกาะหลีเป๊ะเพื่อมาดูวิถีชีวิตชาวเลกลุ่มนี้ด้วย

๒. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาได้พบประเด็นที่น่าสนใจว่า **ประเด็นแรก**การรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองของชาวเล สามารถสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้กับชาวเลได้ อย่างกรณีชาวเลเกาะหลีเป๊ะ ได้รวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งชมรมเรือหางยาวเกาะหลีเป๊ะ ทำให้ชาวเลได้มีพื้นที่ในการสร้างรายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยวให้กับกลุ่มของตัวเอง อีกทั้งมีการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรื่องการได้มาซึ่งสิทธิในที่ดินทำกิน เพราะกลุ่มชาวเลมีข้อพิพาทเรื่องกรรมสิทธิในที่ดินระหว่างชาวเลกับกลุ่มนายทุนที่เข้ามา ทำให้ชาวเลหลายครัวเรือนต้องเดือดร้อน ส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันเรียกร้องไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประเด็นนี้ตรงกับแนวคิดพหุวัฒนธรรม สามารถนำมาเป็นกรอบในการอภิปรายได้ว่า ในรอบ ๕ ปีที่ผ่านมา การเคลื่อนไหวด้านสิทธิและการคุ้มครองทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่สนใจต่อสาธารณะชนและมีเริ่มมีส่วนในการผลักดันนโยบายทางด้านวัฒนธรรมมากขึ้น กรณีของกลุ่มชาวเล ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนในการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนและมีแนวโน้มเป็นรูปธรรมมากที่สุดขณะนี้ หลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิเป็นต้นมา โดยเฉพาะข้อเสนอในคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล เรื่อง “พื้นที่

วัฒนธรรมพิเศษ”^๑ ซึ่งพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษในความหมายนี้มีได้เป็นสิ่งใหม่ แต่เกิดขึ้นมานานแล้วภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ และรัฐมักเป็นผู้เปิดพื้นที่ทางภูมิศาสตร์สิทธิและโอกาสทางสังคมต่าง ๆ ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้ความเข้าใจของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว การผลักดันเคลื่อนไหวโดยเจ้าของวัฒนธรรมในเรื่อง “พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ” กรณีชาวเล จึงมีนัยสำคัญต่อสังคมไทย นับตั้งแต่การเริ่มต้นสร้างสังคมที่เป็นธรรม สังคมที่ยอมรับการดำรงอยู่ซึ่งความหลากหลายของวิถีชีวิต การเริ่มต้นสร้างเงื่อนไขในการลดความขัดแย้ง ตลอดจนการป้องกันการละเมิดสิทธิต่างๆ ในระดับปฏิบัติ ตลอดระยะเวลาของการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมของชาวเล ผ่านประเด็นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการพื้นที่ (ทรัพยากรธรรมชาติ ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทางศาสนา) ดังนั้นการที่ชาวเลเริ่มได้รับผลกระทบต่อการดำรงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกปรับเปลี่ยนไป ส่งผลให้ชาวเลเริ่มปรับตัว และแสดงความมีตัวตนบนพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่สามารถแสดงให้สังคมยอมรับและเป็นที่ยอมรับว่ากลุ่มชาวเล เป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ต้องการดำรงอยู่และมีพื้นที่ในสังคม ทั้งพื้นที่ในมิติวัฒนธรรม และพื้นที่ในการดำรงชีวิต

ประเด็นที่สอง การรวมตัวกันเพื่อรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมและใช้วัฒนธรรมของกลุ่มชาวเลให้เกิดประโยชน์ในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยว โดยเฉพาะประเพณีลอยเรือที่จัดขึ้นปีละ ๒ ครั้งในช่วงเปลี่ยนฤดูกาล ถือว่าเป็นประเพณีที่คนภายนอกรู้จักกันมากขึ้น หลังจากเกิดเหตุการณ์สีนามิ มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากไม่เพียงพอต่อการร่วมประเพณีนี้ ซึ่งชาวเลที่เกาะลันตาได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายชุมชนพื้นฟูเกาะลันตาขึ้น โดยได้สนับสนุนให้ชาวเลหันมาให้ความสนใจด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นฟูประเพณีดั้งเดิม วิถีชีวิต วัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ของชาติพันธุ์บนเกาะลันตา ทำให้ทุกกลุ่มชนบนเกาะลันตาได้มาพบปะสังสรรค์ เกิดความสามัคคีและแรงยึดเหนี่ยวจากกิจกรรมทางสังคมที่ได้ทำร่วมกัน และสร้างชุมชนให้เป็นผู้กำหนดทิศทางอนาคตของตนเองบนเกาะลันตาได้ การสนับสนุนดังกล่าวประกอบด้วย การใช้สื่อต่าง ๆ ในการรณรงค์ และดึงกลุ่มชาวเลและกลุ่มชาวมุสลิมในพื้นที่มาร่วมเป็นคณะกรรมการเพื่อจัดทำแผนงานร่วมกัน และจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ของเกาะลันตาขึ้นมา เพื่อรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวเลและกลุ่มอื่น ๆ

ประเด็นที่สาม ที่ผู้วิจัยนำมาอภิปรายในที่นี้ คือ ความแตกต่างในการปรับตัวของชาวเลอุรักลาโว้ยทั้งชาวเลบนเกาะลันตา และชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะ ท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยว ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งสองพื้นที่ อย่างกรณีเกาะลันตาชาวเลถูกมองว่าเป็นกลุ่มชน

^๑ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. ๒๕๕๔. “พหุวัฒนธรรมกับการเคลื่อนไหวด้านวัฒนธรรมของกลุ่มกระเหรี่ยงและชาวเล” จดหมายข่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๗๓ เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๕๔. ๑๑-๑๔.

พื้นเมืองกลุ่มน้อย ซึ่งไม่มีบทบาทและมีส่วนร่วมทางการเมืองและเศรษฐกิจบนเกาะลันตา ทำให้กลุ่มชาวเลถูกลดความสำคัญลง หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างไม่ได้เข้ามาช่วยเหลือและให้ความสำคัญอย่างเต็มที่ อีกทั้งกลุ่มชาวเลไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ และพลังในการต่อรองที่จะเลือกรับหรือปฏิเสธสิ่งที่ถูกหยิบยื่นหรือบังคับให้เป็น รวมถึงสิทธิในการเลือกพื้นที่ทางสังคมหรือพื้นที่เพื่อต้องการที่อยู่อาศัยที่ถูกต้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต ทั้ง ๆ ที่เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมและเคยเป็นเจ้าของเกาะลันตามาก่อน วิถีชีวิตของชาวเลบนเกาะลันตาจึงยังไม่ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ยังมีบางครอบครัวที่ถือว่ายากจนมีรายได้น้อย และปัญหาจากสังคมภายนอกที่รุกเร้าเข้ามาในชุมชนชาวเล เช่น ปัญหายาเสพติด กลับทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น และถูกละเลยเอาใจใส่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหา ทั้ง ๆ ที่ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นมาพร้อมกับการขยายเมืองให้เป็นเมืองเพื่อการท่องเที่ยว

ส่วนการปรับตัวของชาวเลอุรักลาไวย์บนเกาะหลีเป๊ะ ท่ามกลางสถานการณ์การท่องเที่ยว ไม่แตกต่างจากกลุ่มชาวเลบนเกาะลันตามากนัก แต่กลุ่มชาวเลเกาะหลีเป๊ะ ยังเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่บนเกาะแห่งนี้ และมีบทบาทในธุรกิจท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะมีการรวมตัวของกลุ่มชาวเลค่อนข้างเหนียวแน่น ทำให้มีอำนาจในการต่อรองกับธุรกิจการท่องเที่ยวที่เข้ามาจากภายนอกและหน่วยงานรัฐ เช่น อุทยานแห่งชาติได้ ส่งผลถึงรายได้ของชาวเล ทำให้คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สำหรับเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความแตกต่างของการปรับตัวระหว่างกลุ่มชาวเลทั้งสองเกาะประการแรก เป็นเงื่อนไขที่เกิดจากความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม เนื่องจากสัดส่วนของประชากรชาวเลกับประชากรกลุ่มอื่น ๆ บนเกาะ โดยที่เกาะลันตาเมื่อเทียบกับประชากรกลุ่มอื่นแล้ว ถือเป็นกลุ่มคนส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ ทำให้ไม่มีพลัง อำนาจที่จะเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ บนเกาะได้อย่างเช่นอดีต ในขณะที่สัดส่วนของชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะ ถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเกาะ และมีความเหนียวแน่นในเรื่องระบบเครือญาติ มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมด้วยการแต่งงานระหว่างชาวเลกับคนจีน และเป็นผู้นำบนเกาะทั้งทางการเมืองและมีอำนาจทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะได้ส่งลูกหลานไปเรียนรู้ในระบบการศึกษาส่วนกลาง ทำให้ได้เรียนรู้เรื่องโลกภายนอกมากขึ้น จนสามารถปรับตัวและเท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

ประการที่สอง ความสะดวกในการเข้าถึงเกาะ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว พบว่า เกาะลันตามีการขยายตัวทางธุรกิจการท่องเที่ยวมากกว่า เข้าถึงได้ง่ายกว่า เพราะมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็ว นอกจากนี้ในอนาคตจะมีโครงการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างเกาะลันตาใหญ่และเกาะลันตาน้อย ทำให้เส้นทางสะดวกมากขึ้น ย่อมจะส่งผลกระทบต่อชาวเลมากขึ้นไปด้วย ในขณะที่การเข้าถึงเกาะหลีเป๊ะนั้นต้องเดินทางโดยเรือเท่านั้น และเป็นเกาะที่อยู่ไกลจากชายฝั่ง ทำให้ต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทาง ทำให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการไปเที่ยวที่นั่นเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้นที่เข้าถึงได้

๓. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า หลังเหตุการณ์สึนามิมีหน่วยงานที่เข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนชาวเลในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการช่วยเหลือที่เป็นแบบให้เปล่า เช่น การสร้างบ้านและการมอบสิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งส่งผลให้ชาวเลขาดความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยตัวเอง ดังนั้นเมื่อความเดือดร้อนหลังเหตุการณ์สึนามิคลี่คลายลงไปในระดับหนึ่งแล้วหน่วยงานที่จะเข้าไปช่วยเหลือชาวเลหลังจากนี้ ควรศึกษาเพื่อทำความรู้จักวิถีชีวิตของชาวเล และเข้าไปพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชาวเลสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน

ควรมีการศึกษาในเรื่องภาษาอุรักลาไวย์ เพราะปัจจุบันเยาวชนชาวเลรุ่นใหม่ ที่เข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน ใช้ภาษานี้ได้น้อยลง และแนวโน้มในอนาคตภาษาอุรักลาไวย์มีโอกาสหายไปได้ เนื่องจากภาษาอุรักลาไวย์มีแต่ภาษาพูด ยังไม่มีภาษาเขียน ดังนั้นเพื่อเป็นการรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทยไว้ จึงควรมีการศึกษาภาษานี้ออย่างจริงจัง หากเป็นไปได้ก็นำภาษาอุรักลาไวย์เข้าสู่ระบบการศึกษามัธยมใหม่ ซึ่งอาจเริ่มต้นที่โรงเรียนที่มีกลุ่มชาวเลอุรักลาไวย์ศึกษาอยู่ในปัจจุบัน ดังเช่นโรงเรียนในเกาะหลีเป๊ะ และเกาะลันตา หากสามารถทำได้จะทำให้ชาวเลมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมตัวเองมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. ๒๕๓๘. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถียมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง.
กรุงเทพมหานคร: สมาคมทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- เกศริน มณีหนูน และ พวงเพ็ญ ศิริรักษ์. ๒๕๔๖. ซาไก ชนกลุ่มน้อยภาคใต้ของไทย.
กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์.
- คณะกรรมการดำเนินการจัดทำสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. ๒๕๒๙. สารานุกรมวัฒนธรรม
โครงการสิทธิทางวัฒนธรรม, มปป. พื้นที่ทางจิตวิญญาณ, เอกสารแผ่นพับ.
- จรัส วีสมัน, ๒๕๓๔. การศึกษานิทานชาวเลจังหวัดสตูล วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- เจน จรจัด, ๒๕๒๕. อูรักลาโว้ย วิทยุณณอัสระแห่งท้องทะเล อนุสาร อ.ส.ท. ๒๒,๘ (มีนาคม
, ๒๕๒๕), ๔๗-๕๓.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรวิไล เลิศวิชา. ๒๕๓๗. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย.
กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์. ๒๕๔๐. เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่ง
ตะวันออกในอดีต. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์.
- ชลิตา บัณฑุงศ์, ๒๕๔๓. หัวไทง” : พัฒนาการ ลักษณะและการปรับตัวของชาวประมง
พื้นบ้านอันดามัน. กรุงเทพมหานคร : โครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟู
ทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน.
- ดาถนัย จรูญทอง, ๒๕๕๐. ประวัติศาสตร์ชุมชนอูรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล
ระหว่างปีพ.ศ.๒๔๙๓-๒๕๔๙ การค้นคว้าอิสระ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ที่ทำการปกครองอำเภอเกาะลันตา, ๒๕๕๐. บรรยายสรุปอำเภอเกาะลันตาจังหวัดกระบี่.
จังหวัดกระบี่: งานปกครองอำเภอเกาะลันตา.
- ที่ว่ากรมอำเภอเมืองสตูล, ๒๕๕๑. จำนวนประชากรและบ้านจากทะเบียนบ้าน ม.๗ เกาะ
สำหรับ อ.เมือง จ.สตูล, ฐานข้อมูลสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง.
- นฤมล หิญาธิระนันท์, ๒๕๔๖ เพื่อความเข้าใจในมอแกน ความรู้และมายาคติเกี่ยวกับกลุ่มชาติ
พันธุ์ชาวเล ใน ชาติพันธุ์และมายาคติ กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ๒๕๓๘. ปากไก่และใบเรือ : ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์
วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : แพรวสำนักพิมพ์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ๒๕๒๖ “คดีเกี่ยวกับรัฐของประชาชนไทยจากวรรณกรรมปากเปล่า”

ธรรมศาสตร์ ๑๒, ๓ (กันยายน ๒๕๒๖) : ๑๔๒ – ๑๖๑.

ประเทือง เกรือหงส์, ๒๕๑๙. **ชาน้ำ(ชาวเล) ในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ,

ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์, ๒๕๓๔. “พิธีกรรมและความเชื่อของชาวเล : ศึกษาจาก

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ของประเทศไทย” สารนิพนธ์

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. ๒๕๓๙. **ภูมิปัญญาในเวศวิทยาชนพื้นเมือง ศึกษากรณีชุมชน**

กะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร. นนทบุรี : โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.

พัชรี สุเมธกุล, ๒๕๔๕ **การรับข่าวสารของชาวเลเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล**. วิทยานิพนธ์

ปริญญามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี.

พิมพ์ไฉ่ ตั้งเมธากุล, ๒๕๒๙. **การผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะ**

กรณีชุมชนชาวเลเกาะสิเหร่ ตำบลรัษฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต. สารนิพนธ์

สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.

แม่นาวัด กุญชร ณ อยุธยา, ๒๕๕๐. **แลเล่ห์ตา จากสีนามีสู่ชีวิตที่ตระหง**, โครงการพัฒนา

แห่งสหประชาชาติและโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบ

นิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตาและเครือข่ายชุมชนพื้นฟูเกาะลันตา.

เยาวนิตย์ ศรีละมูล. ๒๕๔๑. **ศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตของ**

ชาวเลเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล, วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา.

เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส, ๒๕๔๕. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม:**

ศึกษากรณีชาวเลสงกาอู อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เลิศชาย ศิริชัย. ๒๕๓๘. **การสูญเสียที่ดินและการตอบสนองด้านอาชีพของชาวนา ศึกษา**

กรณีหมู่บ้านภาคกลาง. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาพัฒนา

ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วรรณวิไล ใจเกลี้ยง. ๒๕๕๐. **ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เรื่อง**

การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา: ชาวมอแกน ออุทยาน

แห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ในรายวิชา ส ๓๒๑๐๑

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนบ้านหินลาด

จังหวัดพังงา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

- วิภารัตน์ พันธุ์ฤทธิ์ดำ “การสร้างพื้นที่และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นชายขอบ” www.ysl-history.com/anali/010_20june53.doc เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๕.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ๒๕๓๗. “ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย.” ใน มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย ชุมทางความคิด ชุตมองอนาคต. หน้า ๑ - ๔๘. เอกวิทย์ ณ ถลาง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๑๔ - ๑๕.
- ศุภโชค แซ่ตัน, ๒๕๔๕. ความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่: กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. ๒๕๕๔. “พหุวัฒนธรรมกับการเคลื่อนไหวด้านวัฒนธรรมของกลุ่มกระเหรี่ยงและชาวเล” จัดพิมพ์ด้วยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๗๓ เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๕๔. หน้า ๑๑-๑๔.
- สายชล สัตยานุรักษ์. ๒๕๕๔. “ชาตินิยม วัฒนธรรม และความขัดแย้ง” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ “ชาตินิยมและพหุวัฒนธรรม” วันที่ ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๑ ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส จังหวัดเชียงใหม่
- สมาคมหยาดฝน, ๒๕๕๑. “ผลกระทบจากสึนามิและการปรับตัวของ “อูรักลาโว้ย” ชาวเลบ้านคลองดาว ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่” เอกสารอัดสำเนา.
- สุทัศน์ ละงู ๒๕๕๑. วิถีชีวิตและศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ : กรณีศึกษาชุมชนชาวเลบ้านสังก้า อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. ๒๕๓๓. รากฐานแห่งชีวิต: วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. ๒๕๔๕. วัฒนธรรมชุมชน: เจาะไขความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. ๘(๑), ๑๑-๒๐.
- อมรา ศรีสุชาติ. ๒๕๔๔. สายรากภาคใต้ ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. ๒๕๔๔. มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อานันท์ กาญจนพันธ์. ๒๕๔๒. “วัฒนธรรมกับการพัฒนา : มิติของพลังที่สร้างสรรค์”

เอกสารประกอบการสัมมนาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธ์. ๒๕๔๓. “หมู่บ้านในสังคมไทย : ข้อโต้แย้งทางความคิด”, ใน วิถี

สังคมไทย สารนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์.

หน้า ๓๒๕ - ๓๖๘. จรัญ โฆษณานนท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก.

อานันท์ กาญจนพันธ์. ๒๕๔๘. “ความเป็นชาติพันธุ์” ใน แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและ

วัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ 2 เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา, 2548.

อาภรณ์ อุกฤษณ์, ๒๕๓๒. พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล

กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อุทัย หิรัญโต. ๒๕๑๖. “เรื่องของชาวน้ำ” วารสารกระบี่ ๑ (ฉบับปฐมฤกษ์), ๑ (มกราคม

๒๕๑๖) ๔๗-๕๐.

เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๔. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของ

ชาวบ้านไทย ภูมิปัญญาทักษิณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.

บุคลากรกรม

ชิต ทะเลเล็ก, ๑๓๓ หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

จรรยา ประมงกิจ, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

ชัย ทะเลเล็ก, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๓ ตุลาคม

๒๕๕๓.

ชาติชัย ช่างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๓ ตุลาคม

๒๕๕๓.

ชิ ช่างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๑.

ดั่งตุน ช่างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มีนาคม

๒๕๕๑.

เดี่ยว ทะเลเล็ก, บ้านในไร่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ตะวัน ลายยัง, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์

วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

- ทัศนยา ช่างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๑.
- ธีรวัฒน์ ช่างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.
- บุญรอด ประมงกิจ, บ้านเกาะสิเหร่ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔.
- ประดิษฐ์ เกาะสิเหร่, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.
- ประทีน หาญทะเล, ๑๓๓ หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔.
- พงศ์เทพ แก้วเสถียร, เจ้าหน้าที่ภาคสนามมูลนิธิหยาดฝน จังหวัดตรัง สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔.
- มาโนช ขำสาสดี, เจ้าหน้าที่ภาคสนามมูลนิธิหยาดฝน จังหวัดตรัง สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔.
- รุ่ง หาญทะเล, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.
- วิชู ช่างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.
- วีรพล ช่างน้ำ, หมู่ ๓ บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔.
- ศุภวัตร หาญทะเล, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.
- สัน ช่างน้ำ, หมู่ ๓ บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔.
- สันติ หาญทะเล, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.
- สิแจ้ง ทะเลเล็ก, ๘๕ บ้านโนไร่ หมู่ ๑ ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔.
- สุพิศ มะกา, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔.
- แสงโสม หาญทะเล, อาจารย์โรงเรียนบ้านเกาะอาดัง หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล สัมภาษณ์วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

หัตติเริง หาญทะเล, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

อีตล ช้างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ ตุลาคม
๒๕๕๓.

อีหนอม ช้างน้ำ, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มีนาคม
๒๕๕๑.

อูยงเต็น หาญทะเล, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

อูหลุน ทะเลลึก, บ้านคลองดาว อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๓ ตุลาคม
๒๕๕๓.

แอเอ็ด หาญทะเล, หมู่ ๗ บ้านเกาะหลีเป๊ะ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

ภาคผนวก

ภาคผนวก (ก)

ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย ณ เกาะลันตา จังหวัดกระบี่

ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย ณ เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

ภาคผนวก (ข)

แบบสัมภาษณ์

ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไว้ย แห่งทะเลอันดามัน

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
นับถือศาสนา.....บ้านเลขที่.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....

ข้อสังเกต

.....
.....
.....
.....
.....
.....

วันที่สัมภาษณ์.....เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๔

๑. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

๑.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้ก่อตั้งชุมชนมีการอพยพ
เคลื่อนย้ายคนในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. ลักษณะด้านสังคมวัฒนธรรม

๒.๑ ประชากรชาวเลในปัจจุบันมีจำนวนเท่าไร

.....
.....

๒.๒ ชุมชนมีประเพณีปฏิบัติในอดีตเป็นอย่างไร และมีความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๒.๓ ในปัจจุบันประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนที่สำคัญมีอะไรบ้าง ชาวบ้านมีส่วนร่วมในพิธีกรรมของชุมชนมากน้อยแค่ไหนและมีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒.๔ ปัจจุบันชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดบ้างที่ยังหลงเหลืออยู่

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒.๕ เหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชุมชนที่ผ่านมามีอะไรบ้าง มีรายละเอียดอย่างไร เช่น วัดโรงเรียน สร้างตั้งแต่เมื่อไหร่ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปาเริ่มเข้ามาในหมู่บ้านเมื่อไหร่

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒.๖ งานพัฒนาชุมชนของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาเป็นอย่างไร (มีต้นกำเนิดมาอย่างไร เกิดกลุ่มอะไรบ้าง ดำเนินกิจกรรมอย่างไร)

.....
.....
.....
.....

๒.๗ ที่ผ่านมามีการจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือไม่ ทำกิจกรรมอะไร มีบทบาทต่อชุมชนอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒.๘ ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

- ที่ผ่านมามีการสร้างความสัมพันธ์และการแก้ไขความขัดแย้งของคนภายในชุมชนเป็นอย่างไร ทำอย่างไร

.....
.....
.....

- ชาวเลมีนามสกุลอะไรบ้าง เป็นเครือญาติกันอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

- มีความสัมพันธ์กับชาวเลกลุ่มอื่น (เกาะลันตา) หรือไม่ อย่างไร มีการไปมาหาสู่กันหรือไม่

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

๓.๑ อาชีพของชุมชนในอดีตเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓.๒ ปัจจุบันชาวบ้านประกอบอาชีพอะไร แหล่งรายได้ที่สำคัญของชุมชนมีอะไรบ้าง มีการประกอบอาชีพทำประมงอะไรบ้างในรอบหนึ่งปีและทำประมงแต่ละประเภทในช่วงเวลาใดบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓.๓ การซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพยากรในชุมชนเดิมและปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓.๔ ที่ผ่านมามีการครอบครองที่ดินในลักษณะใด มีกฎกติกาในการจัดสรรหรือใช้ประโยชน์อย่างไร ใครเป็นผู้ดูแลจัดสรรการใช้ประโยชน์ดังกล่าว

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔. ลักษณะทางการเมือง

๔.๑ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีใครบ้าง ทำอะไรกับชุมชนบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔.๒ มีกลุ่มหรือองค์กรภายนอกอะไรบ้างที่เข้ามาทำงานกับชุมชน มีรูปแบบและเนื้อหาการทำงานอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕. ทรัพยากรทางทะเลและสิ่งแวดล้อม

๕.๑ สภาพทรัพยากรทางทะเลในอดีตเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างจนถึงปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตเป็นอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕.๒ ทรัพยากรทางทะเลมีความสำคัญต่อการพึ่งตนเองของชุมชนอย่างไรบ้าง มีการ
ครอบครองและใช้ประโยชน์ในลักษณะใด

.....
.....
.....
.....

๕.๓ มีกติกา กฎเกณฑ์อย่างไรต่อการจัดความสัมพันธ์ในการจัดสรรหรือใช้ประโยชน์ ใคร
เป็นผู้ดูแลและจัดสรรการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเล มีการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรขึ้นมาดูแล
จัดการหรือไม่ อย่างไร และมีการถ่ายทอดรูปแบบการจัดการทรัพยากรหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๖. ลักษณะของธุรกิจการท่องเที่ยว

๖.๑ ธุรกิจการท่องเที่ยวเข้ามาในช่วงเวลาใด และมีลักษณะใดบ้าง

.....
.....
.....
.....

๖.๒ ธุรกิจท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไรบ้าง ชุมชนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับ
อย่างไร (อาชีพ/รายได้/สภาพความเป็นอยู่/ความเชื่อพิธีกรรม/การศึกษา)

.....
.....
.....
.....
.....

๗. ผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ

๗.๑ เหตุการณ์คลื่นยักษ์ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ด้านอาชีพ/รายได้

.....
.....
.....

สภาพความเป็นอยู่

.....
.....
.....

พิธีกรรม ความเชื่อ

.....
.....
.....

ทรัพยากรธรรมชาติ

.....
.....
.....

๗.๒ การเข้ามาช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ

.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก (ค)

ประวัตินักวิจัยและคณะ

ชื่อ	นางนฤมล ชุนวีช่วย
เกิดวันที่	๑ สิงหาคม ๒๕๒๑
ประวัติการทำงาน	พ.ศ.๒๕๔๓ - ๒๕๔๖ เจ้าหน้าที่ภาคสนามสมาคมขยายผล จังหวัดตรัง ปัจจุบันเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการ หลักสูตร วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม (เกียรติ นิยม อันดับ ๒) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปริญญาโท วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ประสบการณ์การวิจัย	- ความสามารถของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนระบบการ ผลิตภายใต้ผลกระทบของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง: ศึกษากรณีไร่นาสวนผสม, ๒๕๕๒ (ทุนสำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย) (ผู้ร่วมวิจัย)- ความรู้และการจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ป่าพรุ: ศึกษา ชุมชนบ้านเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับทุนจากเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน (สกอ.) ภาคใต้ตอนบน ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (หัวหน้า โครงการ)- วัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการป่าพรุ: กรณีศึกษา ป่าพรุ คลองค้อ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทุนมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช (หัวหน้าโครงการ)- การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชีวภาพและ สิ่งแวดล้อมอำวนนครศรีธรรมราชภายใต้ชุดโครงการการ เสริมสร้างคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วน ร่วมของชุมชนอำวนนครศรีธรรมราช (ผู้ร่วมวิจัย)

- การใช้ประโยชน์และการจัดการป่าสาकुในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ทุนสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติผ่านทางมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ปีงบประมาณ ๒๕๕๓) (หัวหน้าโครงการ)
- การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของคนไทยพุทธ – ไทยมุสลิม ในจังหวัดพัทลุง (ทุนสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติผ่านทางมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ปีงบประมาณ ๒๕๕๓) (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	นายมานะ ชูทวีช่วย
เกิดวันที่	๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๙
ที่อยู่ปัจจุบัน	๕๙ หมู่ ๒ ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
ประวัติการทำงาน	พ.ศ.๒๕๔๘ – ๒๕๕๐ อาจารย์ประจำสำนักวิชาเศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ ปัจจุบันเป็นพนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการ หลักสูตรสังคม ศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.๒๕๔๒ จบระดับปริญญาตรีสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พ.ศ.๒๕๔๗ จบระดับปริญญาโทสาขาประวัติศาสตร์เอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวัง สนามจันทร์
ประสบการณ์การวิจัย	- ความสามารถของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตภายใต้ผลกระทบของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง: ศึกษากรณีไร่นาสวนผสม, ๒๕๕๒ (ทุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย) (หัวหน้าโครงการ) - ศักยภาพผลิตภัณฑ์และแนวทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทางด้านเกาะและทะเล และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ๓ ทะเล: ทะเลอันดามัน ทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย, ๒๕๕๒ (ทุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย) (ผู้ร่วมวิจัย) - การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน: ศึกษากรณีการจัดทำเขตอนุรักษ์ในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา. สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, ๒๕๔๘. (ผู้ร่วมวิจัย) - การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน: ศึกษากรณีการจัดทำซั้งของชุมชนบ้านทอน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส. สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, ๒๕๔๘. (ผู้ร่วมวิจัย) - พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา. คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, ๒๕๔๘. (ผู้ช่วยวิจัย)

- แหล่งท่องเที่ยวหน้าตกสอยดาว ตำบลละอาย อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช “ชุดโครงการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคี ผ่านการวิจัยการท่องเที่ยวระดับปริญญาตรี” ของสถาบันวิจัย เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทยโดยการสนับสนุนของสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (ที่ปรึกษาโครงการให้กับ นักศึกษาระดับปริญญาตรี)
- การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้าน ชุมชน ปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการวิจัย ร่วมกับการเรียนการสอนบูรณาการศาสตร์เพื่อการเรียนรู้ พัฒนาพื้นที่สำหรับนักศึกษาปริญญาตรีและปริญญาโท (ABC-PUS/MAG) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย (สกว.) (ที่ปรึกษาโครงการให้กับนักศึกษาระดับ ปริญญาตรี)
- ความรู้และการจัดการน้ำของคนนครศรีธรรมราช (ชุด โครงการ) ได้รับทุนจากเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอด เทคโนโลยีสู่ชุมชน (สกอ.) ภาคใต้ตอนบน ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (หัวหน้าชุดโครงการ)
- ความรู้และการจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ราบลุ่ม: ศึกษา ชุมชนบ้านบางหว้า ตำบลเชียรเขา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับทุนจากเครือข่ายการวิจัยและ ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน (สกอ.) ภาคใต้ตอนบน ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (หัวหน้าโครงการ)